

Tartu Ülikool
Loodus- ja tehnoloogiateaduskond
Ökoloogia ja Maateaduste instituut
Geograafia osakond

Magistritöö inimgeograafias

**Elukohavahetuste rahvuserinevused Eestis
perioodil 1991-2004**

Sirli Lend

Juhendajad: PhD Kadri Leetmaa

MA Laur Lilleoja

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus	2
1. Teoreetiline taust	4
1.1. Üleminekuage ja elukohavahetuste trendid Kesk- ja Ida-Euroopas	4
1.1.1. Üleminekuaja määratlemine	4
1.1.2. Sotsialismiaja pärand ja üleminekuaja elukohavahetused Kesk- ja Ida-Euroopas	10
1.1.2.1. Asustussüsteemide vahelised ja sisesed elukohavahetusprotsessid Nõukogude perioodil	10
1.1.2.2. Asustussüsteemide vahelised ja sisesed elukohavahetusprotsessid üleminekuajal	13
1.1.3. Eesti rändeuringud üleminekuajal	15
1.2. Immigrantrahvastik Eestis ja immigrantrahvastik üleminekuaja rändes	20
1.2.1. Immigrantrahvastiku kujunemine ja paiknemine NL-i perioodil	20
1.2.2. Immigrantrahvastiku paiknemine ja siseränne Eestis	23
1.3. Uurimisküsimused ja hüpoteesid	27
2. Andmed ja meetodika	29
2.1. Andmestik	29
2.2. Analüüsimeetodid	30
2.3. Analüüsis kasutatavad tunnused	32
3. Tulemused ja analüüs	38
3.1. Üldandmed perioodide 1991-1997 ja 1998-2004 elukohavahetuste kohta	38
3.2. Üldine elukohavahetuse tõenäosus	41
3.3. Elukohavahetuse tõenäosus rändepõhjuste lõikes	43
3.3.1. Noortega seotud ränne	43
3.3.2. Tööga seotud ränne	47
3.3.3. Peresündmustega seotud ränne	49
3.3.4. Elamistingimustega seotud ränne	51
3.3.5. Rändetüüpide võrdlus erinevate perioodide lõikes	54
4. Arutelu ja põhijäreldused	55
Kokkuvõte	58
Summary	60
Kasutatud kirjandus	61
Lisad	66
Lisa 1. Eesti Sotsiaaluuring 2004, Isikuküsitlus	66

Sissejuhatus

Immigrantrahvastiku perspektiivist iseloomustab Eestit maailma mastaabis küllaltki omapärane olukord. Siinse rahvusvähemuse moodustab homogeenne grupp, kes on riigis elanud juba suhteliselt kaua ning viimase 20 aasta vältel Eestisse märkimisväärset sisserännet ei ole toimunud. Samas on immigrantrahvastik geograafiliselt koondunud kahte piirkonda - Tallinnasse ja Ida-Virumaale, mida võib pidada otseselt nõukogudeaegse kiire tööstusarenguga perioodi pärandiks.

Eesti iseseisvuse taastamisega 1991. aastal algas üleminekuajag, mis tõi kaasa kardinaalsed suunamuutused ühiskonnakorralduses ning mõjutas otseselt ka Eestis elavat immigrantrahvastikku ja elanike mobiilsust. Immigrantrahvastiku jaoks kujunes täiesti uus reaalsus. Sisuliselt üle õõ sai enamusrahvusest endises Nõukogude Liidus vähemusrhuvus uutest ja taasiseseisvunud riikides. See väljendus varasemaga võrreldes ka kitsenenud võimalustes, näiteks rändeotsuse tegemisel olid valikuvariandid võrreldes eestlastega piiratumad. Muutused omasid mõju ka üleüldisele asustusele, seda nii riigi kui ka linnaregioonide tasandil. Asustussüsteemis valitses koondumine suurematesse linnaregioonidesse, linnaregioonide siseselt toimus eeslinnastumine (Tammara et al 2003).

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on võrrelda elukoha vahetamise tõenäosust üleminekuaja Eestis rahvusrühmade lõikes. Seejuures seatakse eesmärgiks eristada erinevaid elukohavahetuse põhjuseid. Senised uurimused on võrrelnud eestlaste ja venekeelse elanikkonna rännet ja elukohamobiilsust kogurände osas. Antud uuring võimaldab esmakordselt eristada peamisi rändekirjandusest tuntud elukohavahetuse põhjuseid – ränne seoses õppimisega, tööga, peresündmuste muutustega ja elamistingimuste kohandamisega.

Käesoleva töö täiendav väärtus seisneb üleminekuaja sisemise heterogeensuse avamises. Nimelt uuritakse siin seda, millised olid peamised rändepõhjused varasel (1991-1997) ja hilisel (1998-2004) üleminekuperioodil. Sotsialismijärgse üleminekuajana käsitletakse siin töös aega alates Nõukogude Liidu lagunemisest kuni Eesti liitumiseni Euroopa Liiduga. Eesti ja seniste rändeuuringute kontekstis on selle perioodi näol tegemist ajaga, mis eelnes 2000. aastate keskpaiga majandusbuumile, mis avardas tunduvalt elukohavahetamise võimalusi. Kaks alaperioodi on valitud lähtudes ühiskonnas ja eriti majanduses toimunud protsessidest. Aastaid 1991-1997 ilmestasid poliitilised, riigikorralduslikud ja majandusreformid ning majanduslangus. Kinnisvara erastamisprotsess oli alles algusfaasis ja inimesed ei teadnud täpselt mida tulevikult oodata, mistõttu oldi äraootaval seisukohal ja oli ebasoodne aeg teha suuri muudatusi. Aastateks 1998-2004 olid suurimad muudatused juba aset leidnud, nii ühiskond tervikuna kui ka majandus olid saavutanud teatud stabiilsuse. Antud perioodil võeti julgemalt üle läänelikke tegutsemismustreid ning ka eluasemelaenu taotlemine lihtsustus, see omakorda lõi head tingimused aktiivseks eluasemeturuks. Üleminekuaja jagamine alaperioodideks annab hea võimaluse uurida, kas rahvuserinevused on esinenud kogu üleminekuaja vältel. Lisaks on rändesündmuse uurimisse sisse toodud regionaalne dimensioon, võrreldakse rahvusliku koostise poolest väga erinevaid regioone nagu Harjumaa, Ida-Virumaa ja muu Eesti.

Käesolevas magistritöös kasutatav andmestik pärineb Eesti Sotsiaaluuringu 2004. aasta küsitlusvoorst. Tegemist on retrospektiivselt inimese elusündmusi, sh elukohavahetusi, käsitleva andmestikuga. Andmete analüüsiks on kasutatud statistikaprogrammi SPSS, peamiseks statistilise analüüsi meetodiks on binaarne logistiline regressioonanalüüs. Ühe osa mahukast andmeanalüüsist moodustas mitmete ajas muutuvate tunnuste välja arvutamine vaadeldavate perioodide alguse või lõpu seisuga (vanus, perekonnaseis, haridus, tööalane staatus, elukoharegioon). Antud uurimuses on kasutatud termineid ränne ja elukohavahetus paralleelselt ning need kirjeldavad üht ja sama sündmust ja ei vastandu üksteisele.

Magistritöö teoreetilises taustas selgitatakse lahti üleminekuaja mõiste ja selle erinevad etapid ning antakse ülevaade üleminekuaja rändeuuringutest Kesk- ja Ida-Euroopas. Kirjeldatakse ka nõukogude perioodil toimunud rände- ja asustussüsteemi protsesse, mis annab ülevaate sotsialismiaja pärandist üleminekuajale, kuna on samuti tugevas seoses uuritavaal perioodil toimunud protsessidega. Eraldi on vaatluse all ka Eesti rändeuuringud üleminekuajal. Teoreetilise tausta teises pooles vaadeldakse detailsemalt immigrantrahvastikku Eestis – selle kujunemist ja paiknemist ning immigrantrahvastiku rändetrende üleminekuajal. Tuginedes varasematele analüüsidele püstitatakse teoreetilise osa lõpus hüpoteesid käesoleva uurimuse andmeanalüüsiks. Metoodika osas kirjeldatakse analüüsis kasutatud tunnuseid, vaadeldud rändetüüpe iseloomustavaid näitajaid ja nende kirjeldamiseks kasutatud demograafilisi, sotsiaalmajanduslikke ja geograafilisi tunnuseid. Sellele järgnev peatükk sisaldab analüüsi põhitulemusi, mis on esitatud mudelite ja joonistena. Viimases peatükis arutletakse hüpoteeside paikapidavuse üle ning tõlgendatakse põhitulemusi.

Soovin tänada kõiki, kes on käesoleva töö valmimisele kaasa aidanud. Eelkõige minu äärmiselt toetavaid ning mind hästi suunanud juhendajaid Kadri Leetmaad ja Laur Lilleoja. Hindan kõrgelt võimalust töötada ühe unikaalsema individuaalandmestikuga Eestis, mille kasutamise teadustöök on teinud võimalikuks Eesti Statistikaamet.

1. Teoreetiline taust

1.1. Üleminekuaja ja elukohavahetuste trendid Kesk- ja Ida-Euroopas

1.1.1. Üleminekuaja määratlemine

Antud uurimuses käsitletakse üleminekuajana nii Eesti kui ka Euroopa lähiajalugu ehk viimast paarikümmend aastat. Üleminekut mõistetakse aga kui, eeskätt Euroopat, kuid ka kogu maailma tugevalt mõjutanud sotsialistliku Nõukogude Liidu kokkuvarisemist, selle koosseisu kuulunud riikide ühiskondade stabiliseerimist ning lääneliku elustiili levimist (Smith, Timár 2010). Antud protsessi kirjeldamiseks kasutatakse järgmisi iseloomustavaid termineid: üleminek kommunismilt demokraatiale, tsentraalmajanduselt turumajandusele (mille mõjud avaldusid tugevalt ka linnaruumi planeerimises ja elamufondi muutustes), avalikust sektorist erasektorile (sh erastamine ja maareform) ning sotsioloogilises perspektiivist ka tagasipöördumine “tõe” juurde (vt nt Lagerspetz 1999).

Üleminekuajaga on teaduslikust vaatenurgast käsitletud nii geograafid, majandusteadlased, sotsioloogid, kui ka politoloogid, mis ilmestab antud kontseptsiooni laiahaardelisust (Lauristin, Vihalemm 1997; Leetmaa 2008, 77-93, Lavigne 1999, Lagerspetz 1999). Seetõttu on ka ootuspärane, et eri distsipliinides on antud perioodi mõtestatud läbi erinevate ajaliste ja struktuursete raamistike ning seega ei saa üheselt üleminekuaja algust ega ka lõppaastat fikseerida. Samas valitseb siiski ka teatav distsipliinideülene konsensus, et tegemist on pigem järk-järgulise kui lineaarse protsessiga (Tammaru et al 2003).

Selleks, et paremini mõista geograafias ja linnaruumis üleminekuajal aset leidnud muutusi, on mõistlik vaadelda ühiskonnas toimunud protsesse terviklikult, kuna eri elusfäärides toimunu oli tugevas omavahelises seoses. Üleminekuajaga iseloomustavateks kesksseteks nähtusteks võib pidada erastamist, inflatsiooni, ettevõtete pankrotistumisi ja ümberorienteerumist idaturult läänele, lääneliku finantssektori kujunemist sh pangakrediidi võimalusi ning uue sotsiaalsüsteemi ülesehitamist, mille puhul ei ole riik vastutav kõige eest nagu nõukogude perioodil (Lavigne 1999).

Üleminekuaja algust on lihtne määratleda, enamasti Nõukogude Liidu (edaspidi NL) kokkuvarisemise järgi aastal 1991. Poliitiline üleminek algas siiski juba mõned aastad varem, juba 1980. aastate lõpus, mil kasvasid etnilised pinged ja tehti esimesed otsused põliskeelte staatuse kohta endise NL-i liiduvabariikides (Gudkov 1993; Dietrich 2005).

Laias laastus võib üleminekuaja jaotada kolme etappi: peamised poliitilised muudatused toimusid 1980ndate lõpust kuni aastani 1991; sellele järgnesid majandus- ja riigikorraldusreformid aastatel 1991-1994; 1990ndate keskel algas viimane etapp, mida on iseloomustanud ühiskonna ja majanduse stabiliseerumine ning lääneliku ühiskonnakorralduse integreerumine (Tammaru et al 2003; Lauristin, Vihalemm 1997, 82-83). Viimase etapi olemusest lähtuvalt võiks järeldada, et üleminekuperiood kestab jätkuvalt, kuid Eesti kontekstis on üleminekuaja lõpuna käsitletud ka aastat 2004, kui leidis aset Euroopa Liiduga

ühinemine (Kornai 2008). Poliitgeograafiliselt on Eesti Läänega “sidumine” olnud peamine diskursiivne eesmärk (Kuus 2002).

Postsotsialistlikku aega on vahel käsitletud ka kui tagasipöördumist varasemasse ajalooperioodi (Lagerspetz 1999). Demokraatia levimist endistes sotsialistlikes riikides on seejuures kirjeldatud kui enne Teist Maailmasõda toimunud protsesside jätkumist, mis vahepeal olid lihtsalt sunniviisiliselt katkestatud. Samas on aga Lagerspetz rõhutanud, et tagasi tuleb pöörduda ikkagi olevikku, kuna endise, sõjaeelse situatsiooni taaselustamine ei ole enam võimalik ning oluline on arvesse võtta tänast olukorda. Ruumis ja asustussüsteemis võib see tähendada nõukogudeaja pärandit, olemasolevat elamufondi, kujunenud asustussüsteemi, juurdunud planeerimistraditsioone jne.

Kommunistlikult režiimilt demokraatiale üleminekul oli poliitiliseks pärandiks kommunistliku partei ainuvõim ning kuigi poliitiline üleminek oli võrreldes muude protsessidega kõige kiirem, st vana vahetus uuega koheselt, siis enamik riiklike institutsioone, nagu pangad, ministriumid ja muud asutused, ei suutnud pärast üleminekut samal moel enam edasi funktsioneerida, ükski neist ei olnud võimeline tegutsema turumajanduse tingimustes (Lavigne 1999). Lisaks tuli ka taasluua demokraatlik valimissüsteem (Sýkora, Bouzarovski 2010).

Kuigi demokratiseerumisprotsessi käigus tekkis peaaegu igaühel võimalus poliitilises sfääris läbi lüüa (Domański 1999), oli vähemalt esimese viie üleminekuaja aastal probleemiks pigem vana poliitladviku jätkumine ning muudatused puudutasid enam institutsioonide struktuure (Szelenyi I, S, 1995). Szelenyi käsitles teemat laiemalt ning leidis, et kommunistliku eliidi käekäik varieerus riikide lõikes märkimisväärselt ja sõltus eelkõige konkreetse riigi ühiskondlikest hoiakutest. Poolas näiteks oli kampaania Mazowiecki vastu, kuna ta oli kommunistide osas liiga salliv. Ungaris said aga 1994. aasta valimistel võidu reformimeelsed vanade kommunistide järeltulijad, kuna üleüldiselt levinud oli endiste parteilaste kehastumine ümber lääneliku mõtteviisi esindajateks. Nii ei olnud näiteks Poolas poliitilise eliidi ringlus kuigivõrd intensiivne – need, kes kuulusid eliiti 1988. aastal, olid seal suure tõenäosusega ka 1993. aastal. Venemaal säilitas vana eliit positsiooni isegi 80% ulatuses.

Üleminekuaja majandusreformide peamiseks eesmärgiks oli siirdumine tsentraalmajanduselt turumajandusele, mis oli oluline nii riigi majanduse iseseisva toimimise tagamiseks, kui ka jätkusuutliku majanduskasvu ülesehitamiseks ning integreerumiseks Euroopa ja maailma majandussüsteemi (Lavigne 1999). Lääne majanduspartnerlusele orienteerumine oli postsotsialistlike riikide jaoks Nõukogude majandussüsteemi kokkukukkumisel ühelt poolt möödapääsmatu, kuid teiselt poolt ka kõige soodsam (Lagerspetz 1999), kuivõrd see tõi antud piirkonda ka märkimisväärsed välisinvesteeringud (Lavigne 1999; Kovács 2009).

Kuna väga oluliseks eesmärgiks kujunes ka Euroopa Liiduga ühinemine, siis ka majandusreformid lähtusid paljuski liitumiskriteeriumitest. Ülemineku perioodil muutus Ida-

Euroopa riikide jaoks väga oluliseks oma euroopaliku ajaloolise päritolu rõhutamine (Kuus 2002). Seejuures kasutati euroopalikku identiteeti tihti vaid selleks, et selgelt vahet teha enda ja idanaabri vahel (Lagerspetz 1999).

Sotsialismiaja pärandiks ülemineku alguses oli endine plaanimajanduse süsteem, kus kõik oli riigistatud, üliriigiliselt kontrollitud ja suunatud ning turumajanduse tunnused puudusid praktiliselt täielikult. Antud süsteemi läbikukkumine oli üleminekuaja alguseks tekitanud olukorra, kus ühiskonnas oli tekkinud äärmiselt suur umbusk mistahes planeerimise suhtes, mis laienes isegi strateegilisele planeerimisele (Lavigne 1999). Sellest tingituna ilmnes 1990ndate alguses nii mõneski majandusvaldkonnas võimendatult liberaalset käitumist vastukaaluks endisele tugevale kontrollile, heaks näiteks oli siinkohal elamumaade suhteliselt vabas vormis kasutamine arendajate ja erasektori poolt (Tammaru et al 2009) ja arendajate poolt suunatud linnaplaneerimine (Metspalu 2005).

NL-i kokkuvarisemine jättis tema endised liikmesriigid majanduslikult keerukasse olukorda, kuna suurriigis oli tekitatud isemajandamisvõime minimaalse ekspordiga. Riikides nagu Eesti olid ebaloomulikult suured tööstusettevõtted, kuna varasemalt oli tööstustootmise ja põllumajanduse turg kogu NL. Samuti oli infrastruktuur iganenud ning ebasobilik kaasaegsele turumajandusele. Seetõttu oli uue majandussüsteemi ülesehitus ka suhteliselt ajamahukas (Lavigne 1999).

Sotsiaal-majanduslikult iseloomustab ülemineku algusaega vaesuse järsk kasv, sissetulekute kahanemine, stratifikatsiooni suurenemine (Smith, Timár 2010; Kovács 2009) ning üleüldine tööpuudus kõigis postsotsialistlikes riikides. Sellest tulenevalt suurenes ka tööjõu liikuvus Euroopa riikide vahel (Smith, Timár 2010). 1990ndate alguses jätkus postsotsialistlikes linnades kogu nõukogude aja kestnud defitsiit laias laastus kõige osas (Andrusz 1996; Borén, Gentile 2007). Üleminekuperioodi alguses kadus ka põllumajandustoodete tähtsus idaturu jaoks (Leetmaa et al 2009) ning ka lääne turg ei tekkinud koheselt, mistõttu turgu vahepeal peaaegu nagu polnudki. Turu üleminekul turumajandusele tõusid hinnad, eriti põllumajandustoodetel. Riigis tuli luua ka uus rahasüsteem, passi- ja viisapoliitika (Andrusz 1996). Mitmed sotsiaalsed probleemid olid otseselt seotud sellega, et riik ei kandnud enam hoolt kõige eest, kuid inimesed olid sellise mõtteviisiga harjunud aastakümnete jooksul.

Vaatamata sellele, et tänaseks päevaks on turumajandusega kohanenud enam-vähem kõik postsotsialistlikud riigid, kannavad nad kõik senini ühel või teisel viisil endiselt sotsialismiaja pärandi jälgi ning vaadatuna uue süsteemi loogikast, on kõik NL režiimi (mida ilmestas looduse-, inim- ja materiaalse ressursi raiskamine) pärandid negatiivsed (Lavigne 1999).

Aastad 1996-1998 kirjeldasid ilmekalt majanduse haavatavust üleminekuperioodil (Vene ja Jaapani kriisi mõjul) ning seda kui kaugele oli reformidega antud hetkeks jõutud. Uusi turumajandusi endistes sotsialistlikes riikides võis mõnes mõttes käsitleda ka segunenud majandustena, ühelt poolt olid nad jätkuvalt mõjutatud sotsialismiperioodist ja orienteeritusest idaturule, samas kui lääne turumajandusest on nad aga jätkuvalt mahajäänud (Lavigne 1999). 1990. aastate teise poole majanduskriisi mõjul orienteerusid endiste sotsialistlike riikide (eriti endised NL vabariigid, mille majandus oli rohkem idaturuga seotud) majandused veelgi enam ümber lääne turule.

Majandusega on tugevalt seotud ka asustussüsteemide ja linnastumise protsessid, mis omakorda mõjutavad inimeste mobiilsust. Neid protsesse vaadeldakse lähemalt alapunktis 1.1.2.

Nõukogude Liidus oli kõik riigistatud ning erasektor praktiliselt puudus (Lavigne 1999). Üleminekuaja esimese kümnendiga erastati aga peaaegu täielikult elamufond (Leetmaa et al 2009), viidi läbi maareform, tekkis kinnisvaraturg ja erafirmad (ka rahvusvahelised) ning sellest tulenevalt ka „uusriikad“ (Sýkora, Bouzarovski 2010). Konkurents eeldabki riigiettevõtete erastamist sarnaselt läänelikele ühiskondadele ning see omakorda suurendab efektiivsust (Nee 1989). Ärisektori teke ja laienemine tõi üleminekuajal kaasa peamised tööalased muutused ning töajad jaotati ametialaselt ümber uut moodi (Domański 1999).

Erasektori teke sai ka elamuehitust soosivaks teguriks (Leetmaa et al 2009). Elamuehituse mahud olid 1990ndatel siiski veel väga tagasihoidlikud ning kasvasid hüppeliselt alles 2000ndatel (Leetmaa 2008). Suur vabadus pärast kontrollivat režiimi järgis esialgu pigem era- kui avalikke huve (Leetmaa et al 2009). Elamute planeerimisel mängib avalik sektor vaid mõõdukat rolli, võtmetegijateks olid pigem arendajad ja pangad (Kährlik et al 2012).

Erastamisest kujunes keskne mehhanism eluaseme süsteemide ümberstruktureerimiseks endistes sotsialismi riikides (Andrusz 1996). Nõukogude Liidus kunstlikult madalal hoitud elamukulud viisid üleüldisele elamufondi halvenemisele, mis pärandus edasi 1990ndate algusesse (Lavigne 1999). Alanud erastamine hakkas aga soodustama elamute korrashoidu (Andrusz 1996; Kährlik 2000) ja oma elamusse investeerimist (Kährlik 2000). Erastamine lõi tingimused ka era-üürituru jaoks ning vastupidiselt NL-i perioodile eelistasid üleminekuajal inimesed omada enda elamut (Kährlik 2000; Loogma 1997). Erastamine andis ka tuge eeslinnastumise arengule: oma korteri müümine andis võimaluse omandada finantsvahendid, millega soetada elukoht äärelinna (Timár, Váradi 2011). Maareform ja erastamine tekitas sageli konflikte ja oli riigiti erinev. Eestis anti erastamisel omand tagasi endistele omanikele, aga mõnedes teistes riikides, näiteks Ungaris ja Rumeenias seda teed ei mindud (Domański 1999).

NL-i perioodil ei olnud maatuulil turuväärtust, seetõttu ei olnud selle kasutamine määratud konkurentsivõimelisest pakkumisest, vaid haldusotsustest. Sel perioodil arendati pigem linna äärealasid, näiteks kompaktsete uute paneelamurajoonide rajamisega. Linna siseses maakasutuses ei toimunud 1980ndate aastate lõpuni suuri muutusi. Samuti oli linnasisene maa tihtipeale tööstus- ja sõjaliste ettevõtete kasutuses, mis omakorda pärssisid linna arengut (Borén, Gentile 2007). Linna vanemaid elamupiirkondi, nn siselinnalisi linnaosasid, käsitleti kui mitteperspektiivseid elamualasid, kus inimesed elavad vaid seni, kui neile võimaldatakse uus korter kaasaegses elamupiirkonnas. Seetõttu jäid vanemad elamurajoonid investeringuteta ja olid sotsialismiaja lõpuks halvas ehituslikus seisus (Brade et al 2009).

Linna kujunemisel ja ümberstruktureerimisel mängib olulist rolli ka kinnisvaraturg (Andrusz 1996). Turumajanduslikes riikides on linnakeskused peamiselt hõivatud äri- ja

turismi piirkondadest (Sýkora, Bouzarovski 2010). Erastamise mõjudesid elamuehitusele, elamutüüpidele ja rändele kirjeldatakse pikemalt alapunktides 1.1.2. ja 1.1.3.

Sotsioloogid on üleminekuajaga uurinud ühiskondlike muutuste perspektiivist. On järeldatud, et poliitilised läbimurded on jälgitavad ka analüüsidest peamisi sotsiaalse liikumise vooge rahvastikus, seda eelkõige tööalaselt (aastad 1950 ja 1990) (Domański 1999).

Nõukogude aja sotsiaalseks pärandiks võib pidada arusaama, mille põhjal riik peaks tagama indiviidi heaolu sünnist kuni surmani – tagama tema tervisteenused, töökoha ning paljudel juhtudel ka elukoha. See omakorda on tugevalt pärssinud elanike initsiatiivikut, mille tulemusena ka veel postsotsialistlikus linnas ei ilmuda elanikud muu maailmaga sarnasel määral sotsiaalset aktiivsust (Andrusz 1996). Üleminekuaja käigus on eri vanusegruppidest enim kaotanud pensionärid, kellel on olnud suurem tõenäosus sattuda vaeseimasse ühiskonnakihti, kuna uus süsteem ei ole suutnud kindlustada nende pensionipõlve ja probleemi on süvendanud ka näiteks suure osa meditsiiniteenuste muutumine tasuliseks (Lavigne 1999). Titma koos kolleegidega (1998) väidab, et nn võitjate põlvkond, need kellel oli sotsialismiajast kaasa võtta teatav kasulike suhete kapital, kohanesid ühiskonna ja majandusmuutustega paremini. Rahvuse perspektiivist olid siin aga erinevused, võitjate hulka kuulusid sagedamini eestlased, näiteks seetõttu, et venekeelne elanikkond oli struktuurselt mõjutatud majanduse muutumisest enam (Leping, Toomet 2008), aga ka seetõttu, et nende senised sotsiaalsed suhted katkesid (Vihalemm, Kalmus 2009).

Kui poliitilisi ja majanduslikke reforme on võimalik suhteliselt lühikese aja vältel läbi viia, siis oluliselt aeganõudvam on kultuurinormide, inimeste käitumismallide ja kommete kohandamine uue keskkonnaga. Ja vähemalt sama pika protsessina võib näha linnamorfoloogia ja elamupiirkondade ümber kujundamist (Sýkora, Bouzarovski 2010). Samuti on väga aeganõudev ka etnilise kuuluvuse põhine kohanemine põhirahvuse ja vähemusrahvuse vahel, paljudel vene vähemusega üleminekuriikidel on siiani probleeme vähemusrahvuste sulandamisega ühiskonda (Lavigne 1999). Eesti puhul on üleminekuperioodi üheks oluliseks tunnuseks ühiskonna individualiseerimine, mis seab uude valgusse ka rahvussuhted, sest grupisuhted hakkavad kaotama oma endist tähtsust (Tammaru 1997).

Lagerspetz (1999) on üleminekuajaga käsitlenud ka kui tagasiminekut “tõe” või mõne muu õiguspärase oleku juurde. Toimus ajaloo ümber kirjutamine ja valgete laikude täitmine, Eesti jaoks oli oluline käsitleda iseseisvuse algusena aastat 1918, mitte 1991. Rände seisukohalt oli tagasi „tõe“ juurde pöördumine oluline, sest selle tõttu toimus näiteks maade tagastamine endistele omanikele ja linnades elamufondi tagastamine samuti nende algsetele omanikele. Lagerspetz iseloomustab postsotsialistlikke riike kui tagasi “normaalsuse” juurde pöördujaid, sest sotsialismi käsitleti kui ebaloomulikku ja jõuga ellurakendatud süsteemi ning postsotsialism lubab tagasi pöörduda normaalse ühiskondliku arengu juurde. Erinevalt üleminekuaja poliitilistest aspektidest, kestavad ruumilised mõjud linnades ja

asustussüsteemides oluliselt kauem. Näiteks enamik endise NL-i linnade elamufondist on paneel elamu korterite vormis, asjaolu, et need on enamike elanike kodud, ei saa muuta mõnede aastakümnetega.

Tšehhi peaminister Václav Klaus kuulutas üleminekuaja riigis lõppenuks aastal 1995 (Lavigne 1999). Kuid millal lõppes antud periood teistes endistes sotsialistlikes riikides ning kas seda saab üldse niivõrd üheselt määratleda ja lõppenuks kuulutada?

Nii demokraatlik riigikorraldus kui ka avatud turumajandus on nüüdseks konsolideerunud peaaegu kõikides endise NLi riikides ja nende puhul, kes on tänaseks päevaks Euroopa Liidu liikmeiks saanud, võib üleminekuaja lõpu tähiseks pidada EL-i liitumistingimuste täitmist (Lavigne 1999). Seni veel ELiga mitteliitunud riikide üleminekufaasi võiks hinnata seeläbi, kui kaugele nad on antud protsessiga jõudnud.

Lavigne (1999) on arutlenud, et kuna üleminekuaja tunnuseid on väga palju ja antud protsessi saab analüüsida väga erinevatest vaatenurkadest, siis antud küsimusele ilmselt ühest vastust siiski anda ei saa.

Käesolevas uurimustöös on üleminekuajaga piiritletud aastatega 1991-2004. Ülemineku algusajana käsitletakse Eesti taasiseseisvumist, mis sai nii sümboliseks kui ka juriidiliselt enamike töös käsitletud protsesside pöördepunktiks ning tõi kaasa laiahaardelised muutused pea kõigis eluvaldkondades. Antud murrangulise perioodi finišina on käsitletud ühinemist Euroopa Liiduga. Eesti ja seniste rändeuuringute kontekstis eelnes vaadeldud ajavahemik 2000. aastate keskpaiga majandusbuumile. Töös diferentseeritud alaperioodid on valitud lähtudes ühiskonnas ja eriti majanduses toimunud protsessidest. Aastaid 1991-1997 ilmestasid poliitilised, riigikorralduslikud ja majandusreformid ning majanduslangus. Kinnisvara erastamisprotsess oli alles algusfaasis ja inimesed ei teadnud täpselt mida tulevikult oodata, mistõttu oldi äraootaval seisukohal ning oli ebasoodne aeg teha suuri muudatusi. Aastateks 1998-2004 olid suurimad muudatused juba aset leidnud, nii ühiskond tervikuna kui ka majandus olid saavutanud teatud stabiilsuse. Antud perioodil võeti julgemalt üle läänelikke tegutsemismustreid ning ka eluasemelaenu taotlemine lihtsustus, see omakorda lõi head tingimused aktiivsemaks eluasemeturuks

1.1.2. Sotsialismiaja pärand ja üleminekuaja elukohavahetused Kesk- ja Ida-Euroopas

1.1.2.1. Asustussüsteemide vahelised ja sisesed elukohavahetusprotsessid Nõukogude perioodil

Üleminekuaja asustussüsteemide ja linnaprotsesside ning nendest mõjutatud rände analüüsimise eelduseks on eelnevate, nõukogude perioodil toimunud protsesside mõistmine, kuna uued arengud toetusid otseselt sellele eelnevalt väljakujunenud reaalsusele, mille mõju on osalt veel tajutav tänaseni. Nõukogude-aegne tsentraalselt kontrollitud riigisüsteem avaldas mõju kõikides eluvaldkondades. Indiviidi liikumisvabaduse seisukohalt võib eriti esile tuua siseriiklikku kodaniku passi süsteemi ning piirangud linnadesse registreerimisel, millega püüti reguleerida rahvastiku liikumist (eriti tööjõu osas) ja linnade kasvu (Buckley 1995; Gang, Stuart 2002). Paralleelselt vabariikide siserändega toimus ka ränne liiduvabariikide vahel, mis avaldas suurt mõju rahvaste paiknemisele Nõukogude Liidus. Antud rändeliigi peamiseks lähteriigiks oli Venemaa ja sihtriigiks teised liiduvabariigid. Rändepõhjused olid ühtaegu nii ideoloogilist laadi, kui ka seotud tööstuse arengu ning demograafilise ülemineku erinevate etappidega (Tammaru et al 2003). Perioodil 1975-1991 rändas Venemaalt igal aastal välja umbes 160 000 inimest (Heleniak 2004).

Kuigi sotsialistliku süsteemi eesmärk oli kõrvaldada nii rahvuste, töötingimuste, elutingimuste, kui ka sotsiaalse heaolu põhised ebavõrdsused, siis reaalsuses eksisteerisid liidu siseselt siiski küllaltki tugevad geograafilised sotsiaal-majanduslikud erisused. Näiteks majandusteadlaste uuringutest on ilmnenu, et Lätis ja Eestis oli rahvuslik sissetulek inimese kohta kaks viiendikku kõrgem kui NL-i keskmiselt, samas kui näiteks Tadžikistanis ja Turkmenistanis oli see märkimisväärselt keskmisest madalam (Fuchs, Demko 1979). Seega eksisteeris reaalsuses NL-is regiooniti märkimisväärselt suuri kõrvalekaldeid nii tootlikkuses, kui ka majanduses ja sotsiaalses heaolus üldisemalt (ibid.). Üldistatult võis näha heaolu kahanemist läänest ida suunas. See mõjutas ka inimeste motivatsiooni rändeks ja sihtkohtade eelistusi.

Tuntavad erinevused esinesid ka riikide siseselt linna- ja maapiirkondade võrdluses. Näiteks Ungaris oli kõige edasijõudnumaks maakonnaks Budapest (Fuchs, Demko 1979). Kollektivism ja avaliku sektori koondumine linnadesse toetas uute elamute ja kõrgemate palkade kaudu nii linlasi kui ka linnade arengut tervikuna (Bodnár, Böröcz 1998; Gang, Stuart 2002). See omakorda põhjustas linnadesse sisserännet nii maapiirkondadest kui ka väiksematest linnadest (Gang, Stuart 2002). Ebavõrdsust võimendas riigijuhtide suurem rõhuasetus tootlikkusele ja efektiivsusele kui võrdsusele (Fuchs, Demko 1979). Venemaal oli üleriigiline eelarve, millest proportsionaalselt suurem osa suunati Moskvasse, mistõttu oli ka moskvalaste heaolu kõrgem võrreldes teiste linnadega (Gang, Stuart 2002).

Inimesed olid niisiis väga klasterdunud ning mõned olid eelistatumad kui teised – poliitiline, majandus-, teadus- ja muu eliit elas mugavustega korterites tollal eelistatud linnaosades, samas kui osa elanikkonnast elas maapiirkondades ilma vee ja elektrita (Morton 1980) või renoveerimata vanades kortermajades siselinnades (Brade et al 2009). Üks oluline

ebavõrdsuse määraja NL-is tervikuna oli ka eluruumi suurus inimese kohta - Balti riikides oli seda ligikaudu 50% suurem kui näiteks Kesk-Aasia liiduvabariikides (Fuchs, Demko 1979).

Sotsialistlik riigikorraldus muutis oluliselt linnade arengut Ida-Euroopas. Tööstuse arengule pöörati väga tugevat tähelepanu ning toimus kiire linnastumine (Gentile, Sjöberg 2006). Linnaruumi kujundavaks elemendiks said tööstuspiirkonnad, mille paiknemine dikteeris nii elamualade kui ka muude teenuste arendamise (Leetmaa, Tammaru 2007). Industrialiseerimine suudeti läbi viia madalama rahvastiku kontsentreerumisega kui see oleks olnud võimalik kapitalistliku süsteemi puhul. Sotsialism murdis korrelatsiooni industrialiseerimise ja linnade kasvu vahel, nagu see oli olnud lääne kapitalistliku arengu ajaloos (Andrusz 1996), kuid seda ei saa võtta üldjoontes positiivse nähtusena. Paljudel ei olnud ligipääsu linnade elamufondile ning nad elasid seetõttu vanemal, ise finantseeritaval elamispiinal (Szelenyi 1996). Sellegipoolest leidis maalt linna ränne tegelikkuses aset palju suuremas mahus kui oli kavandatud (Ofer 1976).

Linnastumine puudutas peamiselt tööealise elanikkonna liikuvust ning maapiirkondadesse jäi elama rohkem lapsi ja vanureid (Buckley 1995). NL soovis, et „produktiivsed“ töötajad elaksid ja töötaksid linnas (Ofer 1976). Kuna tööstusettevõtete areng oli kiire, kasvas ka tööjõu vajadus kiiresti (Gentile, Sjöberg 2006). Nii oli ka linnastumise määr ja kogutoodang inimese kohta omavahel selges positiivses seoses (Ofer 1976).

Linnastumine NL-is toimus kohati ka üsna kaootiliselt (Gentile, Sjöberg 2009), kuna suuremates linnades oli sisseränne võrdlemisi täpselt reguleeritud ning eeslinnastumise üks omadustest oli tööstustöölise kontsentratsioon maapiirkonnas – tekkis uus mõiste: maaelu linnastumine (Leetmaa, Tammaru 2007). Antud nähtuse jäljed on tänaseni selgelt tajutavad nii Eestis kui mujal: maapiirkondades ringi liikudes kerkivad esile mitme(kümne) paneelilamuga asulad ning läheduses võib näha üldjuhul kasutuses mitte-olevaid endisi tehase või põllumajandustööstuse komplekse.

Linnaelanike sissetulek ja tarbimine oli enamasti kõrgem kui maaelanikel. Seetõttu oli neil ka keskmisest kõrgem majanduslik ja sotsiaalne heaolu, juba selle poolest, et linnastunud ja industrialiseerunud aladel olid paremad avalikud ja teeninduslikud tingimused (Fuchs, Demko 1979; Gang, Stuart 2002). Samuti olid neile paremini kättesaadavad ka erinevad kultuuriteenused (Buckley 1995). Maapiirkonna elatustaseme madalam põhjus pärineb juba ajaloost, kuna üldjuhul põllumajanduses töötavad inimesed teenivad vähem kui tööstustöölised või teised linnades esinevad ametid (Fuchs, Demko 1979). Ka transpordisüsteem on maapiirkonnas vähem arenenud (Buckley 1995). Samas esines ka linnasiseseid erinevusi, kus eluaseme asukoht määras ära elustandardi (Fuchs, Demko 1979).

Liigne tähelepanu tööstuse arengule sedavõrd suures riigis kui Nõukogude Liit tekitas üsna pea üleüldise toiduainete puuduse. Selle tagajärjel hakati rohkem keskenduma ka põllumajandustegevusele (Leetmaa, Tammaru 2007; Tammaru 2001a), mis omakorda muutis

1970ndate aastate teises pooles rännet eeslinnastumise suunas (Tammaru et al 2003). Selline linnast-maale (või eeslinna) ränne toimus rohkem nõukogudeaja lõpuperioodil (alates 1970ndate lõpust). 1980ndate lõpus algasid taas esimeste vastulinnastumise tendentside näol muudatused linnastumise protsessides. Ka see oli seotud põllumajandustegevuse arenguga ning kasvama hakkas suuremate linnade tagamaa – selline protsess ja konkreetne seos põllumajandusega oli otseselt plaanimajandusega riigi eripära ning erines lääneriikides toimuvast (Tammaru et al 2003). Seega asustussüsteemi vaatenurgast siirdusid sotsialistlikud liiduvabariigid post-kommunismile üle olukorras, kus umbes kolmandik rahvastikust elas maapiirkondades (Andrusz 1996).

Kuna NL-i ühiskonnakorraldus toimus tsentraalse plaanimajanduse järgi ning tööstusinvesteeringud olid olulisemad kui elamuehitus (Tammaru 2001b; Leetmaa et al 2009; Gentile, Sjöberg 2010), tekkis nõukogude perioodi alguskümnenditel lõhe töökohtade ja elamisvõimaluste vahel (Gentile, Sjöberg 2010). Selle tulemusena kujuneski üheks nõukogude perioodi keskseimaks probleemiks märkimisväärne eluasemedefitsiit, mis eriti tugevalt puudutas suurlinnu (Gentile, Sjöberg 2010; Morton 1980). Korterijärjekorrad ulatusid kuni 10 aastani, ja isegi sedavõrd pikka järjekorda pääsemiseks oli tihti tarvis tutvusi. Ametlikult oli lubatud taotleda eluruumi parandamist, kui olemasolevat elamisvõimalust ühe inimese kohta oli vähem kui 4,5 m² (Morton 1980) – see ilmestab suure osa elanikkonna reaalselt olukorda, mis kestis kogu 45 aasta vältel. Eluasemepuudus tekitati Stalini valitsusajal (1930ndatel) ning sellest ei suudetudki enam taastuda (Gentile, Sjöberg 2010).

Eluaseme vahetamise protsessi keerukus tingis ka üleüldiselt madalama rändeintensiivsuse Nõukogude perioodil – kui juba kord oli korter linnas saadud, ei olnud palju võimalusi selle hilisemaks ümbervahetamiseks (Tammaru et al 2013). Sellest tingitult arenes välja elamu „must turg“, kus raha eest sai endale osta kiiremini ja paremaid eluasemevõimalusi või altkäemaksu või teenete eest korterijärjekorras ettepoole liikuda. Vahel oli võimalik kortereid ka legaalselt üksteise vastu vahetada ning esines ka allüürnike süsteemi. Isegi abielusid või lahutusi tehti vahel „mugavuse“ pärast – naisega, kellel oli sobilik elamisluba või fiktiivseid lahutusi eluruumi suuremate võimaluste saamiseks (Morton 1980). Seetõttu on Nõukogude ühiskonda nimetatud ka ühenduste ühiskonnaks (*society of connections*), kuivõrd saada oli võimalik täpselt sellise kvaliteediga asju, millised tutvused kellelgi parasjagu olid.

Üldise reegli järgi mängis NL-i eluaseme jaotuses kõige suuremat rolli inimese positsioon riigis, täpsemalt majanduses ja parteistruktuuris (Gentile, Sjöberg 2010). Paralleelselt elamudefitsiidiga, nautisid parteiametnikud ja ettevõtete-sovhooside juhid ka suuri eramaju, mis tihtipeale olid ehitatud illegaalsete vahenditega (Morton 1980). Eluaseme väärtuse tabasid ära ka ettevõtete juhid, kes kasutasid eluruume stiimulina uute töötajate värbamisel või olemasolevate kinni hoidmisel (Gentile, Sjöberg 2010). Tööstusettevõtete tööjõunõudluse tarbeks ehitatud paneelramud esindasid ka sotsiaalsete klasside segamise funktsiooni: oli tavaline, et lihttööline ja professionaal elasid kõrvuti korterites (Fuchs, Demko 1979). Siiski nii palju kui võimalik, elasid kõrgema sotsiaalse staatusega inimesed paremates korterites: see

ei olnud esimesel ega viimasel korrusel, oli parema ühistranspordivõrgustikuga varustatud piirkonnas, polnud nii saastatud linnapiirkonnas (Gentile, Sjöberg 2006). Suurem osa paneelilamuid ehitati linnade äärealade rohelistesse piirkondadesse, millest tekkisid mikrorajoonid ehk kompaktsed naabruskonnad, kus igaühes pidid olema inimese igapäevaeluks vajalikud teenused (pood, kool, lasteaed jms) (ibid.). Prioriteetsetel ettevõtetel polnud ainult parem ligipääsetavus elamuehituse investeerimisele, vaid nende elamupiirkonnad said asuda ka parimates linnarajoonides ning lähemal töökohale. See oli ühelt poolt sotsialistliku linnastruktuuri kujundaja, kuid teiselt poolt probleeme, millega tuleb turumajandusele üle läinud ühiskonnal silmitsi seista (Gentile, Sjöberg 2006).

1.1.2.2. Asustussüsteemide vahelised ja sisesed elukohavahetusprotsessid üleminekuajal

Võrreldes eelmise aastakümnega kujunes 1990ndate liikuvus oluliselt suuremaks (Domański 1999). Lisaks vähenes ka võrreldes varasemaga ülemineku perioodil kontroll rände üle. Üleminekuaja esmased kõige suurema arvulisemad rändevood Euroopas olid otseselt põhjustatud Nõukogude Liidu lagunemisest: liikumine Venemaa, Valgevene, Ukraina, Moldova ja Balti riikide vahel (Heleniak 2004). Kuna ühtses Nõukogude Liidus olid rahvused omavahel territoriaalselt segunenud, siis pärast 1991. aastat toimusid ränded nende riikide vahel mõlemasuunaliselt, kuid suurem osa siiski suunaga Venemaale (Heleniak 2004). Venelaste tagasiränne liiduvabariikidest kodumaale kulmineerus arvuliselt aastaga 1994, mil 809 000 inimest rändas Nõukogude Liidu kokkuvarisemise tulemusel tagasi Venemaale (ibid).

Asustussüsteemide vahelises liikumises oli Kesk- ja Ida-Euroopas ülemineku perioodil peamiseks rändesuunaks eeslinnastumine ehk keskuslinnast liiguti linna äärealadele (Leetmaa 2008; Brade et al 2009). Eeslinnastumine polariseeris ühiskonda kiiremini kui 1980ndatel ning oli tihedalt seotud kapitali liikuvusega (Timár, Váradi 2011). Kui 1990ndate algusepoole läksid eeslinnadesse elama erineva staatusega inimesed või pigem vaesemad, siis 2000ndatel kolib sinna elama valdavalt rikkam osa rahvastikust (Sýkora, Bouzarovski 2010; Leetmaa 2008). Lätis on Riia linnaregioonist saanud peamine eeslinnastumise epitsenter ning tõenäosus elukohta vahetada on suurem nii kõrgema kui madalama staatusega inimestel (Krisjane, Berzins 2011). Elanike „unelmate“ kodu on eramaja linnast väljas rohelises piirkonnas (Brade et al 2009). Sarnaselt Eestile on Lätis eeslinnastujaks pigem enamusrahvus ning venelaste hulgas esineb antud tüüpi rändekäitumist vähem (Krisjane, Berzins 2011).

Kuna üleminekuage hõlmab ka linnastruktuuri muutusi, siis antud aspektist lähtuvalt võib postsotsialistlike linnu klassifitseerida jätkuvalt üleminekustaadiumis olevateks, kuivõrd nad on oma arenguastmelt sotsialistliku ja kapitalistliku linna vahepeal. Antud olukorda iseloomustab tehnilik keskkond, linna maakasutus ja elamumaa eraldatus (Sýkora, Bouzarovski 2010). Linnade siseselt on peamiseks üleminekuaja sotsiaal-ruumilise erinevuse põhjuseks kasvav ebavõrdsus sissetulekutes (Sýkora 1999). Kuna antud protsess sai alguse juba kommunismi ajal, ei ole see pelgalt postsotsialismi tulem (Kovács 2009).

Postsotsialistliku linna ümberkujnemise loogikas ei ole üht ainuvõimalikku stsenaariumit, kuna näiteks Venemaa ja Albaania pärandid on juba üksteisest nii kaugel, et neid ei saa omavahel võrrelda (Borén, Gentile 2007). Seetõttu ei saa ka postsotsialistlikku linna võtta kui üht konkreetset terminit ja väga tugevalt üldistada neis toimuvaid protsesse. Väga palju sõltub konkreetse linna geograafilisest asukohast, kultuurilisest identiteedist ja positsioonist globaalses hierarhias (Badyina, Golubchikov 2005).

Borén ja Gentile (2007) on seletanud sotsialismiaja linnade tööstusalade paiknemist. Sotsialismi perioodil oli linnadel suhteliselt tihedalt asustatud äärealad, kuna tihtipeale oli tööstus enda alla võtnud linna keskuse ning see nägi välja kui roostetanud suurehitiste kompleks. Uuemad tööstusalad ehitati aga linna serva, uued elamud ehitati tööstuste lähedale. Sellest tulenevate sotsiaal-ruumiliste väljakutsetega pidid ülemineku ajal hakkama tegelema paljud Kesk- ja Ida-Euroopa linnad.

NL-i ajal oli eramajade ehitus pigem taunitud ja paneelmajade ehitus 1950ndatest kuni 1990ndateni (Gentile, Sjöberg 2009) tugevalt soositud, mida on selgelt näha ka tänapäeval postsotsialistlike riikide linnades liikudes (Kährlik et al 2012). Tänapäeval peavad kõik postsotsialistlikud riigid hakkama saama paneelmaja rajoonide probleemiga, milleks on peamiselt nende massiline lagunemine ja teiselt poolt oht piirkondade maine langusele, mis mõnel pool on juba kätte jõudnud (Brade et al 2009). Samas väidab Temelová (2011), et sellist langust veel ei ole ja paneelmajade elurajoonid on üllatavalt positiivse maine ja sotsiaalselt mitte vaid madalama klassi elukohad. Viimast tendentsi ilmneb ka Eesti puhul (Kährlik, Tammaru 2010). Paneelmajade lagunemine ja kitsad korteriplaneeringud on tekitanud neis riikides alates 1990ndatest äärmiselt kõrge nõudluse kaasaegsete elamistingimuste järele (Kährlik et al 2012), kuid uued elamud on ehitatud üldjuhul vaid suuremate sissetulekutega inimeste võimalusi arvestades (Brade et al 2009).

Nõudlus on ka siselinna uuendamise järele, kuna NL-i ajal seda ei toimunud ja kõik oli suhteliselt muutumatu selle ehitamisest alates (Borén, Gentile 2007).

Näiteks Moskvas Ostozhenka rajoonis on üleminekuaja algusest tõusnud kesklinnas järsult ehitusaktiivsus, elamuehituses tehti peamiselt luksuslike uuslamuid. Kuna sellist tegutsemist toetab ka valitsus, ei ole arendajatel väga rangeid režiime kesklinna uuendamisel ning töö on läinud suhteliselt kiiresti, sest iga elaniku huve ja õigusi ei ole pidanud arvesse võtma (Badyina, Golubchikov 2005). Linnakeskusest on saanud elupiirkond kõrgklassile ning algselt seal elanud inimesed tõrjutakse piirkonnast välja (ibid.).

Prahas on toimunud eraldumine linnaruumis etnilise ja sotsiaalmajandusliku staatuse järgi: füüsiliselt ja sotsiaalselt on muust rahvastikust eraldunud ühest küljest suletud kogukonnad rikkamate inimeste näol ja teisalt mustlased, keda kõige tõenäosemalt sotsiaalselt välja arvatakse (Sýkora 2009). Sellised eraldunud kogukonnad nii Tšehhi kui teiste postsotsialistlike riikide näol on tuumaks sellele, kuidas segregatsioon tulevikus võib laieneda (Sýkora 2009).

Kokkuvõttes võib asustussüsteemidega seonduvalt peamiseks nõukogudeaegseks pärandiks pidada tööstusasumite ning paneelmajadega mikrorajoonide teket. Kuigi linnastumine oli valdav trend terve nõukogude perioodi vältel, mõjutasid antud ajajärgu lõpul suurenenud toiduainete puudus ning põllumajanduse intensiivistumine riigisiseseid asustustustreid sedavõrd, et üleminekuajale siirduti olukorras, kus kaks kolmandikku rahvastikust elas maapiirkondades (Andrusz 1996).

Peamised trendid üleminekuaja rändes olid eeslinnastumine suuremates linnaregioonides ning siselinna uuendamise tulemusel elavnenud elanikkonna majandusliku staatuse põhine ringlus. Suurem osa elanikest on siiski jätkuvalt seotud oma varasema elukohaga paneelmajas ning seetõttu kehtivad nõukogudeaegsed linnasüsteemi mustrid veel mõnda aega.

1.1.3. Eesti rändeuuringud üleminekuajal

Põllumajanduse arendamine leevendamaks tekkinud toidupuudust ning strateegilistel kaalutlustel sõjajõudude paigutamine ranniku lähedusse olid peamised tegurid, mis suunasid nõukogude perioodil asulamustreid maapiirkondadesse (Tammaru 2001c). Kuna Eesti asus sõjalis-strateegiliselt väga olulises piirkonnas, mõjutas see tugevalt pealinna maa-ala kasutust, kuna suur osa rannikualadest jäeti sõjajõudude kasutusse. Tallinna satelliitlinnad kasvasid kiiremini kui Tallinn ning linnade ümber tekkisid immigrandide “dachad” ehk suvilakohad (Leetmaa et al 2009). Tallinnast Harjumaale rännati ka põllumajandussektorisse tööle asumise tõttu. Inimese elutsükli protsess, mis tavapäraselt rännet kujundab, oli seejuures vähemoluline (Tammaru 2001c). Eeslinnade kasv oli juhitud peamiselt prioriteetide ja töövõimaluste poolt ning linnasisesed elamualad olid kompaktsed ja seetõttu hästi integreeritud linna transpordivõrgustikku (ibid.).

Nõukogude perioodi lõpuks Eestis väljakujunenud asustussüsteemi võib kokkuvõtlikult kirjeldada järgnevalt:

- Kaks kolmandikku Tallinnas elanud peredest elasid klassikalises nõukogudeaja paneelmaja korterites (Leetmaa et al 2009) ning keskmiselt oli Eestis ühe inimese kohta eluruumi 19 m²,

mistõttu oli üleminekuperioodi alguseks kujunenud välja suur puudus kaasaegsete elamute osas (Leetmaa 2008).

- Linnastumise määr aastaks 1991 oli 71% (Tammaru 2001b). Seejuures elas linnades 90% kõigist mitte-eestlastest ning nad moodustasid 49% linnarahvastikust, samas kui eestlastest elas linnas vaid 60% (Tammaru et al 2003).
- Suuremate linnade ümber olid tekkinud äärelinna alad ning tööstuslinnad maapiirkondade korterelamutega, milles oli kõrge immigrantrahvastiku osakaal.
- Maapiirkondades valitses põllumajanduslik tegevus eramajade ja vähese immigrantrahvastikuga (Tammaru et al 2013).

Kuna enne NL-i perioodi oli linnastumise tase madal ning tööstusesse investeeriti palju, ajendas see ka sooritama rännet suunaga maalt-linna (Leetmaa, Tammaru 2007). Samas ei puudutanud nõukogude perioodil antud rändetüüp väga eestlasi, vaid oli seotud pigem välisrändega. Kuna välisränne oli seotud suuresti tööstuse arenguga ning soodustas peamiselt linnaregioonide rahvaarvu kasvu (Tammaru et al 2003), siis linnastumise kasv tuli suuremas osas välisrände arvelt. Seega need, kes rändasid Eesti liiduvabariiki väljastpoolt, jäid valdavalt elama linnadesse ning neid soodustati ka korterijärjekorras, mis omakorda suurendas tõenäosust, et eestlane jäi pigem elama maapiirkondadesse.

1980ndatel alanud poliitilise ja majandusliku ümberstruktureerimisega toimusid Nõukogude Liidu riikide linnades paljud muutused asustussüsteemis (Kährik, Tammaru 2010) – vastukaaluks varasemale tugevalt riigi koordineeritud eluasemeturule. Tänapäevaks on kadunud paljude piirkondade põllumajanduslik ja tööstuslik eripära ning need on muutunud äärelinna elamu- ja teenindusalaks (Tammaru et al 2013). Enimsoovitav elamutüübiks on saanud eramaja, mille tulemusena on hakanud kommunismiajast päritud linnade segregatsioonimustrid muutuma (Leetmaa et al 2009). Praegu uuritakse uusi linnastumise nähtusi, näiteks siselinna muutusi ja äärelinnastumist. Siiski puudutavad sellised muutused ainult väiksemat osa rahvastikust, sest enamik elab endiselt ülemineku-eelsetes paneelmajades. Paljud teadlased on prognoosinud, et paneelmajade rajoonide väärtus langeb kiiresti turumajandusele üleminekul. Peamised uuringu tulemused on siiski näidanud, et neis piirkondades on säilinud suhteliselt hea maine ja sotsiaalne segunemine kuni tänapäevani ja ei ole otsesid märke nende sotsiaalmajanduslikust allakäigust (*downgrading*) või muutumisest etnilise vähemuse getodeks (Kährik, Tammaru 2010).

Üleminekuajal toimusid ka mitmed muutused rändemustrites: Eestis, nagu ka teistes Balti riikides, asendus sisseränne märkimisväärse väljarändega, seda peamiselt vähemusrahvaste elupiirkondadest (Tammaru, Kontuly 2011), mille sisuks oli võõrrahvaste tagasiränne oma kodumaale (Leetmaa et al 2009). Kuigi väliselt oli 1990ndatel inimestel palju rohkem vabadust liikuda ka eluasemetingimuste parandamise eesmärkidel, ei võimaldanud seda üldine heaolu ja majanduslik tase (Leetmaa et al 2009). Klassikalisi rändekäitumisi Läänes ei saa postsotsialistlikku riiki otseselt üle kanda, sest sinne inimeste taust on erinev, mille tulemusel langetavad nad teistsuguseid rändeotsuseid (Leetmaa 2008). Sotsialistliku perioodi ränne oli peamiselt seotud tööalase tähtsusega ja harva motiveeritud keskkonnast. Postsotsialistlikud elamumuutused on väga tihedas seoses NL-i perioodist päritud linnaliste mustrite ja rahvastiku jaotumisega regioonis (Leetmaa et al 2009).

Perioodil 1991 – 2001 tegi linnastumise määr Eestis läbi sujuva languse, kuid samas ei toimunud nendel aastatel ka maapiirkonna rahvastikus kasvu (Tammaru 2001b), millest järelduvalt tulenes langus venekeelse elanikkonna tagarändest Venemaale.

Kulu ja Billari (2006) on oma üleminekuaja Eesti rändeuuringus toonud välja, et rändeintensiivsuse kujundamisel, nii linna kui maale, on olulised nii rändaja isikuomadused (vanus, haridus, pereseis, tööalane staatus ja rahvus), kui ka vastava keskkonna tegurid (töötuse määr ja rahvusvähemuste osatähtsus). Sotsiaalmajandusliku staatuse olulisus rändes on spetsiifiline just postsotsialistlikele riikidele, kuna neis mängis rändesündmuse sooritamise tõenäosusel osatähtsust majandusraskuste esinemine riigis ja elanike individuaalsel tasemel.

Eesti-sisestes üleminekuaja rändeprotsessides oli regioonide vahel peamine suund linnastumine ning linnaregiooni sees eeslinnastumine, mis on erinev nõukogude ajal toimunud protsessidest ja pigem sarnane kapitalistlikule linnaarengule (Tammaru, Kontuly 2006). Vastukaaluks NL-i perioodile osalesid sel perioodil linnastumisprotsessis ka eestlased, kes kontsentreerusid mujalt Eestist Tallinna linnaregiooni. Samal ajal hakkasid aga vähemusrahvuse esindajad siirduma ka mitte-linnalistesse sihtkohtadesse ning mõlema rahvusgrupi ränded eristusid selgelt nõukogude perioodist. Seejuures vanemad ning alg- ja põhiharidusega isikud näitasid ka vastulinnastumise trendi (ibid.).

Eesti areng sotsialistlikust riigist kapitalistlikuks oli kiire ning aset leidnud muutused olid väga suured – aastaks 2000 oli Eestist saanud suurimate sissetulekuerinevustega riik majanduslikult arenenumate riikide võrdluses (Ainsaar 2004). Seetõttu võis aastatel 1989 kuni 2000 oodata rändesündmuste kasvu eelkõige majanduslikel põhjustel. Klassikaliste rändeteooriate järgi tõuseb rändetõenäosus siis, kui regionaalsed erinevused suurenevad ja rändebarjäärid puuduvad (Boyle et al 1998). Eesti puhul antud stsenaarium aga ei realiseerunud. Pigem juhtus just vastupidine: ametliku statistika järgi oli siserännete arv aastatel 1990-2000 võrreldes eelmiste kümnendikega võrdlemisi madal (Ainsaar 2004).

Üleminekuaja rännetest on uuritud ka spetsiaalselt vaesusega seotud rändevõimetust. Ainsaar (2004) on oma doktoritöös näidanud, et mida perifeersem oli konkreetne omavalitsus, seda suurem tõenäosus oli seal elavatel inimestel langeda mõnesse vaesuse kategooriasse. Väljarände mudelid näitasid, et mida madalam oli sissetulek ja mida lähemal oli omavalitsus suuremale linnale, seda suurem oli ka standardiseeritud väljarände tõenäosusmäär vahemikus 1989-2000.

Üleminekuaja alguse protsessid mõjutasid eelkõige linnades toimuvat, kuna mitte-eestlaste väljaränne oli suur ja varasemalt olid nad kogunenud elama just linnadesse (Ainsaar 2004). Nende emigreerumisel Venemaale jäi vabaks nii suuremate linnade paneelalamukortereid kui ka satelliitlinnade ja muude asulate kortereid, kus varasemalt olid esindatud vene rahvusest elanikud (Leetmaa et al 2009). Neist said äärelinna kolimise peamised sihtkohad ning see leevendas üleüldist eluaseme puudust (Kährik, Tammaru 2010; Leetmaa, Tammaru 2007). Kui

kõrvutada 1989. ja 2000. aasta rahvaloenduste andmeid, siis on näha, et suurim rahvaaru langus toimus kõrge vähemusrahvuse kontsentratsiooniga linnades ning väikestes linnades (Ainsaar 2004).

1990ndate alguses elamureformi käigus läbiviidud erastamisprotsess suurendas ühiskonnas sotsiaalset ebavõrdsust (Kährrik 2000). Omanikuks saamine oli seotud eluaseme seisuga erastamisprotsessi alguses, mitte sotsiaalmajandusliku staatusega. Parem stardipositsioon või kiire reageerimine kasutamaks legaalseid vahetusvõimalusi, olid peamised tegurid, mis on kujundanud tänase ebavõrdse elamufondi ja linnalised privileegid. Erastamisprotsess põhjustas sotsiaalset ebavõrdsust eelkõige selle tõttu, et osad said heas olukorras korteri mitteväärtustatud linnaosas, samas kui teised väga heas olukorras korteri paremas linnaosas ning noorem põlvkond või eelnevalt avalikul üüriturul mitte-osalenud ei saanud peaaegu midagi (Kährrik 2000). Võrreldes vähemusrahvusega erastasid eestlased vähem, sest paljud juba elasid eramajades või vanemates eluruumides, mida üldiselt ei saanudki erastada (ibid.).

Kuna peamistes rändeuuringutes defineeritakse rändena vaid neid elukohavahetusi, mis toimuvad üle administratiivpiiride (Ainsaar 2004), siis jäävad üldiselt administratiivüksuste sisesed liikumised vaatluse alt välja ning seetõttu on vähe andmeid linnasiseste elukohavahetuste kohta. Kuna suured andmestikud nagu rahvastikuregister ning rahvaloendus kõiki rändeid ei fikseeri, pakub antud uuringus kasutatav andmebaas küllaltki unikaalset võimalust põhjalikumalt analüüsida nii riigisiseste asustussüsteemide eripärasid kui ka linnaregioonidega seonduva mobiilsuse trende.

Eeslinnastumine algas Eestis juba sõdadevahelisel ajajärgul, nõukogude ajal see peatus ning tänapäevane eeslinnastumise protsess jätkus taas nõukogudeaja järgse ülemineku perioodil (Leetmaa, Tammaru 2007). Eeslinnastumine ehk rahvastiku rändamine linnakeskustest eeslinnadesse on üks tähtsamaid omadusi rahvastiku ruumilises muutumises Kesk- ja Ida-Euroopas ning ka Eestis. Elamuehitus oli 1990ndatel sisuliselt varjusurmas, kuid 2000ndatel toimus väga kiire kasv (Tammaru et al 2009; Leetmaa 2008). Sellest tulenesid üleminekuaja kaks peamist eeslinnastumise põhjust:

- 1990ndate esimeses pooles liikusid linnakeskustest äärelinnadesse majanduslikel põhjustel valdavalt need vaesemad inimesed, kes ei tulnud enam toime linnas elamise kuludega, sest maapiirkonnas elamine oli odavam ning seal eksisteerisid ka sobivad elamud (Leetmaa 2008; Tammaru et al 2009);
- 1990ndate teisel poolel hakkasid eeslinnastuma kõrgema sissetulekuga inimesed, kes tahtsid linna paneelmajade rajoonist välja kolida parematesse elutingimustesse (turvalisem, vähem saastatust, sobilikum väikelastega peredele) ning täita soovi elada eramajas (Tammaru et al 2009; Kährrik et al 2012).

NL-i kokkulangemine vabastas suured, varasemalt põllumajanduse kasutuses olnud maa-alad (Leetmaa, Tammaru 2007), sh Tallinna linnapiiril (Tammaru et al 2009). Tallinnas ja selle ümbruses oli rohkesti maad ka sõjaväeasutuste kasutuses, mis samuti vabanes (ibid.). 1990ndatel toimunud maareformi käigus said eelnevad omanikud oma maa tagasi, kuid kuna

omanikke oli palju, siis said arendajad neid kokku osta ainult tüki kaupa (Tammaru et al 2009). Vastureaktsiooniks sotsialistlikule tsentraalselt plaanitud poliitikale tekkis nüüd üsnagi liberaalne ruumiline kujundamine ning võtmerolli hakkasid mängima eelkõige eraarendajad (rohkem küll alates 2000ndatest aastatest) (ibid.). Kaasaegsete korterite puudus ja vaba maa-ala olemasolu linna lähedal andsid ideaalsed tingimused laialdaseks eeslinnastumiseks, mis on erinev läänelikust arengust, kus eeslinnastumine tekib majanduse kasvu ja inimeste sissetulekute langemise tõttu (Leetmaa 2008). Väga populaarseks sai ka ranniku lähedale endistele sõjaväealadele ehitamine, kuna varem ei olnud see võimalik piiritsooni tõttu (Tammaru et al 2009). Üldjuhul soovisid selliseid elukohti kõrgema tööalase staatusega inimesed (Leetmaa 2008).

Eesti majandus hakkas kiiresti arenema, leibkonna tarbimine kasvas aastatel 1995-2005 märgatavalt, ja nii isiklik kui ka üldine majanduskasv toetasid eeslinnastumist ja eriti uuslamu ehitust (Leetmaa 2008). Uuslamute ehitus hakkas kasvama 1990ndate keskel, kuid peatus osaliselt Vene majanduskriisi ajal 1998. aastal. Väga tugevalt kasvas uuslamuehitus alates 2001. aastast (Tammaru et al 2009). Algusperioodidel ehitati palju eramaju, mitmepere uuslamuid hakati rohkem ehitama aastatel 2003-2005. Kui aga võrrelda ehitusmahtusid NL-i perioodiga, siis jäävad aastad 1990-2004 ehituse osas siiski suhteliselt tagasihoidlikuks (ibid.).

Eeslinnastumine Tallinna linnaregioonis oli seotud elamute eelneva paigutusega ning oluline roll oli nõukogudeaegsetel linnaäärsetel suvila-aladel (Leetmaa, Tammaru 2007). Enamik uutest eeslinna-aladest on Tallinnale väga lähedal ning seal elavad „valgekraed“ ja rikkam ühiskonnakiht. 1990ndatel eeslinnastujatest (neist, kes kolisid Tallinnast linna tagamaale) elas uuslamutes vaid üks viiendik eeslinnastujatest ning nad olid selgelt vähemuses (Leetmaa 2008). Elukohavahetajate jaoks on linnale lähedus üks olulisemaid tegureid, sest igapäevaelu on endiselt tugevalt seotud linnaga (Kährrik et al 2012), mis on erinev NL-i perioodist kui töö ja elukohavahetus olid omavahel tugevamalt seotud (Tammaru et al 2009). Üldiselt kolisid eeslinnadesse pigem noored ja pereinimesed (Leetmaa 2008; Kährrik, Tammaru 2010). Suurem osa 1990ndatel eeslinnastujatest olid madalama sotsiaalse staatusega inimesed, kes kolisid odavamatesse mitmepereelamutesse, endistesse suvilamajadesse (pigem 2000ndatel) või enne 1990. aastat ehitatud eramajadesse (Leetmaa, Tammaru 2007).

Üleminekuajaga Eestis käsitlevate rändeuuringute põhjal võib kokkuvõtlikult järeldada, et antud perioodi iseloomustas eelkõige eestlaste suundumine maalt linna. Linnades vabanesid seoses venelaste tagasirändega kodumaale paljud kortereid, mis osaliselt leevendas eksisteerinud elamupuudust. Vastukaaluks nõukogudeaegsetele paneelmajadele eelistati elamutüübilt eramaja, kuigi suurem osa tallinlasi elas siiski endiselt paneelmajades. Nõukogude Liidu lagunemisel tekkis Tallinna lähedale vaba maad, mis soodustas eeslinnastumist just uute elamute näol. Eeslinnastujad olid 1990ndate alguses pigem vaesem elanikkond, kellele linnas elamise kulud käisid üle jõu ning 1990ndate teises pooles rikkam elanikkond, kes soovisid linnade paneelmajaderajoonist kolida parematesse elutingimustesse ja eramajja.

1.2. Immigrantrahvastik Eestis ja immigrantrahvastik üleminekuaja rändes

1.2.1. Immigrantrahvastiku kujunemine ja paiknemine NL-i perioodil

Nõukogude Liidu loomisel kadusid ära paljude riikide piirid ning tekkis üks suur riik endise Venemaa ja 14 liiduvabariigiga. Lisaks poliitilistele muudatustele tõi see kaasa nii vabatahtlikku kui ka mõnda teise liiduvabariiki töölesuunamisega seotud rännet, sest endiseid riigipiire enam ei eksisteerinud. Venelased oli NL-is kõige liikuvam rahvus (Lewis, Rowland 1979). See oli osalt seotud põllumajanduslike piirkondade ümberjaotamise ja kollektiviseerimisega (ibid.), kuid ka tootmiskeskuste asukohtade muutmisega (Kulu 2003). Laiaulatuslik sundränne tööjõu osas leidis Venemaal aset juba 1930-1950ndatel aastatel (ibid.), kuid alates 1959. aastast toimusid NL-i põhja ja lääne osas massilised rahvastiku ümberpaiknemised (Clem 1980). Rände suunaks oli maalt linna, mille tagajärjel toimus ka kiire linnastumine (Lewis, Rowland 1979; Clem 1980). Suurimad linnapiirkonnad Moskva ja Leningrad kasvasid aastatel 1959-1979 linnarahvastikult umbes 5 miljoni elaniku võrra (ibid.).

Nõukogude Liidus toimus ka rahvastiku kasv. Näiteks aastatel 1959-1970 kasvas elanikkond 53 miljoni inimese võrra ning see oli samuti üks põhjustest, mis viis geograafilise ümberjaotumiseni, kuna kasv ei olnud igal pool sarnane (Clem 1980). NL-i põhja osas rahvastik kahanes, lõuna osas (Usbeki ja Kasahhi liiduvabariigid), suurtes linnades (Moskva, Leningrad, Kiiev), tööstuspiirkondades (Volgograd, Kuybyshev), sadamapiirkonnas (Murmansk) toimus rahvastiku kasv (ibid.). Rahvastiku kasv toimus nii sündide kui sisserände arvelt. Kesk-Aasias näiteks oli sündimus väga kõrge, Balti riikides oli see madalam, aga seda kompenseeris kõrgem sisseränne parema elatustaseme tõttu (ibid.). Kõige rohkem kasvas rahvaarv aastatel 1959-1970 Armeenia, Kasahstan ja Kesk-Aasia liiduvabariigid. Kesk-Aasias oli kõrge nii sündimus kui ka immigrantrahvastiku sisseränne (Lewis, Rowland 1979). Kui jagada NL Venemaa ja mitte-Venemaa aladeks, siis Venemaal toimus rahvastiku kahanemine ja muudes liiduvabariikides rahvastiku kasv (Clem 1980).

Rahvaste ümberpaiknemise tõttu tekkis endistes etniliselt homogeensetes piirkondades rahvuste mitmekesisustumine. Kasahstani näitel tekitas see olukorra, kus sisserännanud said endale elukoha linnades (Kulu 2003) ja üldjuhul väga heade tingimustega mitmepereelamutes, samas kui kasahhide elamistingimused olid palju kehvemad (Gentile, Tammaru 2006). Sarnased mustrid leidsid aset ka teistes liiduvabariikides, kaasa arvatud Eestis, mis samas eristus selgelt lääneriikides toimuvast. Antud protsessi mõju on nähtav tänapäevani, kuivõrd vähemusrahvused elavad valdavalt samades elamutes kuhu nad sisserännates kolisid ehk paneelmajade rajoonide korterites. Selline nõukogude aegne pärand toetab ka tänapäevast etnilist segregatsiooni (Gentile, Tammaru 2006). Niisiis erinevad sotsialistlikud linnad oma käitumise poolest teistest Kesk- ja Ida-Euroopa linnadest, mis on peamiselt mõjutatud suuresti nõukogudeaegsest peamiselt Venemaa päritolu immigrantide osakaalust (Kährrik, Tammaru 2010).

Kuna NL ühendas endas üle 100 erineva rahvuse (Kolstø 1999), siis on ootuspärane, et säärane rahvaste ja rahvuste omavahel kokkusegamine tekitab ühel või teisel tasandil paratamatult konflikte. Siinkohal saab käsitleda nii identiteedi, keele kui ka suhtumise tasandi probleeme. Keeleprobleem muutus küll eriti teravaks alles alates 1989. aastast, kui endised liiduvabariigid hakkasid vastu võtma keeeseadusi, kuivõrd varasemalt oli nõukogude perioodil kehtestatud vene keel ametlikuks ühtseks keeleks. Identiteediküsimus kerkis samuti tugevalt esile NL-i lagunemise järel, kui vene rahvuse staatus liiduvabariikides muutus enamusest vähemuseks ning tekkisid küsimused, kuidas uue olukorraga kohaneda ning uue riigiga end suhestada. Kuni selle ajani oldi end suurriigis tuntud valitseva rahvusena (Janmaat 1999). Ka suhtumist vähemusse on uuritud põhjalikumalt alates 1990. aastast, sest varasemalt ei olnud oma suhtumise väljendamine venelastesse avalikult soositud.

NL-i laienemisel paigutas Moskva keskvalitsus igasse liiduvabariiki endale sobiva rahvusliku poliitilise kaadri, kes kontrollis kohapealset olukorda, seejuures eriti rahvuslusega seonduvat ning tegi kõigest Moskvale ettekandeid (Roeder 1991). Ettevaatlikud pidid olema ka antud kaadrisse kuuluvad isikud, kuna näiteks liiga rahvuslike kommentaaride tegemine võis viia lihtsalt positsioonilt eemaldamiseni ning mitmel juhul see ka nii läks (Roeder 1991). Vastukaaluks varasemale ajastule valiti Eestis 1992. aastal parlament, kuhu kuulusid eranditult vaid etnilised eestlased (Kolstø 1999).

NL-i eesmärk oli luua uus rahvuste ülene nõukogude identiteet, mida toetaks ühine keel, ajaloo tunnetus, ideoloogia ja kultuur. Kuigi seda püüti NL-is ellu viia, osutusid vanad rahvuslikud väärtused tugevamaks kui uued (Kobaidze 1999; Kolstø 1999). NL-i perioodil õppisid kõik koolilapsed vene keelt alates kooliaja algusest (Kolstø 1999), millega toimus keeleline integratsioon üle kogu liidu ning siiani on eesti keeles vene laensõnu ja märke sunniviisilisest ühendamisest (Dietrich 2005).

NL-i lagunemisel ei elanud 25 miljonit venelast oma kodumaal (Dietrich 2005; Gudkov 1993) ning tekkis 14 erinevat diasporaad endistes liiduvabariikides, mis paljudel juhtudel olid oma olemuselt vägagi erinevad. Kõige suurem endise NL-i venekeelne elanikkond elab Ukrainas – 11,3 miljonit (Gudkov 1993). 1990ndate lõpukontekstis tunnetavad Eestis elavad venelased enim oma kodumaana Venemaad võrreldes teiste liiduvabariikidega (Kolstø 1999) ning siin on vähemus- ja enamusrahvuste hoiakute erinevused kõige suuremad (Pavlenko 2008). Antud olukorra kujunemine on olnud mõjutatud üleüldisest riigipoliitikast ning suhetest Venemaaga, näiteks Eestil ja Gruusial on suhted Venemaaga märksa pingelisemad kui teistel endistel liiduvabariikidel ja samas on nad ka enam läände orienteeritud (ibid.). Balti riikidest on kõige vähem etnilisi pingeid Leedus, kuna seal on ka kõige väiksem venelaste vähemuse osakaal (Dietrich 2005). Pingete tekkimine 1989-1990. aastatel oli suuresti seotud sõjaväe provokatiivse tegutsemisega ja Balti riikide puhul ka ajaloolise minevikuga (Gudkov 1993). Varasem poliitiline olukord on samuti mõjutanud suhtumist vene vähemusse, kui näiteks Balti riikidel oli enne okupatsiooni vabadus, siis Kasahstan on kuulunud Venemaa alla juba varasemast ajast (Peyrouse 2007). Reaalselt ohustatud oli venelaste vähemus pärast NL kokkuvarisemist vaid Kesk-Aasias (Gudkov 1993).

Viimastel NL-i aastatel kasvas põlisrahvuse etniline teadvus, hakati end tugevamalt määratlema ja kasvas üldine rahvuslus (Kobaidze 1999). Vene vähemused seisid 1991. aastal küsimuse ees oma identiteedi taasloomisest uue riigi kontekstis või tagasipöördumisest kodumaale (Dietrich 2005; Heleniak 2004). 1990. aasta küsitluses soovis vaid 3 miljonit inimest lahkuda endisest liiduvabariigist (Gudkov 1993). Sama uuringu raames vastas suurem osa venelasi, et nad on rahul eluga liiduvabariigis (nii vastas 51% Eestis elavatest venelastest ja 86% Aserbaidžaanis). Vähemuste tuleviku heaolu uues riigis sõltus sellest, kuidas nad on võimelised kohanema uue riigi toimemehanismidega (ibid.). Mõnel pool tekkis ka topeltidentiteet põhi- ja vähemusrahvuse seguna, näiteks vene-kasahhi identiteet (Peyrouse 2007).

Üleminekuprotsessil ja identiteedi määratlemisel oli tähtis roll rahvuslikul keelel (Dietrich 2005). Alates 1989. aastast kuni 1990ndate algusaastateni võeti liiduvabariikides vastu uus keeleseadus ning muudeti varasem teine keel esmaseks ja riigikeeleks (Dietrich 2005; Janmaat 1999). Kõikides liiduvabariikides peale Valgevene on vene keele kasutamine vähenenud, Valgevenes võeti see aga ametlikuks teiseks riigikeeleks (Pavlenko 2008). Eestis võeti eesti keele riigikeelena kasutamise seadus vastu aastal 1989 ning oldi üsna resoluutsed: 4-aastase õppimisperioodi järel peavad kõik ametlikud töötajad oskama riigikeelt. Avaldatud on soovi ka vene keele muutmist riigikeeleks, kuid teiste hulgas president Arnold Rüütel on näinud sellise otsuse vastuvõtmist väga ebatõenäolisena (Dietrich 2005). Vene keele püsijäämine endistes liiduvabariikides on tõenäolisem Valgevenes, Ukrainas ja Kasahstanis, mis on ka kõige venemeelsemad riigid (Pavlenko 2008). Kasahstanis on vene keel võrdsena kasahhi keelega kasutusel nii valitsuses kui ka meedias (Dietrich 2005) ning Ukrainas mõistavad ukrainlased ja venelased üksteist ilma teist keelt õppimata (Janmaat 1999). Paljudes riikides on vene keel endiselt kasutusel sotsiaalse keelena kui ühine keel põhi- ja vähemusrahvuse vahel (Peyrouse 2007; Dietrich 2005; Pavlenko 2008). Kõige süngem on vene keele tulevik Balti riikides, kus poliitika on tugevalt läänele orienteeritud ning kodakondsuse ja parema töökoha saamiseks on nõudlus riigikeele järele (Dietrich 2005).

Keeleprobleem on palju enam kui lihtsalt üks seadusemuutus või konkreetne otsus: Moldovas viis see küsimus välja lühikese sõjani, sest keele taga on etnilised grupid ja keeleseaduste vastuvõtmine laiem poliitiline suund (Janmaat 1999). Keeleprobleemi tugevus sõltub palju ka sellest, kui kõrge on konkreetsetes piirkonnas vähemusrahvuse osakaal (ibid.). Kõikides liiduvabariikides on mitmeid piirkondi, kus venelased on endiselt enamusrahvus (Peyrouse 2007) (Eestis Ida-Virumaa linnad) ning neis on levinud vene keele kasutamine linnaruumis ja teenindussfääris (Janmaat 1999). Üldiselt ongi vene keel levinud rohkem linnarahvastiku seas (Kobaidze 1999), seda immigrantide linnastumisprotsessi tulemusena.

Keeleküsimusega seondub tihedalt ka otsused koolide osas ning venekeelse hariduse kättesaadavus. Venekeelseid koole on kõikides liiduvabariikides vähemaks jäänud (Dietrich 2005). Ukrainas on mitmetes linnades lapsevanemad raskustes venekeelse kooli leidmisega ning eriti kehtib see kõrgema hariduse osas, mis muutus ukraina keelseks (Janmaat 1999). Ka Eestis lõpetati kõrgema hariduse andmine vene keeles 2007. aastaks (Dietrich 2005), kuid gümnaasiumide koolireform on alles käsil.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et immigrantrahvastiku teke endistes NL-i liiduvabariikides oli seotud peamiselt vene rahvuse liikuvusega sel perioodil ühelt poolt riiklikult suunatud töörandega ning teisalt geograafilise rahvaste ümberpaiknemisega. Nõukogude Liidu lagunemisega tekkis erinevatesse riikidesse 14 venelaste diasporaad. Üleminekuperioodil mängis suurt rolli vene rahvuse staatuse muutumine enamusest vähemuseks, mis tõi kaasa nii identiteediküsimused, keeleprobleemid kui uue olukorra etniliste gruppide omavahelises suhestumises.

1.2.2. Immigrantrahvastiku paiknemine ja siseränne Eestis

Statistikaamet andmetel elab 2012. aasta 1. jaanuari seisuga Eestis 1 339 662 inimest, kellest eestlasi on 924 966 (69%). Seega muid rahvuseid elab siin 414 696 inimest (31%), kellest suurema osa moodustavad (340 750 inimest) vene keelt kõnelevad elanikud.

Eestis elavast kolmandikust vähemusrahvusest moodustavad 80% venelased, 7% ukrainlased, 4% valgevenelased, 3% soomlased ja ülejäänud muud väiksema arvuga esindatud rahvused (Tammaru, Kontuly 2011). Võrreldes lääneriikidega on meie vähemusrahvuse osakaal väga suur, samas on enamik antud grupi liikmetest siin juba väga kaua elanud ning viimased 20 aastat ei ole toimunud praktiliselt mingit sisserännet (ibid.), mis on väga erinev paljude lääneriikide olukorrast. 90% etnilistest vähemustest elavad linnapiirkondades ja nad moodustavad peaaegu poole kogu pealinna elanikkonnast (Tammaru et al 2013).

Eesti rahvastiku tänapäevase etnilise struktuuri kujunemine on otseselt mõjutatud Teise Maailmasõja järgsest perioodist. Aastal 1945 oli vähemusrahvuste osakaal kogu Eesti rahvastikust vaid 2% (Tammaru, Kontuly 2011). Alates 1939. aastast, kuid peamiselt august-oktoober 1944, toimus erinevate lainetena eestlaste suur põgenemine läände ning alates nõukogude okupatsiooni algusest toodi jällegi sisse võõraid rahvuseid, mis täna moodustavad vähemusrahvuse (Kumer-Haukanõmm 2004; Tammaru, Kulu 2000). Intensiivse sisserände tõttu erinevatest Nõukogude Liidu riikidest hakkas eestlaste osatähtsus rahvastikust langema. Nõukogude aja lõpus, aastal 1989, oli vähemuste osatähtsus riigis kõrgeim: 39% kogu rahvastikust (Tammaru, Kontuly 2011). 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguse poliitiliste ja majanduslike muudatuste tagajärjel hakkas vähemuse osatähtsus riigis langema, sest nad hakkasid välja rändama. Peamiselt lahkuti piirkondadest, kus elas kõige rohkem rahvusvähemusi ning kus paiknesid suurimad tööstusettevõtted ja sõjaväeüksused. Vahemikus 1989–1994 lahkus Eestist hinnanguliselt üle 80 000 inimese ning väljarände tulemusena kasvas 2000. aastaks eestlaste osatähtsus rahvastikus 68%-ni (Tammur 2003). Tegemist oli tagasirändega poliitilistest muudatustest lähtunud ebakindlusega ning sõjaväega seotud isikute ja perede lahkumisega.

Geograafiliselt paikneb valdav osa ehk kolm neljandikku Eesti immigrantrahvastikust selgelt kahes piirkonnas: Tallinnas ja Ida-Virumaal. Tallinna rahvastikust moodustavad vähemused

46% ja Ida-Virumaa linnade rahvastikust 86% (Tammaru, Kontuly 2011). Märkimisväärne hulk immigrante on ka Tallinna tagamaal, peamiselt Tallinna lähedastes satelliitlinnades (Leetmaa, Tammaru 2007). Üldjuhul kasvab Tallinnast välja liikudes eestlaste proportsioon maavaldades, seda enam, mida kaugemal see koht asub Tallinnast (Kährik, Tammaru 2010). Nõukogude perioodil, eriti 1960ndatel alanud massiline sisseränne riiki olid eelkõige seotud tööstuse arengu ning tööjõu sissetoomisega Eestisse (Gudkov 1993). Sisserännanud immigrantrahvastikule anti elukoht värskelt-ehitatud paneelramurudes, mis põhjustas nende elama jäämise linnadesse, samas kui kohalik rahvastik oli rohkem esindatud maapiirkondades ja linnade ümbruses (Tammaru et al 2013). Selline immigrantrahvastiku linnaline paiknemine oli iseloomulik üleüldiselt Nõukogu Liidu liikmesriikidele (Tammaru 2001b). Eesti puhul konkreetsemalt domineerib vähemusrahvus Tallinna ja Ida-Virumaa piirkondades, mida mõjutab nii tööstuse areng Nõukogude perioodil laiemalt kui ka mitte-eestlaste eelistamine tööstuses kitsamalt.

Nii on pärandunud need asustussüsteemi ja etnilise paiknemise mustrid edasi ka tänapäeva ning üleminekuaja jooksul on nõukogude perioodist siia elama jäänud mitte-eestlased püsivalt linnalistes paneelmajades (Kährik, Tammaru 2010). Praegu elab 75% etnilisest vähemusest Tallinnas või regioonikeskustes, eestlastel on see näitaja 38% (Tammaru et al 2013). Paneelmajade ehitamise aasta on senini üks sealset elanikkonda kirjeldav näitaja, kuna NL-i perioodi elamudefitsiidi tõttu jäi inimene üldjuhul elama sinna, kuhu ta kord kolis. Sellest tulenevalt elavad vanimates Mustamäe elurajoonides suhteliselt rohkem vanemaealisi inimesi ning eestlasi. Kõige hiljem ehitatud Lasnamäe elurajoonides on aga eestlaste kontsentratsioon kõige madalam, ning seal elab noorem, kuid samas madalama haridustasemega elanikkond, kuna antud piirkond sai peamiseks elukohaks lähedusse ehitatud tööstuste "sinikraedele". Lasnamäel elavatel vähemusrahvusesse kuulujatel on kõige väiksem tõenäosus lahkuda (ibid.), mis omakorda tähendab seda, et vähemused jäävad elama pigem kõrgema kontsentratsiooniga vähemusrahvuste piirkondadesse.

Vähemusrahvuste elupiirkondades asuvad peamised vähemusrahvuste omakeelse infrastruktuuri objektid nagu koolid, lasteaiad, kultuuriüritused, töökohad (Tammaru et al 2013). Soov panna oma laps kindlasti venekeelsesse lasteaeda või kooli, määrab juba ise suuresti ära elupiirkonna valiku riigis. Ühe põhjusena võib käsitleda ka soovi hoida oma etnilist identiteeti tugevamana. Valk ja Karu-Kletter (2004) kirjutavad, et vähemusrahvuste identiteet on enamasti teadvustatum ja läbimõeldum kui põhirahvuse oma, kuna viimastel ei ole otsest vajadust seda teha. Põhirahvuse keskel elades võib mitte-eestlastel võimendada soov oma etnilist identiteeti hoida ja ka lastele pärandada ja seetõttu võidakse vahel ka teadlikult integratsiooniprotsessis distantse hoida.

Pideva ja otsese kontaktiga kahe eri kultuuri esindajate vahel on kohanemisprotsess siiski vältimatu ning Eesti puhul võib öelda, et see on toimunud mõlemasuunaliselt, ka eestlased on pidanud üle võtma sissetulnute keelt ja kombeid (Tammaru 1997). Oluline kohanemismuund on keele õppimine ning tihti käib see töökoha kaudu, seda eriti naistel, kuivõrd nende ametid nõuavad tavaliselt rohkem suhtlust (ibid.). 2000. aasta seisuga ei omanud 40% etnilisest vähemusest veel Eesti kodakondsust, mis on üldjuhul seotud vähese keeleoskusega, mis omakorda vähendab antud grupi tööalaseid perspektiive (Tammaru et al 2013). NL-i

pärandina on rahvusvähemuse sotsiaal-majanduslikuks eripäraks ka see, et mitte-eestlased töötavad peamiselt „sinikraede“ ametites või lihttöolistena, samas kui eestlased on rohkem esindatud „valgekraede“ ametites (Tammaru, Kontuly 2011).

Kohanemise puhul on oluline seos abikaasa rahvusega, kohanemisele positiivselt mõjub eestlase ja venelase segaabiolu. Oluliseks teguriks on ka sünnikoht – valdav osa Eestis sündinutest on siin suhteliselt hästi kohanenud, samas kui Venemaal sündinute osas eksisteerib palju enam kontaktide puudumist siinse põhirahvusega. Kuna sisseränne Eestisse on väike, on võimalik selle põhjal teha tulevikuprognose vähemusrahvuste ruumilise käitumise kohta (Tammaru 1997). Samuti peaks Eestis sündinute osakaalu suurenemine suurendama ka integreerunute osakaalu. Eluasemetüübi lõikes on kõige paremini Eesti ellu integreerunud eramajades elavad inimesed, paneelmajades elavate osas on sarnaselt Eestist väljaspool sündinutega märgata vähest kontakti põhirahvusega (ibid.).

Kuna nõukogude perioodi lõpul elas vaid väga väike osa etnilisest vähemusest eeslinna ümbruse maavaldades (Tammaru et al 2013), siis lahkumist peamistest vähemuste piirkondadest ja elama asumist mitte-etnilisse (nt linnast linnalähedasse maavald) piirkonda mõjutab positiivselt isiklike sidemete olemasolu elukohariigiga nagu eesti keele oskus, eestlasest partner või Eesti kodakondsus (Tammaru et al 2013). Seejuures ei avalda otsest mõju vähemuste ruumilisele ümberpaiknemisele pelgalt põlvkondade vahetumine (Tammaru, Kontuly 2011).

2000. aasta rahvaloenduse andmetele tuginev Leetmaa ja Tammaru uurimus (2007) viitab sellele, et rahvuse mõju on Eestis elupiirkonna valikul märkimisväärne – eestlastel oli 2,8 korda suurem tõenäosus kolida eeslinnadesse kui mitte-eestlastel. Kui juba kolimisotsus tehti eeslinnade kasuks, siis eestlased eelistasid elamutüübilt selgelt eramaju – nii uuseramuid kui ka nõukogude perioodil ehitatud maju, samas kui mitmepereelamud olid nende seas kõige vähem populaarsed (Leetmaa, Tammaru 2007; Tammaru et al 2013). Asukoha suhtes eelistasid vähemusrahvused kolida lähedalasuvatesse valdadesse või Tallinna satelliitlinnadesse (Leetmaa, Tammaru 2007) ning nad eelistasid piirkondi, kus juba elasid nende rahvuskaaslased (Tammaru et al 2013). Kui arvesse võtta ka elamutüüp, võib öelda, et võrreldes eestlastega, eelistasid vähemusrahvused enam kolida tihedama asustusega äärelinnadesse, lähedalasuvatesse valdadesse, satelliitlinnadesse ja mitmepere-elamutesse (Leetmaa, Tammaru 2007). Siiski tuleb märkida, et alati ei ole elukohavahetuse sihtkoht vaid oma valik – rolli mängivad ka saadavus kinnisvaraturul, võimalused hinnataseme osas, elamutüübi eelistuse saadavus ning vene vähemuse puhul kindlasti ka etnilise infrastruktuuri olemasolu (Tammaru et al 2013).

Hiljutisest Tartu näitel tehtud uuringust selgub aga, et kirjeldatud hoiakute eristumised rahvusgruppide lõikes on hakanud võrreldes nõukogude perioodi lõpuga vähenema, kuivõrd ka vähemusrahvuste hulgas on järjest enam neid, kes tahaksid elada eramajades (Hess et al 2012) ning eluasemega seotud rändeid teevad eelkõige noored ja pereinimesed (Tammaru et al 2013). Mida kauem rahvusvähemused siin elavad, seda suurem on tõenäosus, et nad hakkavad välja kolima oma tüüpilistest elupiirkondadest (ibid.).

Üks põhjus, miks immigrantrahvastikku iseloomustab madalam mobiilsus, on antud grupi soovimatus või võimetus põhirahvusega samal määral eeslinnastuda. Põhjusteks võivad olla diskrimineerimine elamu- ja töökoha leidmisel või hoiakulised eelistused elada koos oma rahvuskaslastega. Rahvusvähemuste kontsentreerumine teatud linnapiirkondadesse võib aga omakorda soodustada põhirahvuse väljakolimise neilt aladelt (Tammaru et al 2013). Põhirahvuse linnast maapiirkonda liikumist soodustas muuhulgas ka nende linnalise eluasemetüübi valdavalt kehvem seisukord nõukogude perioodi lõpus võrreldes vähemusrahvusega. Lisaks soodustab eestlaste elukohavahetust kindlasti ka nende suhteliselt parem majanduslik olukord võrreldes mitte-eestlastega (Tammaru et al 2013).

Immigrantidel on oluliselt väiksem tõenäosus lahkuda vähemusrahvuse osatähtsusega linnadest kui eestlastel (Tallinn ja Ida-Virumaa). Seega eestlaste väljaränne antud piirkondadest suurendab veelgi vähemusrahvuste kontsentratsiooni antud ruumis. Sotsiaal-majandusliku positsiooni mõju rändele on kahetine – nii kõrgema astme ametite esindajatel kui ka algharidusega inimestel on suurem tõenäosus lahkuda. Suurem tõenäosus rahvuskaslaste elupiirkonnast lahkumiseks on eesti keele valdajatel ja neil, kes veel koolis käivad (Tammaru, Kontuly 2011). Hariduse efekt on immigrantrahvastiku puhul isegi tugevam kui kogurahvastiku osas – kõrgharidusega rahvusvähemusse kuulujad jäävad elama pigem linnadesse (Tammaru et al 2013). Rändetõenäosus sõltub ka sellest, mitmenda põlve immigrandiga on tegemist - mitte-eestlane, kes elab Eestis vähemalt kolmandat põlve, rändab suurema tõenäosusega madala vähemusrahvuse kontsentratsiooniga piirkonda (Tammaru, Kontuly 2011). Üleüldiselt on mobiilsemad need, kes on äsja riiki migreerunud ning riigis kauem elanud inimesed ei ole enam nii liikuvad (Kulu, Tammaru 2000), mis Eesti puhul tähendab valdavat osa immigrantidest.

Kokkuvõttes immigrantrahvastiku olukorrast Eestis: nende osakaal kogurahvastikust on suur ning nad on elanud riigis suhteliselt pikka aega. Geograafiliselt on immigrantrahvastik koondunud Tallinna ja Ida-Virumaa linnadesse, paneelmajade rajoonidesse. Vähemusrahvuse elukohavalik on seotud ka etnilise infrastruktuuri olemasoluga, mis tuleneb üheltpoolt soovist säilitada oma etnilist identiteeti, ning samas ka nende üldjuhul kehvemast majanduslikust staatusest. Eeslinnastumisele on suurem tõenäosus eestlastel, kuid viimasel ajal on hakanud ka vähemusrahvuse elukohaeelistused sarnanema põhirahvusega. Kohandumist põhirahvusega soodustavad eesti keele oskus, Eesti kodakondsus ning segaabiellud.

1.3. Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Teooriaosa peatükid kirjeldasid rändeuuringuid üleminekuperioodil ning immigrantrahvastiku käitumuslikke erinevusi võrdluses põhirahvusega. Immigrantrahvastik Eestis elab peamiselt linnades ning ka elukohavahetuse tagajärjel rändab pigem kõrgema vähemusrahvuse kontsentratsiooniga piirkonda ehk samasse või teise linna. Kuna senised uuringud on valdavalt lähtunud rände defineerimisel eeldusest, et elukohavahetus on toimunud üle administratiivpiiri, mistõttu on kõik liikumised ühe asula või linna piires jäänud fookusest välja. Kuna juba näiteks Tallinna rahvastik moodustab peaaegu kolmandiku kogu Eesti rahvastikust ning ka eluasemeturus on seal muudatuste tegemiseks rohkemaid võimalusi, võib eeldada, et on toimunud väga suur hulk elukohavahetusi, mis on jäänud varasemates uuringutes kajastamata ning mida ei ole ka analüüsidesse kaasatud. Käesolev magistritöö üritab antud varasemat puudujääki ületada ja kontrollida, kas ka asustusüksuse siseste elukohavahetuste arvestamine haakub varasemate tulemustega või toob see välja uusi rändeprotsesside dimensioone.

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on võrrelda elukoha vahetamise tõenäosust üleminekuaja Eestis rahvusrühmade lõikes. Seejuures seatakse eesmärgiks eristada erinevaid elukohavahetuse põhjuseid. Uuritav periood on piiritletud aastatega 1991-2004 ning rõhuasetus on eelkõige rahvusepõhiste erinevuste väljatoomine rändetüüpide lõikes, mis peaks avardama oluliselt seni vaid kogurände põhisele analüüsile tuginevaid tulemusi.

Lisaks aitab rahvuste lõikes toimunud rändelisi muutusi üleminekuperioodil paremini mõista uuritava perioodi jaotamine alaperioodideks 1991-1997 ja 1998-2004.

Tulenevalt teooria peatükis käsitletud kirjandusest ning käesoleva uurimuse põhieesmärgist, on järgnevalt sõnastatud magistritöö peamised uurimisküsimused, millel tugineb omakorda edasine empiiriline analüüs.

Uurimisküsimus 1: Rände sooritamine on üldiselt seotud inimese elutsükli ning sellega kaasnevate muutustega. Ka antud töös on rändepõhjused seotud eelmainituga ning analüüs viiakse läbi peamiste kirjandusest tuntud elukohavahetuse põhjuste võrdluses – ränne seoses õppimisega, tööga, peresündmuste muutustega ja elamistingimuste kohandamisega. Vaadeldes nelja mainitud rändetüüpi, püütakse välja selgitada kas ja kuidas esines rahvuse erinevus eri tüüpi rännete osas.

Uurimisküsimus 2: Üleminekuperioodi on senistes uuringutes käsitletud valdavalt seesmiselt homogeensena. Üleminekuaja kirjandusest selgub, et see oli nii poliitiliste-, majanduslike- kui sotsiaalsete protsesside poolest väga muutlik periood. Kuivõrd ränne on tihedalt seotud ka ühiskondlike protsessidega võib eeldada, et vaadeldav periood 1991-2004 ei ole seesmiselt ühtne. Antud eelduse kontrollimiseks on antud ajavahemik jagatud kaheks alaperioodiks.

Uurimisküsimustest lähtuvalt sõnastatakse hüpoteesid:

Hüpotees 1A: Vähemusrahvuseid käsitlevast kirjandusest selgub mitmeid põhjuseid, miks antud ühiskonnagrupp ei taha või ei saa olla võrdselt mobiilne põhirahvusega ning senised

uurimustulemused viitavad eelkõige sellele, et üleminekuajal on olnud mitte-eestlaste puhul madalam nii üleüldine rändeintensiivsus kui ka eeslinnastumise tõenäosus. Samuti võib käsitletud kirjanduse põhjal eeldada ka seda, et **mitte-eestlaste ränne on vähem aktiivne ka kõigi vaadeldavate rändetüüpide - noorte, töö, peresündmuste ja elamistingimuste parandamisega seotud rännete lõikes.**

Hüpotees 2A: **Uuritavad alaperioodid on oma üldise olemuse poolest Eesti siseselt erinevad.** Käesolevas uurimuses vaadeldavaid alaperioode mõjutavad näiteks erinev majandustsükkel, erastamine, eluasemebuumi algus teisel perioodil, töökohtade ümberstruktureerimine, rahvusvähemuste kolimine Eestist välja esimese perioodi alguses, jne. Esimest perioodi on varasemalt rohkem uuritud, kuid teise osas puuduvad täpsemad andmed. Eelduseks on ka see, et esimese ja teise perioodi võrdluses tulevad erinevused välja rändetüüpide lõikes ja seda eriti eluasemetingimustega seotud rände osas.

Hüpotees 2B: Kirjanduse põhjal on 1990ndatel vähemusrahvuste ränne olnud vähemintensiivne ja linnaliste suundadega, kuid hiljutised uuringud on välja toonud teatud muutuse tendentse, mille põhjal antud grupi rändekäitumine on hakanud pisut sarnanema põhirahvusega. 1990ndate algus oli mitte-eestlastele nii ideoloogiliselt kui ka majanduslikult keerulisem aeg, kuid üldine majanduskasv, eluasemeboom ja läänestumine on kindlasti ka nende elamutüübi eelistustele ja rändekäitumisele mõju omandanud. Sellest lähtuvalt on hüpoteesiks, et **mitte-eestlased rändasid esimesel perioodil vähem, kuid teisel perioodil nende rändeintensiivsus kasvas ja seda kõigi rändetüüpide lõikes.**

2. Andmed ja metoodika

2.1. Andmestik

Käesolev magistritöö põhineb 2004.aastal Statistikaameti poolt läbiviidud „Eesti Sotsiaaluuring 2004“ andmetel (ESU 2004). Eesti Sotsiaaluuring (ESU) mõõdab eestimaalaste sissetulekuid ja elamistingimusi ning kogub ühiskonna peamiste probleemidega seotud statistikat (vaesus, ebavõrdsus, sotsiaalne tõrjutus) (Peil, Hinno, 2010). ESU on Eesti haru üle-Euroopalisest sissetulekute ja elamistingimuste uuringust EU-SILC (Euroopa Liidu sissetulekute ja elamistingimuste statistikasüsteem). Viimast koordineerib Euroopa Liidu statistikaamet. See tähendab, et Eestis saadud andmeid on võimalik võrrelda ka teiste Euroopa riikide vastavate uuringutulemustega.

ESU on pidevuuring, mis toimub igal aastal veebruarist juunini. Esmakordselt viis Statistikaamet selle üle kogu Eesti läbi 2004. aastal ning selles oli eraldi välja töötatud sündmuslooline osa, mis annab ülevaate isiku elusündmustest nii õpingute, perekonna, töökoha kui ka elukohamuutuste valdkonnas alates isiku 15-aastaseks saamisest. Selline retrospektiivne lähenemine on oluline ka käesoleva uurimuse jaoks. Näiteks rahvaloenduse andmed võimaldavad paljusid tunnuseid vaadelda vaid loendushetkel, ESU tagasivaatelised küsimused võimaldavad aga uurida ka varasemate perioodide rändesündmusi, minnes tagasi tolle perioodi inimese tunnuste juurde. See on oluline ajas muutuvate tunnuste jälgimiseks (nt haridus, tööalane staatus, elukoht rände eel jne).

ESU uuring koosneb leibkonna- ja isikuküsitlusest. Leibkonnaküsitlus viiakse läbi külastusintervjuuna ning sellele vastab leibkonda kõige paremini tundev täiskasvanud leibkonnaliige. Isikuküsitlusele vastavad kõik vähemalt 15-aastased (seisuga 01.01.2004) leibkonnaliikmed. ESU erineb teistest Statistikaameti isiku-uuringutest selle poolest, et uuringusse sattunud inimeste ja leibkondade elujärge jälgitakse pikema aja jooksul, et kindlaks teha aastatega toimuvad muutused elamistingimustes, toimetulekus, tööelus, tervises tervises jms (Peil, Hinno, 2010). Kõiki valimisse sattunud leibkondi küsitletakse neljal järjestikusel aastal. Igal aastal võetakse uuringusse ligi tuhat uut leibkonda. Igal aastal küsitletakse ESU-s umbes 5500 leibkonda ja 13 500 inimest (Peil, Hinno, 2010). Uuring hõlmab kogu elanikkonda ja võimaldab seega teha üldistusi riigi kui terviku kohta.

ESU üldkogumisse kuuluvad kõik Eestis elavad tavaleibkonnad, kelle põhiline elukoht on Eestis. Üldkogumit esindava valikuloendina kasutatakse Siseministeeriumi hallatavat Eesti rahvastikuregistrit. ESU on valikuuring, mis tähendab, et üldkogumit hinnatakse valimilt kogutud andmete põhjal (Peil, Hinno, 2010).

Uuringu elukoha- ja eluasemeblokk on kõikide alateemade üks mahukamaid ning küsimused katavad ühe inimese kõik püsielukohavahetused alates tema 15-aastaseks saamisest. Uuritud on ka sihtkohta minekut küla täpsusega, kellega koos püsielukohta vahetati, mis oli selle peamiseks põhjuseks, millist tüüpi elamisse elama mindi ning muid detailsemaid küsimusi. Rändeküsimustele vastamisel ei ole kasutatud elukoharegistri andmeid, vaid reaalseid

elukohamuutuseid isiku mälu põhjal. Seejuures on arvesse võetud kõik elukohamuutused, mida inimene alates 15-aastaseks saamisest teinud on, ka kõige väiksema vahemaa tagant, ning see on detailsem kui rahvastikuregistri või loenduse andmed. Isikud on andnud vastuse oma peamise rändepõhjuse osas ise, mida võetakse arvesse ka käesolevas töös.

ESU 2004 andmestiku positiivseks küljeks on üle-eestiline küsitlus ning esinduslik valim. Käesoleva uurimuse jaoks on oluline, et see on ainuke Eesti Sotsiaaluuring, mis küsitleb inimesi ka tagasiulatuvalt nende elusündmuste osas ning kuigi kõik lõppandmed on 2004.aasta seisuga, siis võimaldab andmebaas arvutada välja näiteks isiku haridustaseme või töölase staatuse ükskõik mis aasta kohta tagasiulatuvalt (käesolevas töös on seda tehtud aastaga 1997). Küsitluse rändeblokk sisaldab väga rikkalikku rändesündmuste infot, millest käesolevas töös on kasutusse võetud rändepõhjuste info.

ESU 2004 negatiivseks küljeks antud uurimuse seisukohalt on, et kasutatud ei ole näiteks rahvaloenduse või rahvastikuregistri andmeid, vaid vastused tagasiulatuvalt oma elu kohta annab isik ise oma mälu põhjal, mida ei saa täpselt kontrollida ning mälu võib olla vahel ka ekslik. Kuna ESU küsitlus viidi läbi 2004.aasta poole peal, siis antud aasta andmed ei ole paraku täielikud ning rändesündmuste arv konkreetsel aastal on madalam kui tegelikkuses. Perioodi 1998-2004 rändesündmuste üldist uurimist see aga olulisel määral ei mõjuta.

Uuringu tulemused on kantud statistikaprogrammi SPSS andmebaasi ning antud uurimuse läbiviimiseks olid vastavad andmed ka sellisel kujul kättesaadavad. Andmebaas on väga mahukas ning võimaldab tulevikus veel põhjalikumaid analüüse, näiteks sündmusloolist analüüsi tagasiivaatavalt isiku elu põhjal.

2.2. Analüüsimeetodid

2004. aastal laekus ESU uuringule 9209 isikuküsitluse ankeeti, millest käesoleva uurimuse analüüs teostatakse 8908 vastaja põhjal. Leibkondi oli valimis 3993. Üldjuhul oli puuduvaid vastused kasutatud põhitunnustest alla 10, kuhu kuulusid need, kes ei teadnud vastust või keeldusid vastamast ning need on uurimusest välja jäetud.

Üleminekuperioodil 1991-2004 toimunud rändesündmuste analüüs algab üldandmete esitamisega perioodide 1991-1997 ja 1998-2004 rändesageduste kohta. Seejärel on loodud 5 mudelite rühma (sh koguränne), igauhes kaks allmudelit mõlema alaperioodi kohta, mis kirjeldavad detailsemalt ära iga rändetüübi (noorteränne, tööränne, peresündmuste ränne, elamistingimuste ränne) vastava perioodi osas. Nende eesmärgiks on võrrelda sõltumatute tunnuste abil vastava rändetüübi sooritajaid nendega, kes seda ei teinud. Rändetüübid on valitud nii kirjanduse kui ESU uuringu põhjal välja tulnud peamised rändepõhjused, mida inimesed elu jooksul teevad. Rändepõhjused on seotud ka inimese elutsükliga, tema

elusündmuste järgi nagu pere kasv, abielu, lahusus, kodust väljakolimine jms (Kährik et al 2012). Mudelite all on illustreerivad graafikud, milles kajastuvad rahvuserinevuse andmed eelolevast mudelist. Graafik annab visuaalse ülevaate rahvuserinevuse käitumisest vaadates riskisuhet $\exp(\beta)$. Uuringutulemuste töötlemiseks kasutatakse statistikaprogrammi IBM SPSS Statistics 20. Statistikaameti SPSSi formaadis andmestikule on juurde loodud lisatunnuseid, et uurimuses kasutatud ajalisi perioode võimalikult täpselt kirjeldada.

Andmeanalüüsi esimeses osas vaadeldakse rahvuseri rändesündmuse protsentjaotust esialgu üldiselt ning seejärel ka iga rändetüübi osas eraldi, mis saadi sagedusjaotuste ja risttabelite koostamisel. Sõltuvate tunnuste protsentjaotusel on sisse arvestatud ka isiku kaalud. Mudelites kaalusid kasutatud ei ole.

Analüüsi mudelite osas vaadeldakse rändamise tõenäosust ning analüüsi keskseks võtteks on binaarne logistiline regressioonanalüüs (meetodi kirjeldamisel tuginetakse allikale Wright 1995). Selle analüüsimeetodi puhul on sõltuval tunnusel kaks väärtust, nt „sooritas rände“, „ei sooritanud rännet“. Antud uurimuses on uuritava valimi sõltuvaks tunnuseks rändamine, mis kodeeritud väärtuseks 1. Tegemist on binaarse tunnusega, kus võrdlevaks grupiks on paigale jäämine, väärtusega 0. Logistiline regressioonanalüüs ennustab tõenäosust kuuluda sihtgruppi erinevate sõltumatute tunnuste väärtuste korral.

Rändamise ja eri rändetüüpide mudelitesse on korraga sisestatud kõik sõltumatud tunnused, kuid on ära kontrollitud ka tunnuste lisamine sammhaaval. Mitme sõltumatu tunnuse puhul kontrollib mudel erinevate sõltumatute tunnuste puhasmõju uuritavale sõltuvale tunnusele (siinkohal ränne).

Logistilise regressioonanalüüsi tulemuste tõlgendamisel vaadeldakse regressiooni koefitsienti β , regressiooni olulisust (ρ Sig) ning riskisuhet $\exp(\beta)$. Kui valida haridustunnuse puhul referents-kategooriaks põhihariduse ning sõltuvas tunnuses sihtgrupiks noortega seotud ränne (referentsgrupiks jäävad mitte-rändajad või teistel põhjustel rändajad), tähendab negatiivne regressioonikordaja kesk- või kõrghariduse korral, et nad parandavad elutingimusi põhiharidusega inimestega võrreldes harvemini. Seose olulisusnivoo ρ näitab, kas võrreldud gruppide tõenäosus kuuluda sihtgruppi erineb teineteisest statistiliselt olulisel määral. Seos on oluline kui $\rho < 0,1$. Regressioonikoefitsent näitab seose suunda.

Olulise seose puhul vaatame edasi $\exp(\beta)$ väärtust – kui selle väärtus on suurem kui 1, siis antud tunnuse korral on rände tõenäosus suurem kui referentstunnuse korral. Näiteks kui referentstunnuse põhihariduse puhul kõrghariduse $\exp(\beta)$ väärtus mudelis on 1,9 ja sõltuv tunnus on õppimisega seotud ränne, siis järelikult võrreldes põhiharidusega on kõrgharidust omavatel isikutel suurem tõenäosus rännata õppimisega seotud põhjustel.

Kuna eesmärgiks on hinnata eri põhjustel toimunud rände tõenäosust, siis kasutatakse kõigi mudelite puhul samade sõltumatute tunnuste komplekti.

Logistilise regressioonimudeli koostamiseks peaks sõltuvas tunnuses olema enam-vähem võrdne arv vaatlusobjekte nii sihtgrupis kui ka alternatiivses grupis. Vastasel korral ei jaota

logistiline regressioon vaatlusobjekte piisavalt täpselt. Mudeli kirjeldamisel on kasutatud ka suurima tõepära (-2LL) näitajat, mille väärtuse langedes muutub mudel täpsemaks ning ka mudelite sammhaaval ülesehitamise käigus oli näha, et see tõesti langes.

2.3. Analüüsis kasutatavad tunnused

Antud alapeatükis kirjeldatakse uurimuses kasutatud tunnuseid ning antakse ülevaade valimi jaotusest ning üldisematest kirjeldavatest näitajatest. Tunnuste erinevused tuuakse võrdlevalt välja uurimuses vaadeldud ajaperioodide lõikes. Rändesündmuste arv tuuakse välja ühe isiku kohta, et näha milline oli tendents korduvrände sooritamisel.

Uurimuse eesmärgiks on ennustada rändesündmuse tõenäosust valitud perioodil. Selleks kasutatakse erinevaid sõltumatuid tunnuseid, et teada saada, millist tüüpi või millise sotsiaal-demograafiliste näitajatega isikutel on suurem tõenäosus rännata. Kuna ränded omakorda on jaotatud veel nelja alatüübi vahel: noorte, töö, peresündmuste ja elamistingimuste ränne, siis püüab uurimus ka välja selgitada, millist tüüpi rännet millisel isikul on suurem tõenäosus teha.

Ajaliselt on uurimuse alla võetud üleminekuaja periood ehk aastad 1991-2004. See omakorda on jaotatud kaheks võrdseks perioodiks: 1991-1997 ja 1998-2004, mis võimaldab võrrelda vahetult nõukogudeaja lõpu perioodi ja hilisemat, majanduslikult ja ühiskonnakorralduslikult stabiilsemat perioodi. Perioodide vastava jaotumiseni jõuti teooriaosa kirjanduse põhjal ning perioodid on ka ajaliselt võrdsed.

Seoses sellega, et Eesti elanike andmed elukoha kohta võivad tihti lahknedu rahvastikuregistri andmetest võib antud meetodikal läbi viidud ESU uuringut pidada isegi täpsemaks.

Peamine sõltumatu tunnus, mida käesolevas uurimuses vaadeldakse, on rahvus ning selle käitumine erinevate rändetüüpide korral. Sõltumatud tunnused on mudelisse valitud järgides üldist loogikat demograafiliste ja sotsiaalmajanduslike rännet mõjutavate tunnuste osas – rahvus, sugu, vanus, pereseis, haridustase, tööalane staatus. Vastavalt logistilise regressioonanalüüsi omadustele on välja jäetud tunnused, mis hakkavad omavahel korreleeruma, nt sissetulek ja tööalane staatus – seega mudelisse on võetud ainult tööalane staatus. Selle põhjustas ka asjaolu, et sissetulekut ei olnud andmestikust võimalik välja arvestada seisuga 1997.

Kõik uurimuses ja mudelites kasutatavad sõltumatud tunnused on välja toodud tabelis 1 ning juurde lisatud ka nende omavaheline protsentuaalne jaotumine. Kõik näitajad, v.a. elukoha regioon, on fikseeritud mõlema vaadeldava perioodi lõpuseisuga. Elukoha regioon on aga välja toodud perioodi alguse seisuga, et oleks võimalik jälgida lähtekoharegiooni mõju rände

toimumise tõenäosusele. Jaotusprotsenti arvutades on arvesse võetud ka andmebaasis olevat isikuküsitlusele vastanud isikute kaalu¹.

Rahvuse osas on tunnuse mitte-eestlased sisse arvestatud kõik need, kes ei räägi koduse keelena eesti keelt ning kes on ise oma rahvusena tunnistanud midagi muud peale eestlase. Peamine osa neist on endisest Nõukogude Liidust pärit vene keelt kõnelev immigrantrahvastik ning vaatlen kõiki ühe rühmana.

Pereseisus partneriga mitte-koos elavate hulka on arvestatud need, kes veel ei ole abiellunud, kuid ka need, kes on lahutatud, lahuselavad ja lesed, partneriga kooselavad on nii abielus kui vabaabielus.

Haridustasemes on kuni põhiharidusega isikute seas ka need, kellel on vaid algharidus, kuid nende osatähtsus on väike (8,7% koguvalemist). Keskkhariduse alla on koondatud ka kutsekeskharidus, keskeriharidus ja kutseharidus. Kõrgharidus hõlmab kutsekõrghariduslikku õpet, rakendsukõrgharidust, bakalaureuseõpet, magistriõpet (sh internatuuris) ja doktoriõpet (sh residentuuris).

Töölases staatuses on ISCO klassifikatsiooni järgi (International Labour Organization, 2004) üheksa peamiselt kasutusel olevat tüüpkategooriat rühmitatud kokku kolmeks: kõrgema astme ametid, kus on tippjuhid ja tippspetsialistid; keskmise astme ametitesse on arvestatud tehnikud, ametnikud ja keskastme spetsialistid ning lihttöölise klassi teenindus- ja müügitöötajad, põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad, muud oskustöötajad ja käsitöölised, seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad ning muud lihttöölised. Mitteaktiivsed on segarühm, kus on esindatud nii üliõpilased, lapsehoolduspuhkusel olijad, kodused, ajateenijad, vanadus- või töövõimetuspensionärid.

¹ Valim on olnud stratifitseeritud, et eri maakondandest saaks mõistliku hulga vastajaid. Kaal määrab kui paljusid üldkogumi elemente objekt valimis esindab.

Tabel 1 Uuritava rahvastiku jaotus rännet mõjutavate tegurite sõltumatute tunnuste lõikes.

Tunnus	Kategooriad	%	%
Ajas mittemuutuvad tunnused			
Sugu	mees	44,8	
	naine	55,2	
Rahvus	eestlane	66,9	
	muu	33,1	
Ajas muutuvad tunnused		1997	2004
Vanusrühmad	15-29 noored	28,2	25,1
	30-49 pereelised	37,8	33,8
	50-64 vanemad tööelised	21,6	21,6
	65-99 eakad	12,4	19,5
Perekonnaseis	partneriga mitte-koos	35,1	44,5
	partneriga kooselav	64,9	55,5
Haridustase	kuni põhiharidus	25,5	24,6
	keskharidus	54,1	50,7
	kõrgharidus	20,4	24,7
Töölane staatus	kõrgema astme ametid	15,4	13,2
	keskmise astme ametid	15,0	11,2
	lihttöölised	38,1	28,9
	töötud	4,7	6,8
	mitteaktiivsed	26,8	39,9
Elukoha regioon perioodi alguses		1991	1998
	Harjumaa	21,1	35,0
	Ida-Virumaa	7,9	8,3
	Muu Eesti	71,0	56,7

Kõikides rändetüüpe kirjeldavates mudelites on rändav grupp kodeeritud 1 ja mitterändav või muul põhjusel rändav on kodeeritud 0.

Rände mõiste kõige sagedam ja üldisem definitsioon on inimese püsielukohavahetus üle mõne administratiivpiiri (Ainsaar 2004). Piiri ületamine on oluline pigem statistilisele rände hinnangule, teaduslikus lähenemises võib rändel arvesse võtta kõiki inimese elukohavahetusi (ibid.). Rännet mõjutavateks teguriteks võivad olla piirkondade demograafiline koosseis, sotsiaal-majanduslik areng, kuid ka isiklikud eelistused ja tõekspidamised (ibid.). Ränne on otseselt seotud ka inimese elukaarega ning üldjuhul kehtivad sarnased valikud elutsükli. Noored sooritavad rännet rohkem, seoses vanematekodust lahkumisega ja õpingute või pereelu alustamisega ning eelistavad pigem linnasisesid sihtkohti; pereelised on samuti üsna mobiilsed, kuid eelistavad sihtkohana pigem äärelinna rahulikumaid alasid, mis sobivad hästi väikelaste kasvatamisele, kuid ei ole liiga kaugel lasteaiast või koolist; tööeliste rände sihtkohad on seotud töökoha paiknemisega ning laste lahkumisest kodust ei ole nii oluline enam kooli lähedus; eakate puhul saavad oluliseks hoopis terviseteenuste kättesaadavus, kuid

muidu eelistatakse pigem rahulikumaid maapiirkondi, sest teiste infrastruktuuride ja töökoha lähedus ei ole enam nii oluline.

ESU uuringust tulevad välja kõik isiku elukohamuutused ning see on ka käesoleva uurimuse puhul suureks väärtuseks, kuna üldjuhul vaadeldakse rändeanalüüsidest ainult rände ametliku definitsiooni alla kuuluvaid sündmusi (üle administratiivpiiri). Rahvaloendusel põhinevad uuringud peavad rändeks elukoha muutust võrreldes eelmise loendusega. ESU 2004 andmebaas annab seega rikkalikumat infot ning Eestis on linnasisese elukohavahetuse uurimused vajaka jäänud just andmete kättesaamatuse tõttu. Lihtsuse mõttes võetakse käesolevas uurimuses kasutusele siiski ka rände mõiste, isegi juhul kui isik on kolunud oma külas ühelt tänavalt teisele (seda analüüsis kasutatud tunnuste põhjal kindlaks teha ei saa). Rände mõistet on kasutusel paralleelselt elukohavahetuse mõistega, seejuures need ei vastandu üksteisele ning kirjeldavad üht ja sama sündmust.

Eri rändetüüpide sisu:

- **Vanematekodunt lahkumisega seotud rändena** käsitleti rändepõhjuseid: õpingute alustamine ja soov vanematest eraldi elada. Üldistatult võib seda nimetada ka **noorterändeks**, sest tüüpiliselt rändavad sel põhjusel kõige enam noored. Kontrolliti, et märgatavalt suurema osa seda rändetüüpi tehti õpingute alustamise põhjusel (Lisa 1, küsimused E20_01, E20_11).
- **Tööränne** hõlmab endas töölesuunamist või tööleasumist õpingute lõppedes, tööalast üleviimist ja töökohavahetust (Lisa 1, küsimused E20_02, E20_03, E20_04, E20_05).
- **Peresündmustega seotud rändesse** on arvestatud abikaasa/elukaaslasega ühisele elamispinnale asumine, abikaasast/elukaaslasest eraldi elama asumine ja pere juurdekasv (lapse sünd). Rändekirjandus rõhutab, et kogu inimese elu jooksul toimuvad sündmused, mis eeldavad ka muutusi elamistingimustes (nt suuremale pinnale kolimine). Perede koostis on aga kaasaja ühiskonnas muutunud üha mitmekesisemaks ja ebastabiilsemaks, seetõttu on peresündmustega seotud ränne üha enam seotud ka selliste peresündmustega nagu lahutused, eraldi elama asumine, lühikest aega kestvad kooselud jne (Lisa 1, küsimused E20_07, E20_08, E20_09).
- **Elamistingimuste kohandamisega seotud ränne** võib olla teiste rändepõhjustega seotud. ESU uuringus oli küsimustikule vastajatel võimalik see rändepõhjus eraldi välja tuua, järelikult oli sel juhul see rändepõhjus esmane võrreldes teiste põhjustega (noorteränne, tööränne, peresündmused). Inimesed võisid soovida näiteks parandada elamistingimusi, elama asuda meeldivamasse elukeskkonda, pidid tagastama eluaseme omanikule või lõppes nende senine üürileping. Elamistingimuste kohandamine võib teoreetiliselt olla nii positiivse (tingimuste parandamine) kui ka negatiivse iseloomuga (nt vajadus kolida odavamale pinnale). Kontrolliti ka ära, et uuritud perioodil oli valdav enamus elamistingimustega seotud rändesündmustest seotud elamistingimuste parandamise või meeldivamasse elukeskkonda elama asumisega (Lisa 1, küsimused E20_13, E20_14, E20_15, E20_16).

Kõikide rändetüüpide sagedus on saadud isikuküsitluse küsimuse põhjal, kus inimene ise vastas, mis oli tema elukohavahetuse peamine põhjus, kus iga vastaja sai valida vaid ühe

põhjuse. Rändeotsuse tegemise kaaspõhjuseid võib olla ka teisi ning üks isik võis ühel perioodil rännata mitu korda kas sama põhjusega või erinevate põhjustega.

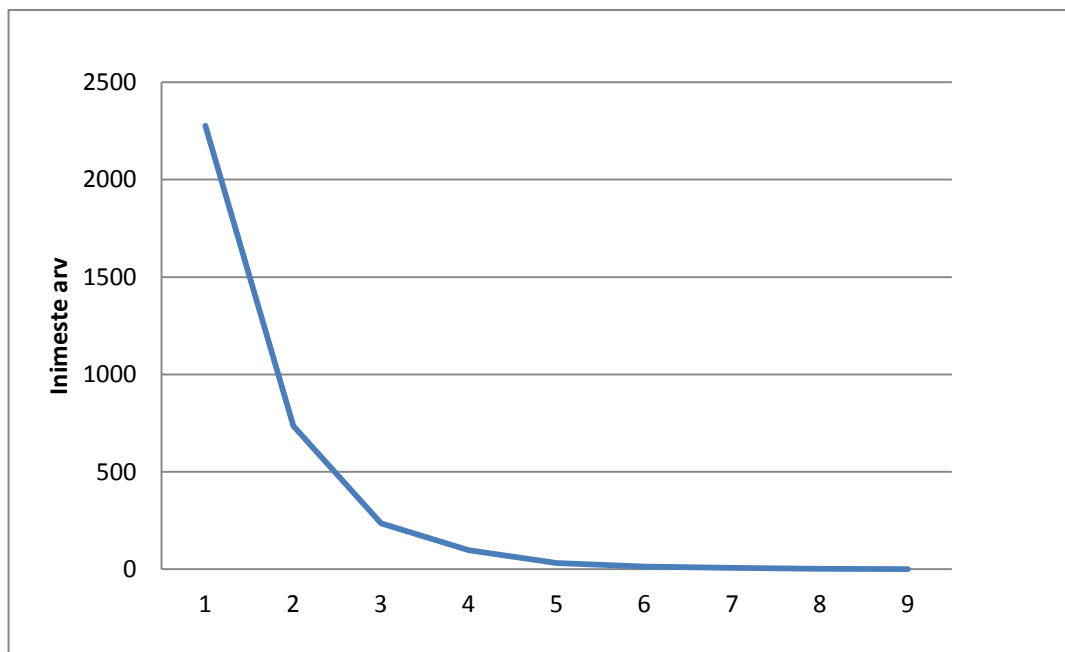
Kõik 2004. aastal isikut iseloomustavad tunnused on võetud otse andmebaasist ning ümber jaotatud antud uurimuse eesmärgist lähtuvalt moodustatud alagruppidesse. 1997. aasta tunnused on ümber kodeeritud tagasisivaatelisest andmefailist, kus on iga indiviidi puhul välja arvatud 1997. aasta lõpule vastav vanuse, hariduse, tööalase staatuse või perekonnaseisu olukord. Näiteks hariduse osas oli kõikidelt respondentidelt küsitud iga haridustaseme osas eraldi, millal õpingud algasid, millisel haridustasemel ta õppis, mis aastani õpingud kestsid ning kas ta on hiljem veel õppinud (Lisa 1, küsimused D01, D02, D05, D10, D13). Antud tunnuste abil arvutati välja isiku haridustase 1997. aasta lõpuseisuga. Sarnased tunnused eksisteerisid küsitluses ka töökohta, pereseisu ja elukohavahetuse sihtkohta osas, mille vastavad näitajad arvutati analoogselt haridustasemele.

1997. aasta seisus on valim väiksem (6873), sest vaatluse alt jäeti välja kõik isikud, kes sel hetkel ei olnud vähemalt 15-aastased. Seda kahel põhjusel: kuna ka 2004.aastal vastasid isikuküsitlusele vähemalt 15-aastased isikud ja seetõttu oleks metoodika ühtlane ning samuti alla 15-aastased isikud ei tee iseseisvaid rändeotsuseid, mis antud uurimuse kohaselt on peamine uuritav fenomen.

Sõltumatud tunnused on kodeeritud binaarseteks. Näiteks tunnusest „haridus“ väärtustega „kuni põhiharidus“, „keskharidus“ ja „kõrgharidus“ moodustatakse kolm uut binaarset tunnust, kus vastava haridusega inimesed saavad kodeeringuks 1 ning ülejäänud 0. Nendest tunnusest sisestatakse mudelisse kaks, üks tunnus jäetakse referents-kategooriaks ja selle riskisuhet võrreldakse teiste tunnuste vastava riskisuhetega. Sama on tehtud ka tööalase staatuse ja vanusgruppidega. Ülejäänud tunnused olid juba algselt binaarsed. Vanuse osas tuleb tähele panna veel seda, et kui isik oli näiteks 2004.aastal 16-aastane ja ta võeti küsitluses arvesse kui iseseisvalt vastav isik, siis tegelikult oli ta perioodil 1991-2004 suurem osa ajast siiski laps ning ei teinud iseseisvaid rändeotsuseid.

Regioonidest on tunnustena kasutatud Harjumaa (sh Tallinn) ning Ida-Virumaa, kuna just nendes piirkondades on mitte-eestlastest rahvuse kontsentratsioon kõrgeim. Regionaalse analüüsi osas on kokku liidetud Tallinn ja Harjumaa, eraldi tunnuseks on Ida-Virumaa ning nende referents-kategooriaks on muu Eesti. Regiooni kasutamise eesmärgiks taustatunnusena oli vaadelda seda, kas elukoht uuritava perioodi alguses mõjutas rahvusepõhist rändekäitumist.

Perioodil 1991-2004 oli üks isik maksimaalselt sooritanud kokku 9 erinevat elukohavahetust. Suurim osa inimestest muutis elukohta siiski vaid ühel korral ning sujuvalt langes see ka järgmiste arvuliste väärtuste osas (joonis 1). Mitte ühtegi elukohavahetust teinud isikuid oli 5504, seega rändajaid oli vähem kui jääjaid.

Joonis 1 Rändesündmuste arv isiku kohta perioodil 1991-2004

*mitte-rändajaid oli 5504 ehk 62%

3. Tulemused ja analüüs

Käesolev peatükk toob välja uurimuse kesksed tulemused, mis tuginevad ESU 2004. aasta andmebaasi põhjal läbiviidud rändeid ja rännete põhjuseid vaatlevatel analüüsidel. Tulemused kirjeldatakse esmalt üldisemalt ning seejärel nelja rändetüübi osas eraldi, milleks on noorte, töö, peresündmuste ja elamistingimuste ränne.

Rändetüüpide mudelid kirjeldavad seda, kui suur oli tõenäosus kuuluda vastavasse gruppi võttes arvesse erinevaid taustatunnuseid, ehk näiteks, kuidas käitub tööränne puhul isik, kellel on kõrgharidus või kui palju mõjutab peresündmustega seotud rände tõenäosust partneriga koos elamine. Iga mudelikomplekti all on graafikuna eraldi välja toodud rahvuse mõju $Exp(B)$ väärtus ning see kas rahvusgruppide põhine erinevus on statistiliselt oluline, mis aitab paremini visualiseerida eestlaste ja mitte-eestlaste rändekäitumise erinevust. Peatükk lõpeb kokkuvõtliku tabeliga, mis annab ülevaate rahvuslikest erinevustest rändetüüpide lõikes.

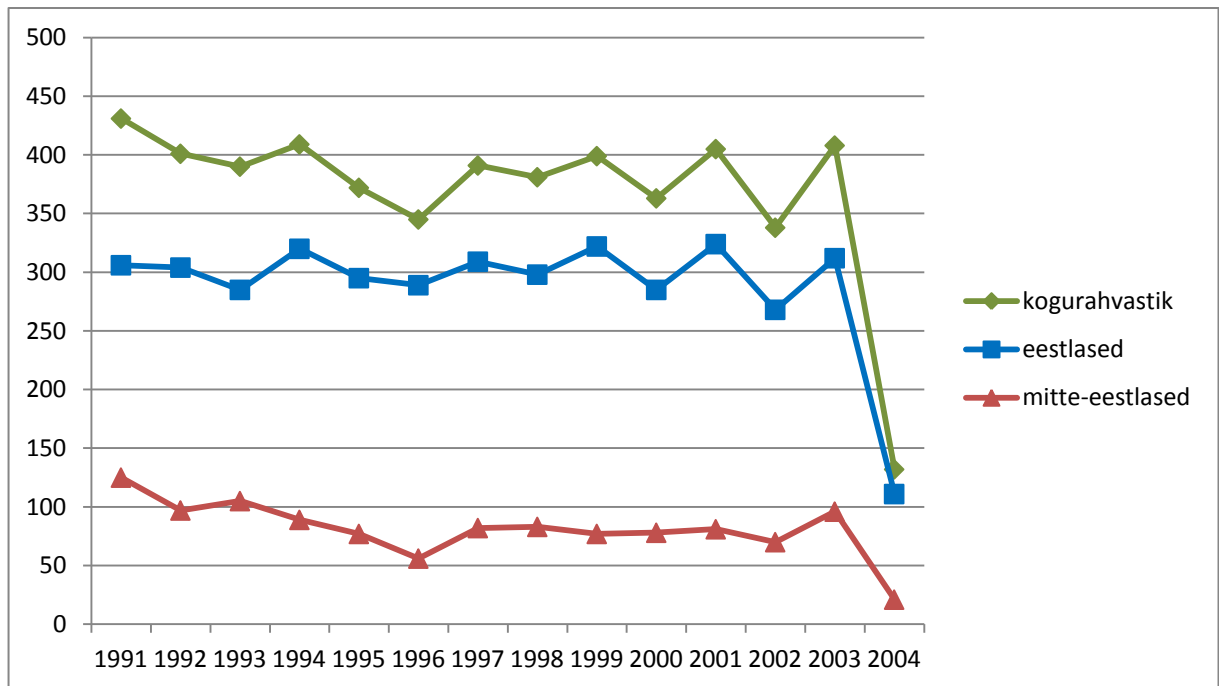
Regressiooni mudeli kirjeldusvõime indikaatori R-ruudu väärtused olid üldiselt pigem madalad, ulatudes 6,5% kuni 33%-ni koguvariatiivsusest. Kuivõrd rände näol on tegemist väga kompleksse fenomeniga, mida mõjutavad paljud erinevad tegurid, läks mudeleid üles ehitades nende kirjeldusvõime paremaks.

3.1. Üldandmed perioodide 1991-1997 ja 1998-2004 elukohavahetuste kohta

Antud alapeatükis on esmalt vaadeldud elukohavahetuste absoluutarve aastate lõikes kogurahvastikus ja ka valimis (joonis 2) ning seejärel on presenteeritud üldrände ja eri rändetüüpide sageduste jaotuseid. Elukohavahetuste absoluutarvude võrdlus annab visuaalse ülevaate sellest, kuidas toimus rännete jaotus aastate lõikes ning asetleidnud muutustest.

Sagedustabelite esmane analüüs annab ülevaate nii üldisemast rändetüüpide jaotuste eristumistest, kui ka spetsiifilisemalt rändesageduste etnilisest diferentseerumisest, mis omakorda loob aluse antud uurimuse järgnevale empiirilisele osale.

Esimesel uuritaval perioodil langeb rännete arv sujuvalt aastatega kogurahvastikus, mis tuleb eelkõige mitte-eestlaste rändamissageduse langusest (joonis 2). Teisel perioodil muutus mitte-eestlaste ränne stabiilseks ning eestlaste oma ebastabiilsemaks, kuid üldises plaanis leidis aset mõningane rännetearvu kasv.

Joonis 2 Elukohavahetuste absoluutarvud aastate lõikes perioodil 1991-2004.

*Aasta 2004 oli uuringuaasta ning kõik antud aasta andmed selles ei kajastu.

Enne eri rändetüüpide rahvuserinevustele keskendumist, on üldpildi paremaks kujundamiseks välja toodud rändajate ja mitte-rändajate vahelised suhtarvud erinevate rahvusrühmade lõikes (tabel 2). Rändamise sagedust on seejuures võrreldud nendega, kes üldse ei rännanud – tabelis 2 välja toodud arv kirjeldab niisiis seda, mitu protsenti oli konkreetses rahvastikurühmas või kogurahvastikus neid, kes rändasid vaadeldaval perioodil vähemalt ühe korra. Näiteks mitte-eestlastest oli perioodil 2 rändajaid 22,1%, seega neid mitte-eestlasi, kes ei rännanud ühtegi korda sel perioodil oli 77,9%.

Tabel 2 Rändamise sagedus erinevatel üleminekuaja perioodidel rahvusrühmade lõikes.

	Eestlased	Mitte-eestlased	Kogu rahvastik
Periood1: 1991-1997			
Rändamise sagedus, %	26,4	24,2	25,7
Periood2: 1998-2004			
Rändamise sagedus, %	26,4	22,1	25,0

Järgnevalt on ränne omakorda jagatud alatüüpidesse ning nende sagedusi on võrreldud mõlemal perioodil rahvusrühmade lõikes ja kogu rahvastiku osas kokku (tabel 3). Sagedusprotsendis on arvesse võetud isikuid, kes sel perioodil sooritasid rännet vähemalt ühe korra, rändesündmuse võis olla ka rohkem ja üks isik võis vastaval perioodil sooritada näiteks nii noorterännet kui ka peresündmuse rännet. Kui isikul oli rändepõhjuseks märgitud muu põhjus (pensionile jäämine, ajateenistus või andmebaasis mitteteadaolev ränne), jäid vastajad käesolevast analüüsist välja. Seetõttu võivad tabeli 2 ja tabeli 3 andmed üksteisest mõningal määral eristuda. Neid, kes üldse sel perioodil ei rännanud, ei ole tabelis 3 kajastatud.

Tabel 3 Eri rändetüüpide sagedus rahvusrühmades rännet sooritanud isikute lõikes erinevatel üleminekuaja perioodidel.

	Eestlased	Mitte-eestlased	Kogu rahvastik
Periood1: 1991-1997			
Noorterände sagedus, %	5,2	3,9	4,8
Töörände sagedus, %	4,6	1,2	3,4
Peresünnimusterände sagedus, %	7,8	6,7	7,4
Elamistingimusterände sagedus, %	10,8	13,3	11,6
Periood2: 1998-2004			
Noorterände sagedus, %	5,0	3,3	4,4
Töörände sagedus, %	3,1	0,8	2,3
Peresünnimusterände sagedus, %	7,0	5,6	6,5
Elamistingimusterände sagedus, %	12,5	9,2	11,4

Kirjanduse põhjal võis eeldada, et 1990ndate teise poole majanduskasvu ja aktiivsema elamuehituse tõttu hakkas ka inimeste elukohavahetuste arv tõusma (Tammaru et al 2009; Leetmaa 2008). Tabeli 2 põhjal me sellist erinevust aga ei näe – eestlased olid äärmiselt stabiilsed ning mitte-eestlaste rändesagedus langes vähesel määral. Seega eestlased olid mõlemal perioodil kogurände arvestuses veidi aktiivsemad, aga tegelikult on rahvused käitunud väga sarnaselt.

Eri rändetüüpe vaadeldes joonistuvad välja mõningased rändekäitumuslikud eristumised etnilises lõikes (tabel 3). Töö- ja noorterändes on mitte-eestlased selgelt madalama mobiilsusega, peresünnimustega seotud rändes on erinevused väiksemad, kuid mitte-eestlased on siiski vähemmobiilsed. Elamistingimustega seotud elukohavahetuste osas on tulemused diferentseeruvad, nimelt kui esimesel perioodil on liikuvad mitte-eestlased, siis teisel perioodil hoopis eestlased.

Üleminekuajaperiood oli ühiskonnas toimuvate muudatuste poolest erinev: poliitilised muutused toimusid kiiresti, majanduslikud ja asustussüsteemi muudatused aga võtsid rohkem aega ning kestsid kuni 2000.aastani (Tammaru et al 2003; Lauristin, Vihalemm 1997). Seetõttu on loogiline, et kõik muutused kajastusid ka inimeste igapäevaelus nagu töökohad, õppimine ja elukoha võimalikkus ning et erinevused tulevad esile üht- ja teistpidi ka rahvuses.

Noorterändes oli suurima osakaaluga õppimisega seotud ränne ning kuna mitte-eestlastel ei olnud omakeelse hariduse saamiseks nii palju erinevaid võimalusi kui eestlastel (Dietrich 2005), võis see põhjustada ka antud rändetüübi madalamat intensiivsust.

Elamistingimustega seotud elukohavahetust saab seostada erastamise, eeslinnastumise ning venelaste tagasirändega kodumaale 1990ndate alguses ja sellest tulenevast korterite tühjaks jäämisest (Leetmaa et al 2009).

3.2. Üldine elukohavahetuse tõenäosus

Kogurände sooritamise tõenäosuse tulemused uuritavatel perioodidel on näha tabelist 4. Vaatluse all on eriliselt rahvus, kuid analüüsi on kaasatud ka teisi tegureid. Tulemusi analüüsitakse sõltumatute tunnuste lõikes ning vaadatakse ka nende muutumist periooditi.

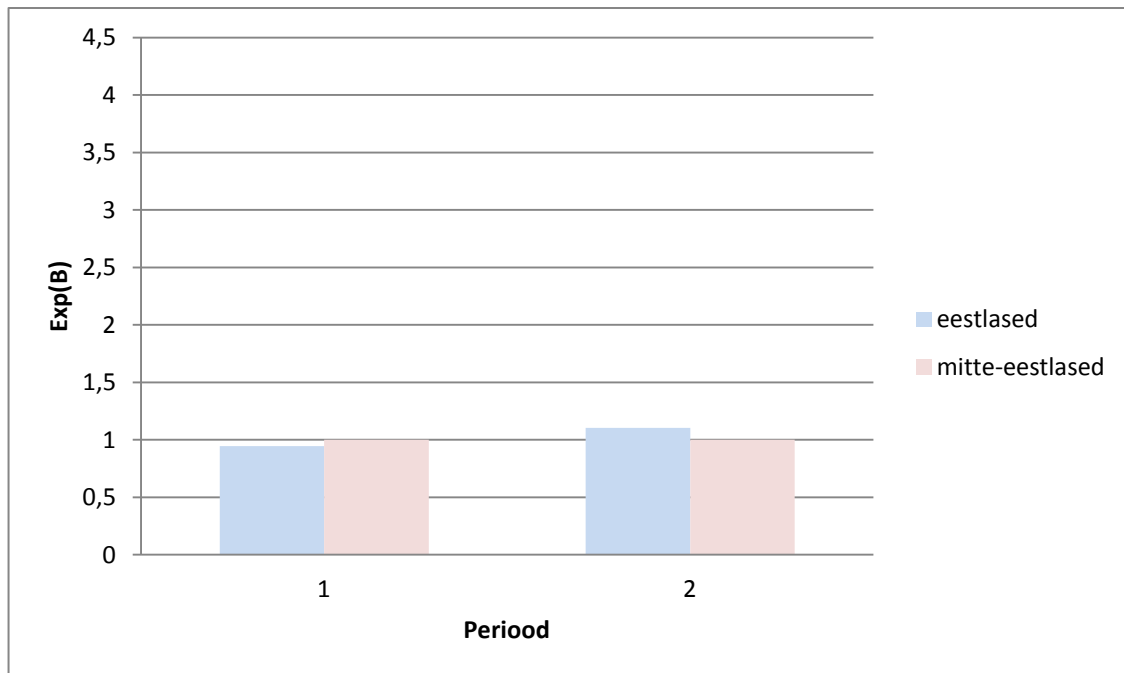
Kõikides mudelites on kontrollitud sõltumatute tunnuste mõju lisades need astmeliselt ning seejuures ei ole täheldatud olulist muutust ei rahvuse ega ka ühegi teise tunnuse omavahelistes mõjudes. Mudel muutus iga sammuga paremaks (mudeli headuses kasutati näitajaid R^2 ning $-2LL$).

Tabel 4 Rändamise tõenäosus üleminekuaja perioodide lõikes (binaarne logistiline regressioon).

* 1=rändas antud perioodil vähemalt üks kord; 0=ei rännanud antud perioodil

	Mudel 1		Mudel 2	
	1.periood 1991-1997		2.periood 1998-2004	
	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Rahvus (Ref muu)				
...eestlased		,944		1,050
Sugu (Ref naised)				
...mehed		1,015		,939
Vanusrühmad (Ref noored)				
...pereealised	***	,335	***	,359
...vanemad tööealised	***	,141	***	,167
...eakad	***	,113	***	,203
Perekonnaseis (Ref mitte-koos)				
...kooselav	***	1,468	***	1,673
Haridustase (Ref põhiharidus)				
...keskharidus	***	1,317	***	1,800
...kõrgharidus	***	1,795	***	2,273
Töölane staatus (Ref lihttöölised)				
...kõrgema astme ametid		1,161	**	1,260
...keskmise astme ametid		1,087		1,145
...töötü	**	1,347	***	1,503
...mitteaktiivne	***	1,367		1,102
Regionaalne elukoht (Ref muu Eesti)				
...Ida-Virumaa		,884	***	,660
...Harjumaa	***	,572	***	,625
-2 LL		7394,05		8512,081
N		6873		8902

***statistiliselt oluline tasemel $p < 0,01$; ** statistiliselt oluline tasemel $0,01 \leq p < 0,05$; * statistiliselt oluline tasemel $0,05 \leq p < 0,1$

Joonis 3 Rände tõenäosus rahvuste lõikes perioodidel 1991-1997 (periood 1) ja 1998-2004 (periood 2).
**Heledamas toonis on statistiliselt mitte-oluline seos, kui $p > 0,1$. Antud juhul on mõlema perioodi seosed statistiliselt mitte-olulised.*

Rahvuse ja soo mõju ei ole rändamise tõenäosuses kummalgi uuritavalt perioodil oluline (tabel 4, mudelid 1 ja 2), kuigi seosest on näha, et eestlaste rändeintensiivsus veidi tõusis ja mitte-eestlaste oma veidi langes (joonis 3).

Vanusgruppide vahel on rändes oodatavalt alati märkimisväärsed erinevused, kuna see kuulub peamiste rändepõhjuste hulka (Ainsaar 2004), seega tuli ka siinsetest tulemustest välja, et vanus on oluline mõlema mudeli kõigis vanusegruppides. Nii esimesel kui teisel perioodil tuleb noorte tunduvalt intensiivsem rändeerinevus teistest gruppidest esile. Järgnevad grupid käituvad lineaarselt langevalt, kuigi teisel perioodil tuleb eakate rändekasv veidi esile – mõju võib avaldada suurem liikumisvabaduse töökohaga mitteseotud olemisest. Pereseisu jälgides ilmneb ka selle olulisus mõlemas perioodis ning partneriga koos elavad inimesed rändavad mõlemal perioodil tunduvalt sagedamini kui need, kes elavad üksinda.

Ka haridustase omab väga olulist mõju rändamise või mitterändamise tõenäosusele. Haridus on oluline kõikidel juhtudel ning käitub sarnaselt ja suhteliselt oodatavalt mõlemal vaatluse all oleval perioodil: haridustaseme kasvades kasvab ka rändamise tõenäosus. Huvitav on ka märkida, et kui hariduskäitumine liigub perioodide vahel ühtmoodi, siis rahvus liigub siiski vastassuunaliselt.

Töölases staatuse mõju on pisut diferentseeruvam - sagedamini rändavad grupid on nii kõige kõrgema staatusega grupp kui ka töötud. Teised omavahel oluliselt ei erine, töötud rändavad natuke sagedamini kui lihttöölised. Huvitav on ka see, et töötud jäävad kõige sagedamini rändavateks ka sel juhul, kui hariduse mõju on tõenäosuse arvutamisel arvesse võetud.

Regionaalset paiknemist arvesse võttes on nii Harjumaal kui ka Ida-Virumaal elamine võrreldes muu Eestiga pea kõigil juhtudel oluline. Kaks perioodi käituvad sarnaselt ja need, kes elasid perioodi alguses Harjumaal, omavad väiksemat tõenäosust rännata kui muude piirkondade elanikel. Tegemist on küllaltki oodatava tulemusega, kui võrd alates 1990ndate algusest hakkasid eestlased liikuma mujalt Eestist Tallinna linnaregiooni (Tammaru, Kontuly 2006). Ka Ida-Virumaa puhul kehtis sarnane seos - seal elanud inimestel oli väiksem tõenäosus rännata. Ida-Virumaa regiooni puhul võib seda seletada suure venelaste kontsentratsiooniga, kellele on üldiselt omane madalam rändeintensiivsus (Tammaru et al 2013).

Mudeli põhitulemus: Varasem ja hilisem üleminekuaja periood on rände osas kvalitatiivselt erinevad ja kuigi rahvuse mõju ei olnud statistiliselt oluline, viitab regiooni mõju siiski ka rahvusele – mitte-eestlaste koondumispiirkondadest on madalam väljaränne. Haridustaseme ja rahvuse mõju erinevatele rändeintensiivsusele perioodide lõikes oli erilaadne, haridustase käitus mõlemal perioodil sarnaselt, aga rahvus erinevalt.

Töötute ja mitteaktiivsete (sh pensionärid) kõrgemat rändeintensiivsust esimesel perioodil võib selgitada 1990ndatel toimunud majanduslike põhjustega. Kuna eriti linnades muutusid eluasemekulud kallimaks, mis sundis omakorda teatud osa madala sissetulekuga inimesi kolima eeslinnadesse (Leetmaa 2008; Tammaru et al 2009) või mujale odavamate eluasemekuludega piirkondadesse.

3.3. Elukohavahetuse tõenäosus rändepõhjuste lõikes

Käesolevas peatükis analüüsitakse rändesündmuseid rändetüüpide lõikes, mida on kokku neli: noortega seotud ränne, tööga seotud ränne, peresündmustega seotud ränne ja elamistingimustega seotud ränne. Kõikide rändetüüpide sõltuvad tunnused on samad ning need on loetletud varasemalt, tabelis 1. Antud peatükis vaadeldakse kõiki rändetüüpe esialgu eraldiseisvalt, iga rändetüübi kohta eksisteerib 2 mudelit, mis iseloomustavad vastavalt esimest ja teist vaadeldavat perioodi. Igale mudelikomplektile järgneb graafikuna rahvuse mõju $\text{Exp}(B)$ väärtus ning gruppidevaheliste erinevuste statistiline olulisus, mis visualiseerib eestlaste ja mitte-eestlaste rändekäitumise erinevust. Peatüki lõpus on koondatud kõik rändetüübid ühte võrdlevasse tabelisse. Rändavaks grupiks on alati väärtus koodiga 1 ning võrdlevaks grupiks need, kes rändasid muul põhjusel või ei rännanud üldse koodiga 0.

3.3.1. Noortega seotud ränne

Ränne on otseselt seotud inimese elukaarega (Kährlik et al 2012) – noored sooritavad rännet rohkem, seoses vanematekodust lahkumisega ja õpingute või pereelu alustamisega ning eelistavad pigem linnasiseseid sihtkohti.

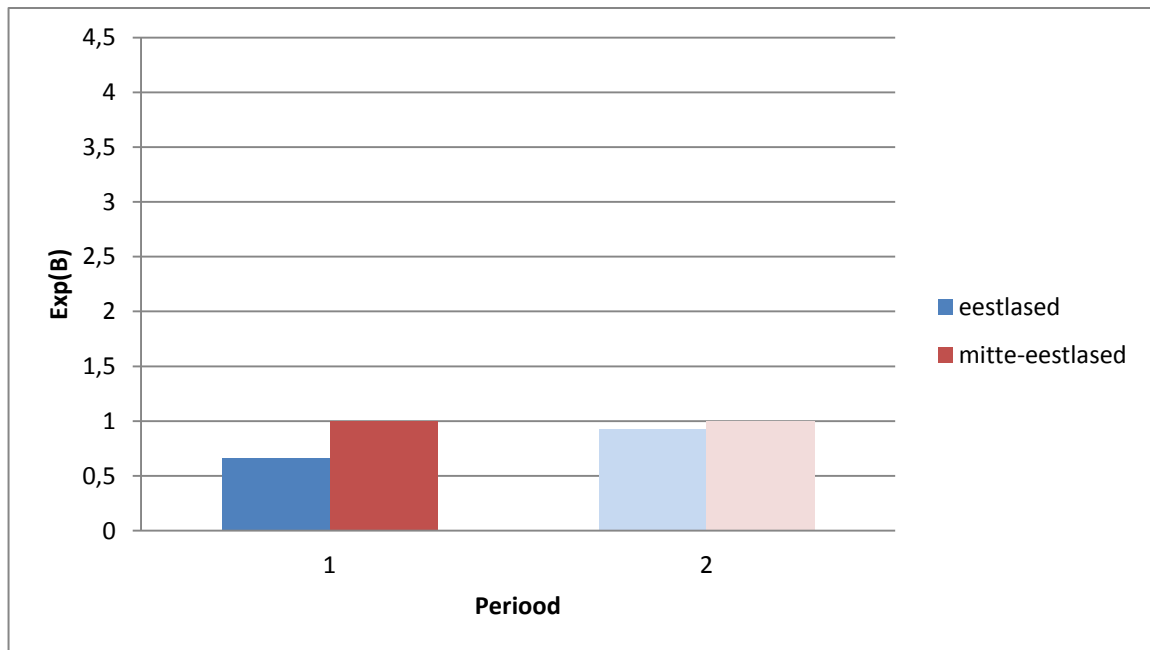
Antud kontekstis on noorteränne valdavalt seotud õpingute alustamisega, kuid hõlmab ka soovi vanematest eraldi elada.

Tabel 5 Noortega seotud ränne erinevate perioodide võrdluses (binaarne logistiline regressioon).

** 1=rändas antud perioodil vähemalt üks kord; 0=ei rännanud antud perioodil*

	Mudel 3		Mudel 4	
	1.periood 1991-1997		2.periood 1998-2004	
	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Rahvus (Ref muu)				
...eestlased	**	,668		,927
Sugu (Ref naised)				
...mehed		1,047		1,009
Vanusrühmad (Ref noored)				
...preealised	***	,129	***	,076
...vanemad tööalised	***	,004	***	,003
...eakad		,000		,000
Perekonnaseis (Ref mitte-koos)				
...kooselav	**	1,412		1,059
Haridustase (Ref põhiharidus)				
...keskharidus	***	1,767	***	3,978
...kõrgharidus	***	2,380	***	5,749
Töölane staatus (Ref lihttöölised)				
...kõrgema astme ametid		1,165		1,303
...keskmise astme ametid		1,179		,915
...töötu		,897		,734
...mitteaktiivne	*	1,509	***	1,636
Regionaalne elukoht (Ref muu Eesti)				
...Ida-Virumaa		,779	***	,073
...Harjumaa	***	,314	***	,138
-2 LL		1482,259		2001,911
N		6873		8902

***statistiliselt oluline tasemel $\rho < 0,01$; ** statistiliselt oluline tasemel $0,01 \leq \rho < 0,05$; * statistiliselt oluline tasemel $0,05 \leq \rho < 0,1$

Joonis 4 Noortega seotud rände tõenäosus rahvuste lõikes perioodidel 1991-1997 (periood 1) ja 1998-2004 (periood 2).
*Heledamas toonis on statistiliselt mitte-oluline seos, kui $p > 0,1$.

Noortega seotud rändes on rahvuse mõju oluline esimesel perioodil (tabel 5, mudel 3), kuid kaotab olulisuse teisel perioodil (tabel 5, mudel 4). Mõlemal perioodil on intensiivsemaks rändajaterühmaks mitte-eestlased, kuigi teise perioodi puhul on erinevus äärmiselt väike (joonis 4).

Sooline erinevus ei ole oluline kummalgi perioodil, millest tulenevalt ei mängi sugu noorterände intensiivsuse osas rolli. Vanusrühmade võrdluses rändavad noored ootuspäraselt märksa enam kui vanemaalisemad.

Pereseisu vaadeldes näeme, et partneriga koos elavad inimesed sooritavad noorterännet enam kui need, kes elavad üksi ning olulisus esineb vaid esimesel perioodil. Tõenäoliselt on seos vanematekodust lahkumisel ja partneriga koos elamisel, kuna vaadeldud ei ole ajalist järjestust, siis need mõlemad sündmused võisid toimuda samal perioodil.

Haridustase mängib noortega seotud rändes oodatavalt suurimat rolli ning see joonistub ka mudelitest väga selgelt ja lineaarselt välja. Näiteks neil, kelle haridustase on 2004. aastal kõrgem, on olnud ka oluliselt kõrgem rändamise tõenäosus koguperioodil. Samuti kasvab see tõenäosus vastavalt haridustaseme kasvule. Sarnane tendents ilmneb mõlemal perioodil ning teisel perioodil veelgi tugevamalt kui esimesel.

Töölane staatus üldjuhul noortega seotud rännet ei mõjuta, välja arvatud grupp, kes on tööalaselt mitteaktiivsed – nende rändetõenäosus on suurem võrreldes teiste gruppidega. Sinna gruppi kuuluvad ka üliõpilased. Samuti käitub see tunnus sarnaselt igal perioodil ning teisel perioodil tuleb isegi tugevamalt välja kui esimesel.

Regionaalset paiknemist arvestades on nii Harjumaal kui Ida-Virumaal elamine pea kõigil juhtudel oluline. Kaks perioodi käituvad sarnaselt ja need, kes elasid perioodi alguses Harjumaal, omavad väiksemat tõenäosus sooritada noorterännet kui mujal Eestis paiknejad.

See on oodatav, kuna noorteränne on tugevalt seotud õpingute alustamisega ning Tallinn annab selleks rohkemaid võimalusi kui muud Eesti paigad. Ida-Virumaa puhul kehtis teisel perioodil sarnane seos, kuna seal elanud inimestel oli tunduvalt väiksem tõenäosus sooritada noorterännet.

Käesoleva peatüki põhitulemus: Rahvus on noorterändes oluline esimesel perioodil ning enamliikuvaks grupiks on mitte-eestlased. Haridustaseme ja noorterände vahel on väga tugev ja lineaarne seos. Harjumaal elanud inimeste puhul on noorterände sooritamise tõenäosus tunduvalt madalam võrreldes muu Eestiga. Tammaru et al (2003) on leidnud, et venelaste puhul avaldab haridustasemega seotud ränne elukohavahetusele tugevamat mõju kui kogurahvastiku puhul Eestis.

3.3.2. Tööga seotud ränne

Töökohavahetuse tõttu elukohavahetus ei ole pärast 1991.aastast enam sellise kaaluga kui nõukogude perioodil. Üleminekuajal sai tavaliseks, et inimesed vahetasid küll elukohta linnast eeslinna, kuid igapäevategevused jäid endiselt linna sisse (Kährik et al 2012). Samuti soodustab pigem igapäevase liikuvuse suurenemist ja elukoha paigalejäämist peamiselt 1990ndate teisest poolest palju arenenud transpordi infrastruktuur ja isikliku auto kasutamise võimalus.

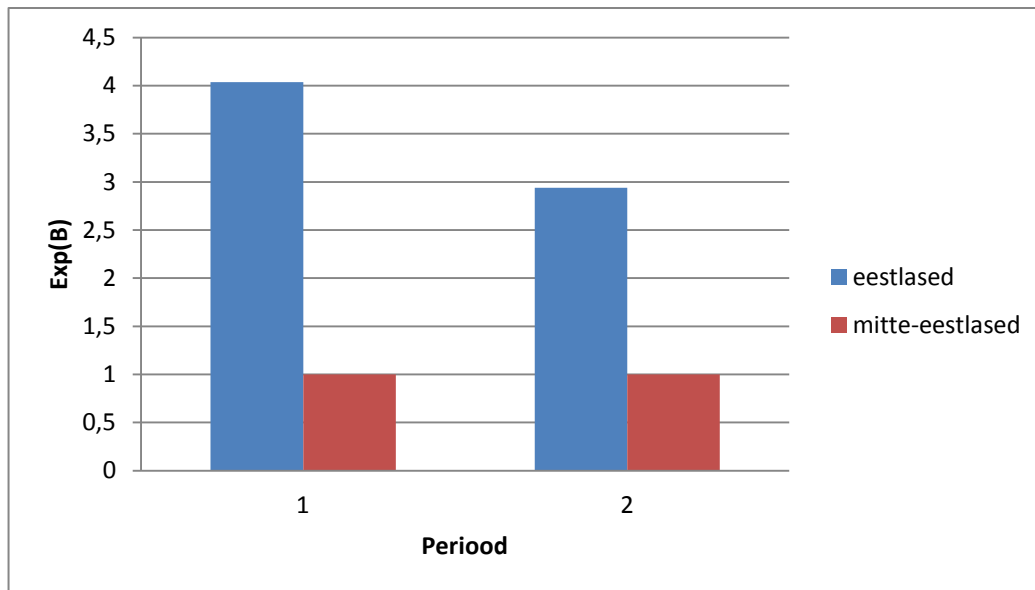
Tööga seotud ränne hõlmab töökohavahetust, tööalast üleviimist, tööle asumist või suunamist õpingute lõppemisel.

Tabel 6 Tööga seotud ränne erinevate perioodide võrdluses (binaarne logistiline regressioon).

**1=rändas antud perioodil vähemalt üks kord; 0=ei rännanud antud perioodil*

	Mudel 5		Mudel 6	
	1.periood 1991-1997		2.periood 1998-2004	
	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Rahvus (Ref muu)				
...eestlased	***	4,035	***	2,940
Sugu (Ref naised)				
...mehed	*	1,288		1,095
Vanusrühmad (Ref noored)				
...pereealised	***	,258	***	,251
...vanemad tööealised	***	,053	***	,051
...eakad	***	,033	***	,045
Perekonnaseis (Ref mitte-koos)				
...kooselav		1,269		1,220
Haridustase (Ref põhiharidus)				
...keskharidus		1,304	*	1,512
...kõrgharidus	***	2,746	***	3,773
Tööalane staatus (Ref lihttöölised)				
...kõrgema astme ametid		1,004		,767
...keskmise astme ametid		,954	***	,377
...töötu		,529		1,359
...mitteaktiivne		1,179	***	,310
Regionaalne elukoht (Ref muu Eesti)				
...Ida-Virumaa		1,443		,304
...Harjumaa		,913	**	,677
-2 LL		1745,974		1489,823
N		6873		8902

***statistiliselt oluline tasemel $\rho < 0,01$; ** statistiliselt oluline tasemel $0,01 \leq \rho < 0,05$; * statistiliselt oluline tasemel $0,05 \leq \rho < 0,1$

Joonis 5 Tööga seotud rände tõenäosus rahvuste lõikes perioodidel 1991-1997 (periood 1) ja 1998-2004 (periood 2).
 *Heledamas toonis on statistiliselt mitte-oluline seos, kui $p > 0,1$. Antud juhul on mõlema perioodi seosed statistiliselt olulised.

Töörände puhul tuleb selgelt esile nii rahvuse olulisus, kui ka ülekaalukas erinevus eestlaste ja mitte-eestlaste mobiilsuses (tabel 6, mudelid 5 ja 6). Mõlemal perioodil on tunduvalt kõrgema rändeintensiivsusega eestlased (joonis 5).

Sugu üldiselt tööga seotud rändes rolli ei mängi, kuigi esimesel perioodil on näha, et mehed siiski rändavad pisut rohkem kui naised. Vanuse puhul on olulised kõik vanusgrupid ning ülekaalukalt ja ootuspäraselt rändavad tööga seoses kõige enam noored. Neile järgnevad perealised ning vanemad tööalised ja eakad rändavad võrdselt väga vähe seoses tööga. Perekonnameis ei ole tööga seotud rände sooritamisel oluline.

Hariduse mõju töörändele on selgelt lineaarne – mida kõrgem haridus, seda suurem tõenäosus ka rännata ning antud seos tuleb eriti tugevalt esile teisel perioodil. Esimeses perioodis ei mängi ükski tööalase staatuse grupp rolli rändele, kuid teisest perioodist tuleb välja, et keskastme ametid ja mitteaktiivsed käituvad sarnaselt ja nad ei rända, kuid töötud ja kõrgema astme ametid rändavad rohkem ning on sarnasemad lihttöolistega. Seega on tööalase staatuse mõju kahetine – enam rändavad kõige kõrgema ja kõige madalama staatusega elanikud ja vähem keskastme töötajad.

Regionaalne elukoht perioodi alguses üldjuhul tööalases rändes rolli ei mängi. Vaid teisel perioodil on antud tunnus oluline, kui võrd Harjumaal elanud inimesed tegid siis tööga seotud rännet vähem kui mujal Eestis elanud inimesed. Esimese perioodi alguses Ida-Virumaal elanud inimesed on tööalasel rändelt aktiivsemad ning see võib olla seotud ülemineku algusaastatel aset leidnud industriaalpiirkondade osatähtsuse vähenemisega Venemaa turu äralangemisel (Leetmaa, 2009) ning selle mõjul kasvanud töötuse näitajatega.

Käesoleva peatüki põhitulemus: Rahvus tuleb väga tugevalt esile eestlaste aktiivsema rände osas võrreldes mitte-eestlastega (joonis 5). Tööalane staatus töörändele annab kahetisi tulemusi: kõige enam rändavad kõrgema ja madalama staatusega töötajad.

3.3.3. Peresündmustega seotud ränne

Elukohavahetuse otsused tehakse tavaliselt elusündmuste järgi nagu pere kasv, abielu, lahutus, kodust väljakolimine jms. (Kährik et al 2012). Seetõttu analüüsime ka käesolevas uurimuses eraldi rändetüübina peresündmustega seonduvat.

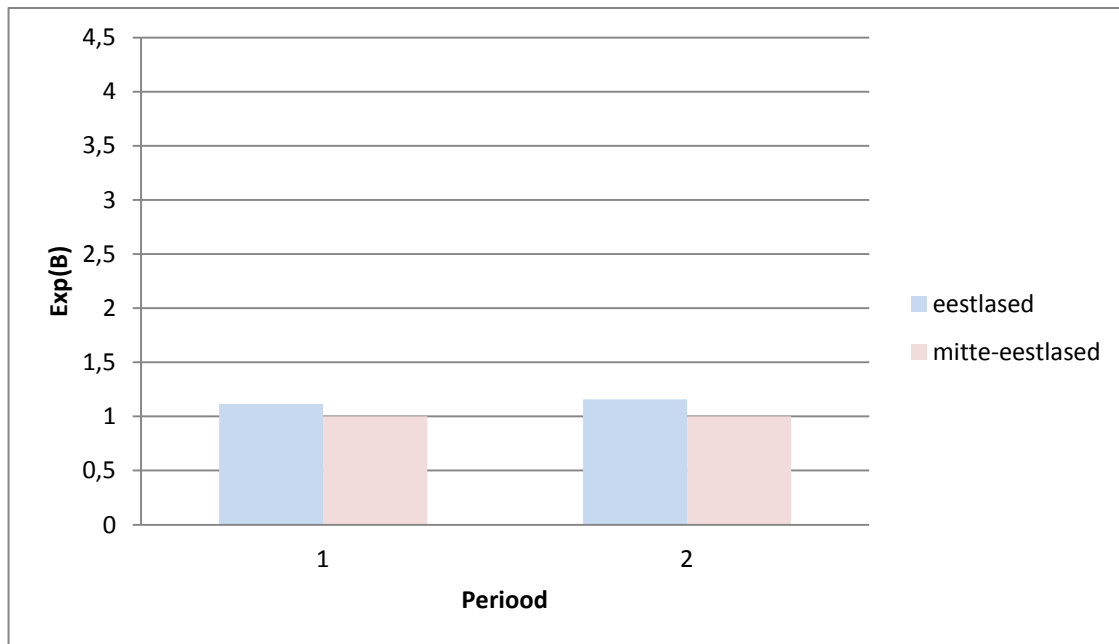
Peresündmustega seotud rände hulka on arvestatud abikaasa/elukaaslasega ühisele elamispinnale asumine, abikaasast/elukaaslasest eraldi elama asumine ja pere juurdekasv (lapse sünd).

Tabel 7 Peresündmustega seotud ränne erinevate perioodide võrdluses (binaarne logistiline regressioon).

**1= rändas antud perioodil vähemalt üks kord; 0=ei rännanud antud perioodil*

	Mudel 7		Mudel 8	
	1.periood 1991-1997		2.periood 1998-2004	
	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Rahvus (Ref muu)				
...eestlased		1,115		1,159
Sugu (Ref naised)				
...mehed		,942		,848
Vanusrühmad (Ref noored)				
...pereealised	***	,191	***	,157
...vanemad tööalised	***	,057	***	,037
...eakad	***	,041	***	,025
Perekonnaseis (Ref mitte-koos)				
...kooselav	***	1,954	***	14,654
Haridustase (Ref põhiharidus)				
...keskharidus		1,183		1,207
...kõrgharidus		,858		1,360
Töölane staatus (Ref lihttöölised)				
...kõrgema astme ametid	*	1,363	**	,618
...keskmise astme ametid		1,087		1,043
...töötü	***	1,908	***	1,845
...mitteaktiivne		1,187		1,058
Regionaalne elukoht (Ref muu Eesti)				
...Ida-Virumaa	*	,580		,806
...Harjumaa	***	,471	***	,682
-2LL		3197,543		2821,296
N		6873		8902

***statistiliselt oluline tasemel $\rho < 0,01$; ** statistiliselt oluline tasemel $0,01 \leq \rho < 0,05$; * statistiliselt oluline tasemel $0,05 \leq \rho < 0,1$

Joonis 6 Peresündmustega seotud rände tõenäosus rahvuste lõikes perioodidel 1991-1997 (periood 1) ja 1998-2004 (periood 2).

**Heledamas toonis on statistiliselt mitte-oluline seos, kui $p > 0,1$. Antud juhul on mõlema perioodi seosed statistiliselt mitte-olulised.*

Peresündmustega seotud rändes on eestlased mõlemal perioodil sagedamini rändavaks gruppiks, kuigi seos ei ole statistiliselt oluline (tabel 7, mudelid 7 ja 8; joonis 6).

Samuti ei oma statistilist olulisust ka sooline erinevus. Vanus on peresündmuste rändes oodatavalt olulisel kohal kõikides gruppides ning näitab, et noored rändavad tunduvalt sagedamini võrreldes teiste gruppidega. Vanuse tõustes peresündmustega tehtava rände tõenäosus langeb. Pereseis on samuti oodatavalt oluline tunnus ning annab siinkohal väga selge tulemuse, et partneriga koos elavad inimesed rändavad üksi elavatest inimestest erinevate peresündmuste puhul kordades rohkem, eriti tugeva erinevuse toob välja teine periood.

Haridus ei ole peresündmuste rändes ühelgi perioodil ega ühegi haridustaseme puhul olulisel kohal ehk ei mõjuta peresündmustega seonduvat rännet. Töölane staatus üldjuhul ei ole oluline, kuigi teistest eristub töötute grupp, kes rändab kõige sagedamini. Esimesel ja teisel perioodil mõjutab peremuutuste rännet ka kõrgema astme ametite grupp, kuid huvitav on muutus kahe perioodi lõikes, kui esimesel rännatakse võrreldes lihttöolistega rohkem, siis teisel hoopis vähem. Kõrgema astme ametite puhul võib erinevus tulla ka sellest, et neil ei ole lihtsalt nii palju peresündmuseid ning seetõttu ei toimu ka rännet.

Regionaalne elukoht on peresündmustega seotud rändes üldjuhul statistiliselt oluline ning käitub mõlema perioodi puhul sarnaselt. Nii Ida-Virumaal kui Harjumaal elanud inimesed sooritasid peresündmustega seotud rännet vähem kui mujal Eestis elanud.

Käesoleva peatüki põhitulemus: Partneriga koos elavad inimesed rändavad võrreldes üksielavatega peresündmuste puhul tunduvalt rohkem. Rahvus ei ole peresündmustega seotud rändes oluline.

3.3.4. Elamistingimustega seotud ränne

Elamistingimustega seotud elukohavahetus hõlmas peaaegu poole kõigist elukohavahetustest. Järelikult on tegu olulise liikuvusetüübiga ning see võib olla seotud ka teiste rändepõhjustega. Kirjandusest ilmnes, et 1991.aastast vahetasid inimesed elukohta seoses erastamisega, maareformiga, majanduslike põhjustega ning uute linnamustrite tekkimisega (Andrusz 1996; Leetmaa 2009; Sýkora, Bouzarovski 2010). 1990ndate esimesel poolel olid olulisemad põhjused maareform, erastamine ning majanduslikud põhjused just vaesuses osas (ibid.), alates 1990ndate teisest poolest domineerisid linnamustrite muutused nagu eeslinnastumine ja suvilaalade kasutuselevõtt ning samuti majanduslikud põhjused rikkama ühiskonnakihi tekkega ja ka üleüldise elatustaseme tõusuga (Leetmaa 2008; Ainsaar 2004).

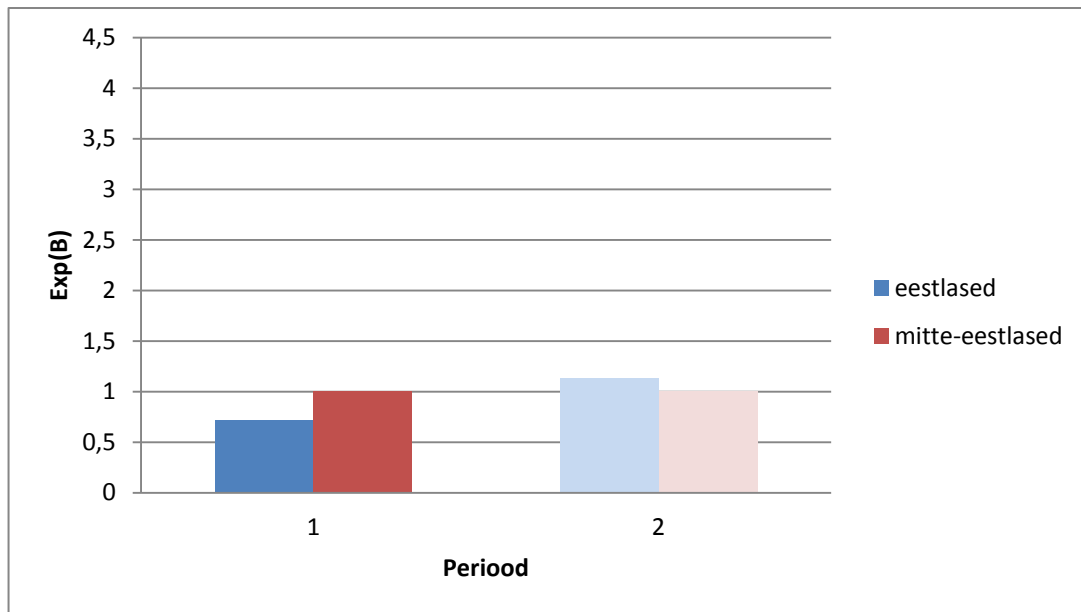
Elamistingimustega seotud rände hulka on arvestatud soov parandada elamistingimusi, elama asuda meeldivamasse elukeskkonda, pidi tagastama eluaseme omanikule või lõppes senine tüürileping. Kontrollitud on, et uuritud perioodil oli valdav enamus elamistingimustega seotud rändesündmustest seotud elamistingimuste parandamise või meeldivamasse elukeskkonda elama asumisega.

Tabel 8 Elamistingimustega seotud ränne erinevate perioodide võrdluses (binaarne logistiline regressioon).

**1= rändas antud perioodil vähemalt üks kord; 0=ei rännanud antud perioodil*

	Mudel 9		Mudel 10	
	1.periood 1991-1997		2.periood 1998-2004	
	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Rahvus (Ref muu)				
...eestlased	***	,711		1,132
Sugu (Ref naised)				
...mehed		,941		,973
Vanusrühmad (Ref noored)				
...pereealised	***	,764	**	,792
...vanemad tööalised	***	,329	***	,347
...eakad	***	,214	***	,342
Perekonnaseis (Ref mitte-koos)				
...kooselav	***	1,932	***	1,799
Haridustase (Ref põhiharidus)				
...keskharidus		1,161	***	1,460
...kõrgharidus	***	1,549	***	1,908
Töölane staatus (Ref lihttöölised)				
...kõrgema astme ametid	*	1,221	***	1,571
...keskmise astme ametid		1,148	***	1,454
...töötu		1,027		1,204
...mitteaktiivne		1,130		1,119
Regionaalne elukoht (Ref muu Eesti)				
...Ida-Virumaa		,852		,894
...Harjumaa	*	,836		,897
-2 LL		5287,6		5465,193
N		6873		8902

***statistiliselt oluline tasemel $\rho < 0,01$; ** statistiliselt oluline tasemel $0,01 \leq \rho < 0,05$; * statistiliselt oluline tasemel $0,05 \leq \rho < 0,1$

Joonis 7 Elamistingimustega seotud rände tõenäosus rahvuste lõikes perioodidel 1991-1997 (periood 1) ja 1998-2004 (periood 2).

**Heledamas toonis on statistiliselt mitte-oluline seos, kui $p > 0,1$.*

Elamistingimustega seotud elukohavahetuses tuleb rahvuse olulisus välja esimeses perioodis (tabel 8, mudel 1). Siiski võib jälgida ka rahvuse rändesageduse muutust: esimesel perioodil olid sagedamad rändajad mitte-eestlased, teisel aga eestlased (joonis 7).

Soolises võrdluses ei ole erinevused statistiliselt olulised. Vanusgruppide jaotuses on elamistingimustega seotud elukohavahetustes olulised kõik rühmad. Jaotus toimub loogiliselt taas noorte kasuks, kus nii esimesel kui teisel perioodil on nad kõige sagedamini rändavaks grupiks ning järgmised vanusgrupid järgnevad lineaarselt kahanevalt. Pereseisu mõjud on samuti olulised elamistingimuste parandamise soovile ning vaieldamatult vahetavad partneriga koos elavad inimesed elukohta suurema tõenäosusega kui üksi elavad inimesed.

Haridustase on elamistingimuste mobiilsuses samuti mõjutajaks ning on taas positiivses seoses ehk parem haridustase loob ka paremad tingimused kolimiseks elamistingimuste parandamise eesmärgil. Tööalane staatus elamistingimuste parandamise rändeks loob olulisust vaid kõrgema ja keskmise astme ametite puhul – neil juhtudel on ka rändamise tõenäosus kõrgem võrreldes lihttöolistega, mis on loogiliselt seletatav üldiselt suurema sissetulekuga ja paremate võimalustega oma soove täide viia.

Regionaalsed liikumised elamistingimuste parandamise eesmärgil ei ole üldjuhul olulised ning isegi kui Harjumaa esimesel perioodil on statistiliselt oluline, siis erinevused Harjumaa, Ida-Virumaa ja ülejäänud Eesti vahel ei ole märgatavad.

Käesoleva peatüki põhitulemus: Rahvuse erinevuse muutus esimesel ja teisel perioodil on väga oluline tulemus, kuna senistes uuringutes ei ole see nii konkreetselt välja tulnud. Mitteeestlaste intensiivsem ränne esimesel perioodil on pigem uudne, sest rändekirjandus rõhutab

immigrantrahvastiku madalat rändeintensiivsust kogu üleminekuperioodil ning samuti esimese perioodi pigem harva elukohavahetuste intensiivsust.

3.3.5. Rändetüüpide võrdlus erinevate perioodide lõikes

Üldistest rahvuse põhiste erinevust pildid saamiseks on järgnevalt kokkuvõtvalt võrreldud mõlema perioodi lõikes kirjeldatud rändetüüpe (tabel 9). Kui kogurände osas on rahvuskäitumine erinev seeläbi, et mitte-eestlaste sagedasem ränne asendub eestlaste sagedasema rändega, siis ka erinevad rändetüübid kinnitavad antud suundumust. Esimesel perioodil on rändes esindatud nii eestlasi kui mitte-eestlasi ning järelkult domineerib mitte-eestlaste rändesagedus, seevastu teine periood näitab selgelt ära igas rändetüübis, et eestlased on kõigis rändetüüpides mobiilsemad.

Tabel 9 Rändetüüpide võrdlus erinevate perioodide ja rahvuse lõikes.

*E-eestlased; V-mitte-eestlased; EV-mõlemad esindatud

*Olulised seosed on märgitud tugevama tähistusega.

	Period	
	I periood 1991-1997	II periood 1998-2004
Koguränne	V	E
Noorteränne	V	VE
Tööränne	E	E
Peremuutusteränne	E	E
Elamistingimusteränne	V	E

Järgnevas arutelu ja põhijärelduste peatükis analüüsitakse põhjalikumalt käesoleva peatüki põhitulemusi, võrreldakse neid varasemate rändeuuringute tulemustega ning püütakse lahti selgitada konkreetse rändekäitumise põhjuseid. Arutluses on põhikohal taas rahvuste erinevus rändamise tõenäosuses ning seda vaadeldakse kõigi rändetüüpide osas eraldi.

4. Arutelu ja põhijäreldused

Vaadeldes empiirilise osas tulemusi käesoleva töö uurimisküsimuste perspektiivist, ilmneb rahvusgruppide võrdluses olulisi lahknevusi, nii rändesündmuste üldsuhetarvudes kui ka erinevate rändetüüpide lõikes.

Töö teine uurimisküsimus seadis kahtluse alla ülemineku perioodi seesmise homogeensuse ning analüüsi käigus üleminekuaja kaheks alaperioodiks jagades ilmnes, et aset leidnud protsessid ka tõesti varieerusid nii üldise elukohavahetuse intensiivsuse kui ka rahvuspõhiste rändekäitumuslike ilmingute osas. Seega tõestas käesolev uurimus, et ülemineku aeg Eestis aastatel 1991-2004 oli oma olemuselt mitme-dimensionaalne periood.

Immigrantrahvastiku paiknemise Eestis oli 1991. aasta alguses väga selgelt eristunud. 2004. aastaks on see pigem rohkem hajuma hakanud, kuna vähemusrahvuslased, kellel on näiteks eestlasest partner, eesti kodakondsus või kes oskavad hästi eesti keelt, teevad suurema tõenäosusega rändeotsuse sihtkohta, kus ei ela tema rahvuskaaslased (Tammaru, Kontuly 2011). Paljud Eestis elavad mitte-eestlased aga ei oma siiani ühtegi isiklikku sidet elukohariigiga ning seetõttu on neil ka piirangud näiteks töökoha saamise ja õpingute jätkamise osas. Võib eeldada, et rändeotsuse tegemisel on nende sihtkohaks regioon, kus elavad tema rahvuskaaslased või siis ei tehta rändeotsust üldse.

Uurimuse tulemused toetavad esimest hüpoteesi – mitte-eestlaste üldine siserände intensiivsus oli madalam kui eestlastel ja kuna siinkohal ei ole sisse arvestatud rahvusvahelist rännet, siis 1990ndate alguse suur immigrantide liikumine riigist välja (Tammur 2003) ei mõjuta neid tulemusi. Siiski varasemate uuringute tulemuste põhjal oleks võinud eeldada, et erinevus põhi- ja vähemusrahvuse vahel on isegi suurem, kuid antud uurimuse tulemused näitavad, et erinevused on võrdlemisi väikesed ning mõne rändetüübi puhul olid mitte-eestlased isegi aktiivsemad rändajad kui eestlased (noorte- ja elamistingimusteränne esimesel perioodil ning noorteränne peaaegu võrdne eestlastega teisel perioodil). Töörändes olid eestlased mõlema perioodi puhul ülekaalukalt intensiivsemad rändajad. Seega uurimuse hüpoteesi täpsustus rändeintensiivsuse puhul kõigi liikumiste puhul ei leidnud kinnitust.

Noorterändes oli suurima osakaaluga õppimisega seotud ränne ning mitte-eestlaste vähesel määral intensiivsem rändekäitumine võib osalt olla seotud nende elamisega piirkonnas, kus ei ole kõrgkoole (Ida-Virumaa), kuid teisalt ka omakeelse üldhariduskooli piiratud kättesaadavusega võrreldes põhirahvusega (Dietrich 2005).

Põhjustena töörändes võib välja tuua mitte-eestlaste kesisemad võimalused töökohtade leidmisel vähese keeleoskuse tõttu (Tammaru et al 2013) ning mõju võib avaldada ka nõukogude ajast pärit tööstustöölise suurem osakaal vähemusrahvuse hulgas (Gudkov 1993). Üleüldise madalama töörände tegemist võrreldes teiste rändetüüpidega võib seostada ka pärast nõukogude perioodi muutunud käitumismustris: tol ajal vahetati peaaegu alati töökoha vahetuse tõttu ka elukohta, kuid pärast iseseisvumist levis pigem töölesõit kaugema vahemaa tagant oma endisest elukohast (Kährlik et al 2012).

Peresündmustega seotud rändes oli oodatavalt kõige olulisemaks tunnuseks partneriga koos elamine või mitte ning rahvuse olulisus selle rändetüübi puhul ei esinenud.

Kirjanduse põhjal on 1990ndatel vähemusrahvuste ränne olnud vähemintensiivne ja linnaliste suundadega, kuid hiljutised uuringud on välja toonud teatud tendentse, kus nende rändekäitumine on hakanud muutuma pigem sarnasemaks põhirahvusega. 1990ndate algus oli mitte-eestlastele poliitiliselt ja identiteedilt keerulisem aeg. Üldine majanduskasv, eluasemebuum ja läänestumine on hakanud muutma ka vähemusrahvuste elamutüübi eelistusi ja rändekäitumist.

Eluasemetingimuste parandamisega seotud ränne on muutunud palju olulisemaks võrreldes nõukogude perioodiga, sest üleminekuajal tekkisid elamute osas reaalsed võimalused realiseerida oma soove paremateks ja kaasaegsemateks elutingimusteks. Kuigi 1990ndate alguses oli see vabadus pigem näiline, sest inimeste majanduslik tase ei lubanud uutesse elamutesse kolida. 1990ndate teisest poolest hakkas aga eeslinnastumine kasvama just uute elamurajoonide arvelt ning üldiselt liikusid sinna rikkam ühiskonnakiht. Ka käesoleva uurimuse tulemused kinnitasid, et elamistingimustega seotud rännet teevad rohkem kõrgemate astmete ametite esindajad.

Regionaalset tunnust vaadeldes võib üldistatult öelda, et uuritava perioodi alguses Harjumaa või Ida-Virumaal elanud isikutel oli väiksem tõenäosus rännet sooritada. Harjumaa puhul on see loogiline, kuna seal paikneb palju töökohti ja haridusasutusi ning nendel põhjustel elukohavahetus ei oleks oluline. Ida-Virumaa madal intensiivsus viitab pigem vähemuskogukonna segregatsioonile ning soovimatusest või võimetusest sealt välja rännata mistahes elutsükli põhjusel.

Kuna rändesündmused on tihedalt seotud muude ühiskonnas toimuvate protsessidega, siis oli põhjust eeldada, et üleminekuaja kaks perioodi võivad oma olemuselt olla üsnagi erinevad. Hüpotees sai kinnitatud ka käesoleva tööga, kuna nii rändesuunad rahvustes kui ka rändemahud olid erinevatel perioodidel võrdlemisi erinevad (vt nt tabel 3). Rahvuserinevusele viitas ka regionaalne elukoht perioodi alguses – mitte-eestlaste koondumispiirkondadest oli madalam väljaränne.

Eestlaste sagedamaks elukohavahetuste põhjuseks just teisel perioodil on tõenäoliselt stabiliseerunud majandus ja võime raha teenida ning selle läbi ka elamistingimusi parandada (Tammaru et al 2003). Eeslinnastumine ja elamuehituse buumiaeg hakkasid laiemalt kasvama just 1990ndate teisest poolest ning nendes protsessides oli eestlastel tunduvalt suurem kaal (Leetmaa, Tammaru 2007). Mitte-eestlaste teise perioodi madalamaid rändepõhjuseid võib selgitada nõukogudeperioodi järgsete ühiskonnamuutustega ning kohanemisprotsessi raskustest tulenevate kehvemate tööalaste väljavaadetega (Tammaru et al 2013). Mitte-eestlaste aktiivsem ränne seoses elamistingimustega esimesel perioodil on pigem üllatav, sest üldiselt on järeldatud selle perioodi osas väga madalat rände- ja eluasemevahetuse intensiivsust. Üks selgitus sellele oleks erastamise toimumine 1990ndate alguses, sest venelased erastasid rohkem kui eestlased (Kährrik 2000). Venelaste tagasi kolimisega

Venemaale jäid tühjaks korterid Tallinna äärelinna paneelmajade rajoonis ning eelneva kõrgema vähemusrahvuse kontsentratsiooniga satelliitlinnades (Leetmaa et al 2009) ning kui arvestada venelaste majandusliku staatuse langust 1990ndate alguses nende staatuse muutusega riigis (Tammara et al 2013) ja võimalikku korterituru info liikumist venekeelseid kanaleid pidi, võib eeldada, et vabaks jäänud korterite hõivamisel oli suurem kaal venelastel kui eestlastel.

Eestlaste ülekaalukalt kõrgema tööalase rändega võib seotud olla töökohtade ümberstruktureerimine nõukogude perioodist. Endised valdkonnad (põllumajandus, suuremahuline tööstustootmine ja sõjaväejõud) ei olnud tööhõives enam nii olulised, mistõttu tekkisid uued töökohad näiteks erafirmade ja paljude riigiettevõtete erakättesse liikumisega. Keeleoskuse tõttu oli eestlastel tugev eelis uue olukorraga kohanemisel ning suurem vabadus ja võimalused tööturul liikuda.

Viimaseks alahüpoteesiks oli mitte-eestlaste madalam ränne esimesel perioodil ning selle kasv teisel perioodil. Tegelikult toimus just vastupidine ning hüpotees sai ümber lükatud: mitte-eestlased olid rändes intensiivsemad esimesel perioodil ning teisel perioodil see langes. Peamiselt võiks seda selgitada elamistingimuste tõttu toimuva rändega, kuna see oli ainus rändetüüp, mis muutus sarnaselt. Elamistingimuste rändepõhjuseid on käsitletud antud peatüki eelnevates lõikudes. Samas võib öelda, et isegi teise perioodi kasvu puhul oli tegelik rändeintensiivsuse kasv väga väike – kuni uuritava perioodi lõpuni ei tekkinud järsku rändamise kasvu ja kirjandusest välja tulev nn „oota ja vaata“ periood kestis kauem kui ainult 1990ndate alguses.

Kokkuvõte

Käesolev uurimustöö keskendub elukohavahetuste rahvuserinevuste uurimisele Eestis üleminekuaja perioodil 1991-2004. Uurimuse aluseks on 2004. aastal läbi viidud Eesti Sotsiaaluuring, mis hõlmas endas ka tagasivaatavaid küsimusi isiku kõigi elukohavahetuste ja teiste muutuvate tegurite kohta. Selline andmebaas on tunduvalt rikkalikum võrreldes rahvaloenduse või muid rännet uurivate andmestikega, kus rändena on arvestatud vaid üle administratiivpiiri liikumist. Käesolevas uurimuses on rändesündmus jagatud nelja erineva tüübi vahel: noorte-, töö-, peresündmuste- ja elamistingimusteränne, et neid siis eraldi analüüsida ja rahvuserinevusi välja tuua.

Uurimuse teooria osa keskendub nõukogude aja lõpul ja üleminekuajal toimunud rändesündmustele ning immigrantrahvastiku tekkele ja kujunemisele Nõukogude Liidus ja Eestis. Rändesuundades olid nõukogude perioodil valdavad immigrantrahvastiku linnastumine ja eestlaste maapiirkondades elamine põllumajanduse eesmärgil. Üleminekuage töö seevastu uue trendina eeslinnastumise just põhirahvuse hulgas. Immigrantrahvastiku kujunemine Eestis pärineb nõukogude perioodist, mil venelased olid kõige liikuvam rahvus. Suures osas seostus see tööstustöölise sundrändega liiduvabariikidesse, sh Eestisse. Tööstuste arendamise tõttu koondus immigrantrahvastik suures ulatuses Tallinna ja Ida-Virumaa piirkondadesse, mis on ruumilises paigutuses kehtiv ka tänapäeval. Eestlaste ja venelaste rändekäitumine oli nõukogude perioodil väga erinev, kuid üleminekuajal on ilmnunud sarnaseid trende mõlema rahvuse osas (Hess et al 2012).

Analüüsi tulemused näitasid, et kaks üleminekuaja perioodi on rände osas kvalitatiivselt erinevad. Eestlaste suurem tõenäosus ükskõik mis tüüpi rännet sooritada ilmnes just teisel perioodil, esimesel perioodil sooritasid noorte- ja elamistingimusterännet rohkem mitte-eestlased. Töörände tõenäosus oli mõlemal perioodil eestlaste puhul väga oluliselt kõrgem kui mitte-eestlaste puhul. Peresündmustega seotud rändes olid erinevused rahvuste vahel minimaalsed ning kuigi eestlased olid veidi aktiivsemad, ei olnud erinevus statistiliselt oluline. Elamistingimustega seotud rändes olid esimesel perioodil aktiivsemad mitte-eestlased, mis on väga oluline tulemus, sest üldiselt on arvatud, et vähemusrahvus oli üleminekuaja algusperioodil väga madala rändega ja üldine elukohavahetus oli samuti madal. Tulemused kehtisid üle Eesti ning ei olnud otseselt seotud vaid Harjumaa või Ida-Virumaa regioonidega, kuigi vähemusrahvuste kõrgema kontsentratsiooniga piirkondadest oli näha madalamat väljarännet. Uurimustöös püstitatud hüpoteesidest sai kinnitatud üleminekuajaperioodide seesmine erinevus. Hüpotees mitte-eestlaste madalama rändeaktiivsuse osas kõigi rändetüüpide puhul sai ümber lükatud. Samuti ei leidnud kinnitust hüpotees mitte-eestlaste rände intensiivistumisega teisel perioodil, sest see jäi igas rändetüübis madalamaks kui eestlaste ränne ning langes ka mitte-eestlaste esimese perioodi rännetega võrreldes.

Uurimustöö peamine tulemus näitas mitte-eestlaste intensiivsemat rännet seoses eluasemetingimustega perioodil 1991-1997 võrreldes eestlastega. Senised tulemused on näidanud, et mitte-eestlaste rändeintensiivsus on alati madalam olnud ning samuti madalat elukohavahetuste tõenäosust 1990ndate alguses.

Andmebaas on väga mahukas ning võimaldab tulevikus veel põhjalikumaid analüüse, näiteks sündmusloolist analüüsi tagasivaatavalt isiku elu põhjal. Samuti on võimalik rändeuuringuid teha konkreetselt iga rändesündmuse põhiselt ja nende põhjuseid vaadeldes.

Summary

Master thesis „Ethnic differences in residence change in Estonia 1991-2004“.

Current thesis focuses on ethnic differences in residence change in transition period from 1991 to 2004 in Estonia. Given research is based on Estonian Social Survey, conducted on 2004 that included a retrospective questions about every residence change a person had since 15 years old. Given dataset is considerably richer than the census or most migrational studies which consider only migrants crossing administrative borders, ignoring all inner-city movers. Additionally the migration event is divided into four subcategories: youth migration, labor migration, family migration and living conditions migration. This refined classification enables more specified analyses of migration processes and ethnicity-based comparisons.

The theoretical part is focused on migration events in late Soviet period and on transition period and also on emergence and formation of immigrant population in Soviet Union and in Estonia. The main migration directions on Soviet period were urbanization of immigrant population and ruralization of ethnic Estonians for agricultural purposes. The transitional period, in the other hand brought a new trend of suburbanisation, which included mainly only ethnic majority. The formation of Estonian immigrant population originates in Soviet period, when tens of thousands of mainly Russian industrial workers were systematically forced to migrate into Estonia. Resulting the industrial development most of new immigrants concentrated into Tallinn and Ida-Virumaa regions and given spatial division dominate till nowadays. The migrational behaviour of Estonians and Russians was very different during the Soviet period, but transition has brought some more similar trends between these two groups.

The main hypotheses of current study from the migration perspective assume that neither the transition was not a homogenous process, neither the Estonians and the non-Estonians acted in similar way during the transition. To control it, transition was split into two subperiods – 1991-1997 and 1998-2004.

The results supported the first hypotheses and revealed that from the perspective of migration, the first and second period of the transition were qualitatively different. While on first period non-Estonians migrated more because of youth and living condition reasons, on second period Estonians dominated on all types of migration. The probability of labor migration was much higher for Estonians than non-Estonians on both periods. There was a minimum difference between probability of family migration between ethnic minority and majority. The living conditions related migration was more important on first period to non-Estonians, which is new result, as earlier studies have referred to non-Estonians as in overall more passive group.

Kasutatud kirjandus

Ainsaar, M. 2004. Reason for move: A study on trends and reasons of internal migration With particular interest in Estonia 1989-2000. Doktoritöö. Turu: Turu Ülikool.

Andrusz, G. 1996. Structural Change and Boundary Instability. Kogumikust: Cities after socialism, Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies (toim G.Andrusz, M.Harloe, I. Szelenyi) Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers, 30-69.

Badyina, A., Golubchikov, O. 2005. Gentrification in central Moscow – a market process or a deliberate policy? Money, power and people in housing regeneration in Ostozhenka. *Annals of the Association of American Geographers* 87 B (2): 113–129.

Bodnár, J., Böröcz, J. 1998. Housing Advantages for the Better Connected? Institutional Segmentation, Settlement Type and Social Network Effects in Hungary's Late State-Socialist Housing Inequalities. *Social Forces* 76 (4): 1275-1304.

Borén, T., Gentile, M. 2007. Metropolitan Processes in Post-Communist States: an Introduction. *Annals of the Association of American Geographers* 89 B (2): 95-110.

Boyle, P., Halfacree, K., Robinson, V. 1998. Exploring contemporary migration. Harlow: Pearson Education/ Prentice Hall.

Brade, I., Herfert, G., Wiest, K. 2009. Recent trends and future prospects of socio-spatial differentiation in urban regions of Central and Eastern Europe: A lull before the storm? *Cities* 26 (5): 233-244.

Buckley, C. 1995. The myth of managed migration: Migration Control and Market in the Soviet Period. *Slavic review* 54 (4).

Clem, R.S. 1980. Regional Patterns of Population Change in the Soviet Union 1959-1979. *Geographical Review* 70 (2): 137-156.

Dietrich, A.P. 2005. Language Policy and the Status of Russian in the Soviet Union and the Successor States outside the Russian Federation. *ASEES* 19 (1-2): 1-27.

Domański, H. 1999. Major social transformations and social mobility: the case of the transition to and from communism in Eastern Europe. *Social science information* 38 (3): 463-491.

Fuchs, R.J., Demko, G.J. 1979. Geographic inequality under socialism. *Annals of the Association of American Geographers* 69 (2): 304-318.

Gang, I.N., Stuart, R.C. 2002. The Political Economy of Russian City Growth. *Economic Development and Cultural Change* 50 (3): 491-508.

Gentile, M., Sjöberg, Ö. 2006. Intra-urban Landscapes of Priority: the Soviet Legacy. *Europe-Asia Studies* 58 (5): 701-729.

Gentile, M., Sjöberg, Ö. 2009. Spaces of Priority: The Geography of Soviet Housing Construction in Daugavpils, Latvia. *Annals of the Association of American Geographers* 100 (1): 112–136.

- Gentile, M., Sjöberg, Ö. 2010. Soviet housing: who built what and when? The case of Daugavpils, Latvia. *Journal of Historical Geography* 36 (2010): 453–465.
- Gentile, M., Tammaru, T. 2006. Housing and Ethnicity in the Post-Soviet City: Ust'-Kamenogorsk, Kazakhstan. *Urban Studies* 43 (10): 1757–1778.
- Gudkov, L.D. 1993. Attitudes Toward Russians in the Union Republics. *Russian Social Science Review*.
- Heleniak, T. 2004. Migration of the Russian diaspora after the breakup of the Soviet Union. *Journal of International Affairs* 57 (2).
- Hess, D.B., Tammaru, T., Leetmaa, K. 2012. Ethnic differences in housing in post-Soviet Tartu, Estonia. *Cities* 29 (5): 327-333.
- International Labour Organization, 2004. ISCO International Standard Classification of Occupations. <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco88/publ4.htm> 17.05.2013
- Janmaat, J.G. 1999. Language politics in education and the response of the Russians in Ukraine. *Nationalities Papers* 27 (3).
- Kobaidze, M.K. 1999. Minority identity and identity maintenance in Georgia. *Lund University Working Papers* 47: 149-168.
- Kolstø, P. 1999. Territorialising Diaporas: The Case of Russians in the Former Soviet Republics. *Millennium: Journal of International Studies* 28 (3): 607-631.
- Kornai, J. 2008. The Great Transformation of Central Eastern Europe: Success and Disappointment. *Kogumikust: Institutional Change and Economic Behaviour* (toim J.Kornai, L.Matyas, G.Roland) Houndmills, New York: Palgrave Macmillan, 44: 1-37.
- Kovács, Z. 2009. Social and economic transformation of historical neighbourhoods in Budapest. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 100 (4): 399–416.
- Krisjane, Z., Berzins, M. 2011. Post-socialist Urban Trends: New Patterns and Motivations for Migration in the Suburban Areas of Rīga, Latvia. *Urban Studies* 49 (2): 289-306.
- Kulu, H. 2003. Residence and Migration in Post-War Soviet Estonia: The Case of Russian-Born Estonians. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 94 (5): 576–588.
- Kulu, H., Billari F.C. 2006. Migration to urban and rural destinations in post-Soviet Estonia: a multilevel event-history analysis. *Environment and Planning A* 38 (4): 749-764.
- Kulu, H., Tammaru, T. 2000. Ethnic Return Migration from the East and the West: The Case of Estonia in the 1990s. *Europe-Asia Studies* 52 (2): 349-369.
- Kumer-Haukanõmm, K. 2004. Eestlaste Teisest maailmasõjast tingitud põgenemine läände. *Kogumikust: Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ja selle mõju* (toim H.Kulu, K. Metsis, T.Tammaru) Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 13-38.
- Kuus, M. 2002. Toward Cooperative Security? International Integration and the Construction of Security in Estonia. *Millennium - Journal of International Studies* 31 (2): 297-317.

- Kährik, A. 2000. Housing privatisation in the transformation of the housing system – the case of Tartu, Estonia. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 54 (2-11).
- Kährik, A., Leetmaa, K., Tammaru, T. 2012. Residential decision-making and satisfaction among new suburbanites in the Tallinn urban region, Estonia. *Cities* 29 (1): 49-58.
- Kährik, A., Tammaru, T. 2010. Soviet prefabricated panel housing estates: Areas of continued social mix or decline? The case of Tallinn. *Housing Studies* 25 (2): 201-219.
- Lagerspetz, M. 1999. Postsocialism as a Return: Notes on a Discursive Strategy. *East European Politics and Societies* 13 (2).
- Lauristin, M., Vihalemm, P. 1997. Recent historical developments in Estonia: three stages of transition (1987-1997). *Kogumikust: Return to the Western World* (toim M.Lauristin, P.Vihalemm, K.Rosengren, L.Weibull) Tartu: Greif.
- Lavigne, M. 1999. What is still missing? *Kogumikust: When Is Transition Over?* (toim A.N. Brown) Kalamazoo, Michigan: W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 13-38.
- Leetmaa, K. 2008. Residential suburbanisation in the Tallinn metropolitan area. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Leetmaa, K., Tammaru, T. 2007. Suburbanization in countries in transition: Destinations of suburbanizers in the Tallinn metropolitan area. *Annals of the Association of American Geographers* 89 B (2): 127–146.
- Leetmaa, K., Tammaru, T., Anniste, K. 2009. From Priority-Led To Market-Led Suburbanisation In A Post-Communist Metropolis. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 100 (4): 436-453.
- Leping, K.-O., Toomet, O. 2008. Emerging ethnic wage gap: Estonia during political and economic transition. *Journal of Comparative Economics* 36 (4): 599-619.
- Lewis, R.A., Rowland, R.H. 1977. East is West and West is East... Population Redistribution in the USSR and its Impact on Society. *International Migration Review* 11 (1): 3-29.
- Loogma, K. 1997. Socio-economic Stratification in Tallinn and Spatial Patterns. *Kogumikust: Baltic Cities: Perspectives on Urban and Regional Change in the Baltic Area* (toim M. Åberg, M.Peterson) Lund: Nordic Academic Press, 168-183.
- Mansoor, A., Quillin, B. 2006. Migration and remittances: Eastern Europe and the former Soviet Union. The World Bank.
- Metspalu, P. 2005. Uuselumuehitus ja planeerimispraktika areng Harjumaa näitel. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Morton, H.W. 1980. Who Gets What, When and How? Housing in the Soviet Union. *Soviet Studies* 32 (2): 235-259.
- Nee, V. 1989. A Theory of Market Transition: From Redistribution to Markets in State Socialism. *American Sociological Review* 54 (Oct): 663-681.
- Ofer, G. 1976. Industrial structure, urbanization and the growth strategy of socialist countries. *The Quarterly Journal of Economics* 90 (2): 219-244.

- Pavlenko, A. 2008. Russian in post-Soviet countries. *Russian Linguistics* 32: 59-80.
- Peil, N., Hinno, K. 2010. *Eesti Sotsiaaluuring. Metoodikakogumik*. Tallinn: Statistikaamet.
- Peyrouse, S. 2007. Nationhood and the Minority Question in Central Asia. The Russians in Kazakhstan. *Europe-Asia Studies* 59 (3): 481-501.
- Roeder, P.G. 1991. Soviet Federalism and Ethnic Mobilization. *World Politics* 43 (2): 196-232.
- Smith, A., Timár, J. 2010. Uneven transformations: Space, economy and society 20 years after the collapse of state socialism. *European Urban and Regional Studies* 17(2): 115–125.
- Sýkora, L. 1999. Processes of Socio-spatial Differentiation in Post-communist Prague. *Housing Studies* 14 (5): 679-701.
- Sýkora, L. 2009. New socio-spatial formations: Places of residential segregation and separation in Czechia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 100 (4): 417–435.
- Sýkora, L., Bouzarovski, S. 2010. Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition. *Urban Studies* 49 (1): 43-60.
- Szelenyi, I. 1996. Cities under Socialism – and After. *Kogumikust: Cities after socialism, Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies* (toim G.Andrusz, M.Harloe, I. Szelenyi) Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers, 30-69.
- Szelenyi, I., Szelenyi, S. 1995. Circulation or reproduction of elites during the postcommunist transformation of Eastern Europe. *Theory and Society* 24: 615-638.
- Tammaru, T. 1997. Venelaste kohanemise regionaalsed erisused ja kohanemist mõjutavad tegurid. *Akadeemia* 9:11, 2283-2301.
- Tammaru, T. 2001a. The Soviet Union as a deviant case? Underurbanization in Soviet Estonia. *Urban Geography* 22 (6): 584-603.
- Tammaru, T. 2001b. Urban and rural population change in Estonia: patterns of differentiated and undifferentiated urbanisation. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2003, vol 94 (1): 122-123.
- Tammaru, T. 2001c. Suburban Growth and Suburbanisation under Central Planning: The Case of Soviet Estonia. *Urban Studies* 38 (8): 1341–1357.
- Tammaru, T., Ham, M., Leetmaa, K., Kährik, A. 2013. Ethnic Dimensions of Suburbanisation in Estonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39 (5): 845-862.
- Tammaru, T., Leetmaa, K., Silm, S., Ahas, R. 2009. Temporal and Spatial Dynamics of the New Residential Areas around Tallinn. *European Planning Studies* 17 (3): 423-439.
- Tammaru, T., Kontuly, T. 2006. Population Subgroups Responsible for New Urbanization and Suburbanization in Estonia. *European Urban and Regional Studies* 13 (4): 319-336.
- Tammaru, T., Kontuly, T. 2011. Selectivity and destinations of ethnic minorities leaving the main gateway cities of Estonia. *Population, Space and Place* 17 (5): 674-688.

- Tammaru, T., Kulu, H. 2000. Ethnic Return Migration from the East and the West: The Case of Estonia in the 1990s. *Europe-Asia Studies* 52 (2): 349–369.
- Tammaru, T., Kulu, H., Kask, I. 2003. Siserände üldsunnad. Kogumikust: Ränne üleminekuaja Eestis (toim T.Tammaru, H.Kulu) Tallinn: Statistikaamet, 5-27.
- Tammur, A. 2003. Siserände rahvuserinevused. Kogumikust: Ränne üleminekuaja Eestis (toim T.Tammaru, H.Kulu) Tallinn: Statistikaamet, 66-103.
- Timár, J., Váradi, M.M. 2001. The Uneven Development of Suburbanization during Transition in Hungary. *European Urban and Regional Studies* 8 (4): 349-360.
- Titma, M., Tuma, N.B., Silver, B.D. 1998. Winners and losers in the post-communist transition: New evidence from Estonia. *Post-Soviet Affairs* 14 (2): 114-136.
- Temelová, J., Novák, J., Ouředníček, M., Puldová, P. 2011. Housing Estates in the Czech Republic after Socialism: Various Trajectories and Inner Differentiation. *Urban Studies* 48 (9): 1811-1834.
- Valk, A., Karu-Kletter, K. 2004. Rootsi eestlaste eesti-identiteet. Kogumikust: Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ja selle mõju (toim H.Kulu, K. Metsis, T.Tammaru) Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 147-169.
- Vihalemm, T., Kalmus, V. 2009. Cultural differentiation of the Russian minority. *Journal of Baltic Studies* 40 (1): 95-119.
- Wright, R., E. (1995). Logistic regression. Teoses: L. G. Grimm & P. R. Yarnold (toim.), *Reading and understanding multivariate statistics* (217-244).
-

Lisad

Lisa 1. Eesti Sotsiaaluuring 2004, Isikuküsitlus.

|_|_| KOORDINAATORIPUNKT

ANKEEDI NUMBER |_|_|_|_|

|_|_| MAAKOND

Lisa rahandusministri 11. detsembri 2003. a määrusele nr 104 "Riiklike statistiliste aruandevormide kinnitamine"

STATISTIKAAMET

EESTI SOTSIAALUURING 2004

Isikuküsitlus

OSA A	Küsitaja osa	2
OSA B	Lapsepõlvkodu	2
OSA C	Perekonnamuutused	3
OSA D	Õpingud	4
OSA E	Eluase ja elukohamuutused	6
OSA F	Töökohamuutused	11
OSA G	Igapäevategevus	13
OSA H	Sissetulek	16
OSA I	Tervis	24
<i>Moodulid:</i>		
OSA K	Sotsiaalsed kontaktid	25
OSA O	Perehoiakud, poliitilised vaated	28
OSA P	Kuritegevus, vägivald, turvatunne	31
OSA R	Rahvuslik integratsioon.....	32
OSA S	Taustandmed.....	34
	Küsitaja osa (järg).....	35

Leibkonna kood |_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|

Küsitletava number (veeru number) |_|_|

Küsitluspiirkond |_|_|_|_|_|

Küsitaja number |_|_|_|_|

TALLINN 2004

OSA A. KÜSITLEJA OSA

A01	KÜSITLUSE KUUPÄEV	JÄTKU KUUPÄEV
A	_ _ PÄEV	_ _ PÄEV
B	_ _ KUU	_ _ KUU
A02	KÜSITLUSE ALGUSAEG	KATKEMISE KORRAL JÄTKU ALGUSAEG
A	_ _ TUND	_ _ TUND
B	_ _ MINUTID	_ _ MINUTID

OSA B. LAPSEPÕLVEKODU

Järgnevad küsimused puudutavad Teie lapsepõlvekodu tervikuna.

B01		Kes oli Teie lapsepõlvekodu peamiseks kujundajaks?
		1 Ema ja isa koos 2 Ema üksinda 3 Isa üksinda 4 Vanavanemad (või üks neist) 5 Kasvasin lastekodus 6 Keegi muu [KIRJUTAGE].....
B02		Kas Teil on õdesid-vendi? VARASES LAPSEPÕLVES (KUNI 2-AASTASELT) SURNUD ÕDESID-VENDI MITTE ARVESTADA.
A		1 JAH Õdede arv _
B		Vendade arv _ 2 EI
B03		Mitmenda lapsena Te oma lapsepõlvekodus kasvasite? VARASES LAPSEPÕLVES (KUNI 2-AASTASELT) SURNUD ÕDESID-VENDI MITTE ARVESTADA.
		Järjekorranumber _
B04		Palun iseloomustage oma lapsepõlvekodu õhkkonda. Milline järgmistest väidetest iseloomustab seda kõige paremini?
		1 Soe ja sõbralik 2 Aeg-ajalt esines väikest tülitsemist 3 Pidev nurin ja näaklemine 4 Suured tülid ja pahandused vaheldumisi leppimisega 5 Pidev vastastikune viha ja vaen

OSA C. PEREKONNAMUUTUSED

C01	Milline oli Teie perekonnaseis 15-aastaseks saamisel? 1 Vallaline 2 Vabaabielus 3 Abielus
C02	Kas Teie perekonnaseis on pärast seda muutunud? 1 JAH 2 EI → C06

PERETABEL		1	2	3	4	5
C03	Millal muutus Teie perekonnaseis?					
A	Aasta	_ _ _ _ _	_ _ _ _ _	_ _ _ _ _	_ _ _ _ _	_ _ _ _ _
B	Kuu	_	_	_	_	_
C04	Milline oli perekonnaseis pärast muutust? 1 Vallaline 2 Vabaabielus 3 Abielus 4 Lesk 5 Lahutatud 6 Lahuselav	_	_	_	_	_
C05	Kas perekonnaseis on hiljem veel muutunud? 1 Jah → C03 2 Ei	_	_	_	_	_

C06	Kas Teil on lapsi? MÄRKIDA AINULT ELUSALT SÜNDINUD LASTE KOHTA. 1 JAH 2 EI → OSA D
C07	Millal on lapsed sündinud?
A	Aasta
B	Kuu
	_ _ _ _ _
	_

OSA D. ÕPINGUD

D01	Kas õppisite 15-aastaseks saamisel õppeasutuses? 1 JAH → D04 2 EI
D02	Kas olete hiljem mõnes õppeasutuses õppinud? 1 JAH → D04 2 EI → D11

	Õpingud	1	2	3	4	5	
D03	Millal need õpingud algasid? Öelge aasta						
D04	Kus see õppeasutus asus/asub?						
A	Küla/alevik	
B	Alev/linn	
C	Vald	
D	Maakond	
E	Riik	
D05 	Millisel haridustasemel õppisite/õpite? 01 1.–6. klass 02 7.–9. klass 03 10.–12. klass 04 Kutseõpe 05 Kutseõpe koos põhihariduse omandamisega 06 Kutseõpe koos keskhariduse omandamisega 07 Kutsekeskharidus põhihariduse baasil 08 Kutsekeskharidus keskhariduse baasil 09 Keskeriõpe pärast põhiharidust 10 Keskeriõpe pärast keskharidust 11 Kutsekõrghariduslik õpe 12 Diplomiõpe 13 Bakalaureuseõpe 14 Magistriõpe (sh internatuuris) 15 Doktoriõpe (sh residentuuris) 16 MUU [KIRJUTAGE]						
		
		
D06	Millist eriala õppisite/õpite?						
		
		

↓	Õpingud	1	2	3	4	5	
D07	Millises õppevormis õppisite/õpitate? 1 Päevane 2 Õhtune 3 Kaugõpe	☐	☐	☐	☐	☐	
D08	Kas Te töötasite/töötate õpingute ajal? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	
D09	Kas olete õpingud lõpetanud, õpingud jäid lõpetamata või jätkate praegu õpinguid? 1 Olen lõpetanud 2 Jäid lõpetamata 3 Jätkan õppimist	☐	☐	☐	☐	☐	3 → D12
D10	Mis aastani õpingud kestsid? <i>NB! Nii kooli lõpetamise kui ka poolelijäämise korral.</i> Aasta	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
D11	Kas olete hiljem veel kusagil õppinud? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	1 → D03

D12 	Milline on Teie kõrgeim lõpetatud kutse-, ameti- või erialaharidus? 01 Ei oma kutse-, ameti- ega erialaharidust → D13 02 Kutseharidus, õppeaeg alla 3 aasta 03 Kutseharidus, õppeaeg 3 aastat või rohkem 04 Kutseharidus koos põhihariduse omandamisega 05 Kutseharidus koos keskhariiduse omandamisega 06 Kutsekeskharidus põhihariduse baasil 07 Kutsekeskharidus keskhariiduse baasil 08 Keskeri-/tehnikumiharidus pärast põhiharidust 09 Keskeri-/tehnikumiharidus pärast keskhariidust 10 Kutsekõrghariidus 11 Rakenduskõrghariidus (diplomiõpe) 12 Bakalaureus (kõrghariidus) 13 Magister 14 Teaduste kandidaat/doktor
A	Omandamise aasta <input type="text"/>
D13 	Millise hariduse omandasite üldhariduskoolis (või teist liiki õppeasutuses üldhariduse õppekava raames)? 1 Keskhariidus 2 Põhiharidus (mittetäielik keskhariidus) 3 Alghariidus 4 Alghariiduseta
A	Omandamise aasta <input type="text"/>

OSA E. ELUASE JA ELUKOHAMUUTUSED

E01	Kus Te sündisite?	
A	Küla/alevik	
B	Alev/linn	
C	Vald	
D	Maakond	_ _
E	Riik	_ _ _
E02	Kus Te elasite 15-aastaseks saamisel?	
A	Küla/alevik	
B	Alev/linn	
C	Vald	
D	Maakond	_ _
E	Riik	_ _ _
E03	Missuguses elamus elasite 15-aastaseks saamisel?	
	01 Talumaja	07 Ühiskorter
	02 Pereelamu	08 Kööktuba
	03 Osa pereelamust	09 Ühiselamutuba → E06
	04 Ridaelamuboks	10 Ühiselamukoht → E06
	05 Omaette korter väikeelamus (kuni 4 korterit)	11 Hooldusasutus → E06
	06 Omaette korter suurelamus	12 MUU [KIRJUTAGE].....
E04	Missugune oli Teie leibkonna omandisuhe eluruumi?	
	1 Eluruum kuulus leibkonnale (mõnele selle liikmetest)	
	2 Üürisime eluruumi riigilt või omavalitsuselt	
	3 Üürisime eluruumi eraisikult	
	4 Kasutasime eluruumi tasuta	
E05	Mitu tuba oli Teie leibkonna kasutada? _ _ 	
	[MÄRKIGE TÄISARVUDES]	
E06	Kui suur oli Teie leibkonna käsutuses olev eluruumi pind (ruutmeetrites)? _ _ _ 	
	[MÄRKIGE TÄISARVUDES]	
	<i>Eluruumi pinna leidmiseks arvestage kokku tubade, köögi ja eluruumisiseste kõrvalruumide pind.</i>	
E07	Milliste mugavustega oli Teie eluruum?	
		JAH EI
	01 Veevärk	1 2
	02 Kanalisatsioon	1 2
	03 Soe vesi	1 2
	04 Vann/dušš	1 2
	05 Saun	1 2
	06 Veeklosett	1 2
	07 Elekter	1 2
	08 Keskküte	1 2
	09 Elekterküte	1 2
	10 Gaasi- või elektripliit	1 2
	11 Telefon (mitte arvestada leibkonna mobiiltelefoni)	1 2
E08	Kas elukohas elatud aja jooksul lisandus mugavusi?	
	1 JAH	
	2 EI → E10	

E09 	Mis aastal lisandusid Teie eluruumile järgmised mugavused? [MÄRKIGE AASTA] [Kui mugavusi ei lisandunud, siis märkida 0]	
	01 Veevärk	_ _ _ _
	02 Kanalisatsioon	_ _ _ _
	03 Soe vesi	_ _ _ _
	04 Vann/dušš	_ _ _ _
	05 Saun	_ _ _ _
	06 Veeklosett	_ _ _ _
	07 Elekter	_ _ _ _
	08 Keskküte	_ _ _ _
	09 Elekterküte	_ _ _ _
	10 Gaasi- või elektripliit	_ _ _ _
11 Telefon (mitte arvestada leibkonna mobiiltelefoni)	_ _ _ _	
E10	Kas olite oma eluruumi sisse kirjutatud? 1 JAH 2 EI	
E11	Kas olete vahetanud püsielukohta pärast <u>15-aastaseks saamist</u> ? 1 JAH 2 EI → E30	

[KIRJUTAGE JÄRGMISSE TABELISSE KÕIK PÜSIELUKOHA MUUTUSED KRONOLOOGILISES JÄRJEKORRAS]

↓	Püsielukohta muutused	1	2	3	4	5	
E12 A B	Millal vahetasite püsielukohta? Aasta Kuu	_ _ _ _	_ _ _ _	_ _ _ _	_ _ _ _	_ _ _ _	
		_ _	_ _	_ _	_ _	_ _	
E13	Kas vahetasite elukohta sama asula (küla/alevik/alev/linn) piires? 1 JAH 2 EI	_	_	_	_	_	1 → E15
E14 A B C D E	Kuhu asusite elama? Küla/alevik Alev/linn Vald Maakond Riik	
		
		
		
		
		_ _ _ _	_ _ _ _	_ _ _ _	_ _ _ _	_ _ _ _	
		_ _	_ _	_ _	_ _	_ _	
E15	Kas muutsite sissekirjutust? 1 JAH 2 EI	_	_	_	_	_	1 → E17
E16 	Mis põhjusel Te ei muutnud sissekirjutust? 1 Mitu elukohta 2 Üürikorter 3 Ajutine elukoht 4 Bürokratlik asjaajamine 5 Kommunaalmaksete vältimine 6 Puudus töökoht 7 MUU [KIRJUTAGE]	
		
		
		
		
		
		
		
E17	Kas Teie või mõni Teie leibkonna liige asus korterijärjekorda? 1 JAH 2 EI	_	_	_	_	_	

↓	Püsielukoha muutused	1	2	3	4	5	
E18 	Kellega koos vahetasite püsielukohta? 1 Üksi 2 Perega (abikaasa ja/või lastega) 3 Vanematega 4 Sugulastega/tuttavatega 5 MUU [KIRJUTAGE]	☐	☐	☐	☐	☐	
E19 	Kelle soovidest/vajadustest lähtuvalt vahetasite püsielukohta? 1 Iseenda 2 Abikaasa/elukaaslase 3 Vanemate 4 Lapse/laste 5 Sugulaste/tuttavate 6 Pere ühisotsus 7 MUU [KIRJUTAGE]	☐	☐	☐	☐	☐	
E20 	Mis oli püsielukohta vahetuse peamine põhjus? [AINULT ÜKS VASTUS]						
	01 Õpingute alustamine	☐	☐	☐	☐	☐	
	02 Töölesuunamine pärast õpingute lõpetamist						
	03 Tööleasumine pärast õpingute lõpetamist						
	04 Tööalane üleviimine						
	05 Töökohavahetus						
	06 Ajateenistus						
	07 Abikaasa/elukaaslasega ühisele elamispinnale asumine						
	08 Abikaasast/elukaaslasest eraldi asumine						
	09 Pere juurdekasv (lapse sünd)						
	10 Pensionile jäämine						
	11 Soov vanematest eraldi elada						
	12 Laste juurde asumine						
	13 Soov parandada elamistingimusi	
	14 Soov elada meeldivamas elukeskkonnas	
	15 Eluaseme tagastamine omanikule	
	16 Üürilepingu lõppemine	
	17 MUU [KIRJUTAGE]	

↓	Püsielukoha muutused	1	2	3	4	5	
E21 	Kuidas saite uue eluruumi? 01 Kooli ühiselamu 02 Vanemate juurde 03 Laste juurde 04 Abikaasa/elukaaslase juurde 05 Sugulaste/tuttavate juurde 06 Ettevõttelt 07 Riigilt 08 Linna-/vallavalitsuselt 09 Vahetuse teel 10 Ostin/ostsime 11 Ehitasin/ehitasime 12 Tagastati 13 Pärandati 14 MUU [KIRJUTAGE]	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
E22 	Milline oli uue elamu tüüp? 01 Talumaja 02 Pereelamu 03 Osa pereelamust 04 Ridaelamuboks 05 Omaette korter väikeelamus (kuni 4 korterit) 06 Omaette korter suurelamus 07 Ühiskorter 08 Kööktuba 09 Ühiselamutuba 10 Ühiselamukoht 11 Hooldusasutus 12 MUU [KIRJUTAGE]	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	09, 10, 11 → F25
E23 	Missugune oli Teie leibkonna omandisuhe eluruumi? 1 Eluruum kuulus leibkonnale (mõnele selle liikmetest) 2 Üürisime eluruumi riigilt või omavalitsuselt 3 Üürisime eluruumi eraisikult 4 Kasutasime eluruumi tasuta	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
E24	Mitu tuba oli Teie leibkonna kasutada? Tubade arv [MÄRKIGE TÄISARVUDES]	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
E25	Kui suur oli Teie leibkonna käsutuses olev eluruumi pind (ruutmeetrites)? [MÄRKIGE TÄISARVUDES] Eluruumi pind <i>Eluruumi pinna leidmiseks arvestage kokku tubade, köögi ja eluruumisestest kõrvalruumide pind.</i>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	

↓	Püsielukoha muutused	1	2	3	4	5	
E26 	Milliste mugavustega oli uus eluruum? 01 Veevärk 02 Kanalisatsioon 03 Soe vesi 04 Vann/dušš 05 Saun 06 Veeklosett 07 Elekter 08 Keskküte 09 Elekterküte 10 Gaasi- või elektripliit 11 Telefon (mitte arvestada leibkonna mobiiltelefoni)	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
E27	Kas uues eluruumis elatud aja jooksul lisandus mugavusi? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	2 → E29
E28 	Mis aastal lisandus mugavusi? [MÄRKIGE AASTA] 01 Veevärk 02 Kanalisatsioon 03 Soe vesi <hr/> 04 Vann/dušš 05 Saun 06 Veeklosett <hr/> 07 Elekter 08 Keskküte 09 Elekterküte <hr/> 10 Gaasi- või elektripliit 11 Telefon (mitte arvestada leibkonna mobiiltelefoni)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <hr/> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
E29	Kas olete pärast seda veel elukohta vahetanud? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	1 → E12
E30	Kas Teil on plaanis kahe järgmise aasta jooksul vahetada püsielukohta? 1 JAH 2 EI → OSA F 3 EOÖ → OSA F						
E31	Kuhu Te kavatsete elama asuda? 1 Sama asula (küla/alevik/alev/linn) → OSA F 2 Muu asula 3 Välismaa						
E32	Kuhu Te täpsemalt kavatsete elama asuda? A Küla/alevik 						
	B Alev/linn 						
	C Vald 						
	D Maakond ☐ ☐						
	E Riik ☐ ☐ ☐						

OSA F. TÖÖKOHAMUUTUSED

F01	Kui vana te olite esimesele regulaarsele töökohale asudes? <i>NB! Esimene regulaarne töö on täis- või osaaajaga töö, mis kestis vähemalt 6 kuud. Arvesse ei tule juhutööd, õpipoisiks oleku aeg, kursustel osalemine.</i>
A	1 __ __ -aastane 2 Ei ole kunagi regulaarselt töötanud → OSA G
F02	Mitu täisaastat olete töötanud alates sellest ajast? <i>NB! Rasedus- ja sünnituspuhkus tuleb lugeda töötatud aja hulka, lapsehoolduspuhkus aga mitte.</i> Täisaastate arv __ __

↓	Töötabel	1	2	3	4	5	
F03	Õelge selle asutuse/ettevõtte täielik nimi, kus oli Teie esimene/järgmine põhitöökoht? Asutuse/ettevõtte täielik nimi	
F04	Mis oli selle ettevõtte/asutuse põhitegevusala? Põhitegevusala __ __ __ __ __ __ __ __ __ __	
F05 	Kuidas Te selle töökoha saite? 01 Töölesuunamine pärast kooli 02 Sugulaste kaudu 03 Tuttavate kaudu 04 Tööalane üleviimine 05 Tööpakkumiskuulutuse kaudu 06 Tehti tööpakkumine 07 Tööandja poole pöördumise kaudu 08 Endisele tööle naasmine pärast ajutist eemalolekut (lapsehoolduspuhkuselt, sõjaväest vms). 09 Riikliku tööhõivetalituse kaudu 10 Eratöötajate kaudu 11 Oma ettevõtte, talu või erapraksise asutamine 12 MUUL VIISIL [KIRJUTAGE] __ __ __ __ __	
F06	Millal Te sinna tööle asusite?						
A	Aasta	__ __ __	__ __ __	__ __ __	__ __ __	__ __ __	
B	Kuu	__	__	__	__	__	

↓	Töötabel	1	2	3	4	5	
F07	Kas Teie töökoht asus samas asulas, kus Te elasite? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	1 → F09
F08 A B C D E	Kus Teie töökoht asus? Küla/alevik Alev/Linn Vald Maakond Riik ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
F09	Mis oli Teie amet? <i>Milles töö seisnes?</i> ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
F10	Kas Te töötate selles töökohas/ametikohal tänaseni? <i>NB! Lapsehoolduspuhkusel olijad vastavad "ei".</i> 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	1 → OSA G
F11 A B	Millal Te sealt töölt lahkusite? Aasta Kuu	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
F12	Kas töölt lahkumisele järgnes 6-kuune või pikem periood, mille kestel Te kusagil ei töötanud? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	2 → F03
F13 	Milline järgmistest rühmadest iseloomustab kõige paremini Teie seisundit mittetöötamise perioodil? [MÄRKIGE AINULT ÜKS VASTUS] 1 (Üli)õpilane 2 Töötu 3 Lapsehoolduspuhkusel, kodune 4 Ajateenija 5 Vanadus- või töövõimetuspensionär 6 MUU [KIRJUTAGE]	
F14	Kas see mittetöötamise periood kestab tänaseni? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	1 → OSA G
F15 A B	Mis ajani see periood kestis? Aasta Kuu	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
F16	Kas asusite seejärel tööle? 1 JAH 2 EI	☐	☐	☐	☐	☐	1 → F03

OSA G. IGAPÄEVATEGEVUS

G.A. IGAPÄEVATEGEVUS EELMISEL NÄDALAL

Järgmised küsimused on eelmise nädala (küsitlusnädalale eelnenud nädala) kohta.

See on nädal, mis algas esmaspäeval (kuupäeval) ja lõppes pühapäeval (kuupäeval).

GY	KÜSITLUSE ALGUSAEG		
A	_ _ TUND		
B	_ _ MINUTID		
G01	Kas töötasite eelmisel nädalal vähemalt ühe tunni ja saite (saate) selle eest tasu? 1 JAH → G13 2 EI		
G02	Kas tegelesite eelmisel nädalal ettevõtlusega, talupidamisega, äri- või vahendustegevusega, individuaaltöoga, tegutsesite vabakutselisena, maksuametis või äriregistris registreeritud ettevõtjana ja saite (saate) sellest tulu? 1 JAH → G13 2 EI		
G03	Kas töötasite eelmisel nädalal ilma otsese tasuta pereettevõttes või talus, mille tuludest Te saate osa? 1 JAH → G13 2 EI		
G04	Kas tegelesite eelmisel nädalal põllumajandussaaduste tootmisega müügiks? 1 JAH → G13 2 EI		
G05	Kas Teil on töökoht, kust puudusite eelmisel nädalal, või ettevõtlus, millega te ajutiselt ei tegele? 1 JAH 2 EI → G10		
G06	Mis põhjusel Te eelmisel nädalal töölt puudusite?		
	01 Puhkus	07 Rasedus- või sünnituspuhkus	12 Streik, töösulg
	02 Sundpuhkus	08 Lapsehoolduspuhkus	13 Tellimuste või töö vähesus
	03 Riigipühad	09 Vajadus hoolitseda laste eest	14 Remont, rike, materjali või tooraine vähesus
	04 Öpingud	10 Vajadus hoolitseda teiste pereliikmete eest	15 Ilmastik
	05 Täiendus- või ümberõpe	11 Töögraafik, töövaba hooaeg	16 MUU [KIRJUTAGE].....
	06 Enda haigus või vigastus		
G07	Kas olete kindel, et saate sellele töökohale hiljem tagasi pöörduda? 1 JAH 2 EI → G10		
G08	Kui kaua sellelt töölt ajutiselt puudute (arvestades juba puudunud aega ja aega, mil veel puudute)? 1 Kuni 3 kuud → G13 2 Üle 3 kuu		
G09	Kas saate (osalist) tasu eelmisel nädalal töölt puudunud aja eest? 1 JAH → G13 2 EI		
G10	Kas tegelesite eelmisel nädalal eluruumide ehitamisega enda tarbeks? 1 JAH A Tavaline tundide arv nädalas _ _ _ 2 EI		
G11	Kas tegelesite eelmisel nädalal põllumajandustoodete tootmisega enda tarbeks? 1 JAH A Tavaline tundide arv nädalas _ _ _ 2 EI		
G12	Kas tegite eelmisel nädalal vabatahtlikku tööd, mille eest Te tasu ei saa ja mille tulemuseks oli kaupade tootmine (nt eluruumide, kiriku või muude objektide ehitamine)? <i>NB! Kui vabatahtliku tegevuse tulemuseks on teenuste osutamine (nt hooldus- ja koristustööd), siis seda mitte arvestada.</i> 1 JAH A Tavaline tundide arv nädalas _ _ _ 2 EI JÄTKAKE G26		

G.B. PÕHITÖÖKOHT

G13	Milline oli Teie põhitöökoht eelmisel nädalal? A Tööandja (<u>ettevõtte/asutuse</u>) täielik nimi B Allüksuse nimi
G14	Mis on selle <u>ettevõtte/asutuse</u> põhitegevusala? A _ _ _ Mis on allüksuse tegevusala? [MÄRGITAKSE, KUI ERINEB PÕHITEGEVUSALAST] B _ _ _
G15 	Kui palju on selles <u>ettevõttes/asutuses/allüksuses</u> töötajaid? <i>NB! Kui allüksuse tegevusala erines ettevõtte/asutuse põhitegevusalast, siis märkida allüksuse töötajate arv. Küsitletav lugeda ka töötajate arvu hulka.</i> 1 1 kuni 10 (täpsustage) _ _ 3 20 kuni 49 5 Ei tea täpselt, kuid vähem kui 11 2 11 kuni 19 4 50 või rohkem 6 Ei tea täpselt, kuid rohkem kui 10
G16	Mis on Teie amet? <i>Milles töö seisneb?</i> _ _
G17 	Millisesse järgmistest rühmadest kuulute? 1 Palgatöötaja 2 Palgatöötaja(te)ga ettevõtja, palgatöötajaduga talupidaja 3 Üksikettevõtja, palgatöötajata talupidaja, vabakutseline 4 Palgata töötaja pereettevõttes, talus 5 MUU [KIRJUTAGE]..... KUI VASTATI 2, 3, 4 või 5 → G20
G18	Mitu töötajat on Teie otseses alluvuses? _ _ _
G19 	Millist tüüpi kokkuleppe alusel töötate? 1 Kirjaliku lepinguga alaline töö (sh aastase ja pikema kestusega tähtajaline töö) 2 Kirjaliku lepinguga ajutine töö (kestus alla aasta) 3 Töö suulise kokkuleppe alusel 4 MUU [KIRJUTAGE].....
G20	Mitu tundi nädalas teete seda tööd tavaliselt? <i>NB! Peetakse silmas tegelikult töötatud tunde.</i> _ _ _ tundi

G.C. KÕRVALTÖÖKOHAD

G21	Kas Teil oli eelmisel nädalal peale põhitöökohta ka mõni kõrvaltöökoht, kus töötasite või ajutiselt töölt puudusite? 1 JAH 2 EI → G25
G22	Mitu tundi nädalas tavaliselt kõrvaltöökohtadel töötate? <i>NB! Peetakse silmas tegelikult töötatud tunde.</i> _ _ _ tundi
G23	Kas Te töötate põhi- ja kõrvaltöökohtadel kokku... <i>NB! Peetakse silmas tegelikult töötatud tunde.</i> 1 tavaliselt vähem kui 30 tundi nädalas? 2 tavaliselt 30 ja rohkem tundi nädalas? → G25
G24 	Palun öelge peamine põhjus, miks Te töötate vähem kui 30 tundi nädalas? 1 Õpingud, täiendus- või ümberõpe 4 Ma ei soovi kauem töötada 2 Enda haigus, vigastus või töövõimetus 5 Vajadus hoolitseda laste ja/või teiste pereliikmete eest, 3 Soovin töötada 30 ja rohkem tundi nädalas, teha koduseid majapidamistöid kuid ei ole leidnud sobivat tööd 6 MUU [KIRJUTAGE].....
G25 A	Kas Te tegelesite eelmisel nädalal peale põhitöö enda tarbeks eluruumi ehitamisega, põllumajandustoodete enda tarbeks tootmisega ja/või vabatahtliku tööga, mille eest Te tasu ei saa ja mille tulemuseks oli kaupade tootmine (nt eluruumide, kiriku või muude objektide ehitamine)? 1 JAH Tavaline tundide arv nädalas _ _ _ 2 EI JÄTKAKE G34

G.D. VIIMANE TÖÖKOHT

G26	Kas olete viimase kümne aasta jooksul töötanud? 1 JAH 2 EI → G32
G27 A B	Mis aastal ja kuul töötasite viimati? Aasta <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> Kuu <input type="text"/> <input type="text"/>
G28 A B	Mis oli selle <u>ettevõtte/asutuse</u> põhitegevusala? <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> Mis oli allüksuse tegevusala? [MÄRGITAKSE, KUI ERINEB PÕHITEGEVUSALAST] <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
G29	Mis oli Teie amet? <i>Milles töö seisnes?</i> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
G30 	Millisesse järgmistest rühmadest kuulusite? 1 Palgatöötaja 2 Palgatöötaja(te)ga ettevõtja, palgatöõjõuga talupidaja 3 Üksikettevõtja, palgatöõjõuta talupidaja, vabakutseline 4 Palgata töötaja pereettevõttes, talus 5 MUU [KIRJUTAGE].....
G31	Mitu tundi nädalas tegite seda tööd tavaliselt? <i>NB! Peetakse silmas tegelikult töötatud tunde.</i> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> tundi

G.E. TÖÖOTSINGUD

G32	Kas nelja viimase nädala (k.a eelmise) jooksul olete tööd otsinud? 1 JAH 2 EI → G34 <i>NB! Tööotsingud on ka ettevalmistus ettevõtluse alustamiseks/talu rajamiseks ja varem kokkulepitud töö alguse ootamine.</i>
G33	Oletagem, et Teile pakutakse tööd. Kas saaksite kahe järgmise nädala jooksul tööle asuda? <i>NB! Kui inimene ootab varem kokkulepitud töö algust, mis teostub järgmise kolme kuu kestel, vastata "jah".</i> 1 JAH 2 EI

G.F. SOTSIAAL-MAJANDUSLIK SEISUND

G34 	Milline järgmistest seisunditest Teid praegu põhiliselt iseloomustab? <i>NB! Töölt puudumisi rasedus- ja sünnituspuhkuse, haiguse, vigastuse jt selliste põhjuste tõttu arvestage töötamiseks.</i> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">01 Täisajaga palgatöötaja</td> <td style="width: 50%;">05 Töötu</td> </tr> <tr> <td>02 Osaajaga palgatöötaja</td> <td>06 (Üli)õpilane</td> </tr> <tr> <td>03 Täisajaga ettevõtja-tööandja, üksikettevõtja, palgatöõjõuta talupidaja, vabakutseline, palgata töötaja pereettevõttes (talus)</td> <td>07 Vanaduspensionär</td> </tr> <tr> <td>04 Osaajaga ettevõtja-tööandja, üksikettevõtja, palgatöõjõuta talupidaja, vabakutseline, palgata töötaja pereettevõttes (talus)</td> <td>08 Töövõimetuspensionär</td> </tr> <tr> <td></td> <td>09 Kodune, lapsehoolduspuhkusel</td> </tr> <tr> <td></td> <td>10 Ajateenija</td> </tr> <tr> <td></td> <td>11 Kinnipeetav</td> </tr> <tr> <td></td> <td>12 MUU [KIRJUTAGE].....</td> </tr> </table>	01 Täisajaga palgatöötaja	05 Töötu	02 Osaajaga palgatöötaja	06 (Üli)õpilane	03 Täisajaga ettevõtja-tööandja, üksikettevõtja, palgatöõjõuta talupidaja, vabakutseline, palgata töötaja pereettevõttes (talus)	07 Vanaduspensionär	04 Osaajaga ettevõtja-tööandja, üksikettevõtja, palgatöõjõuta talupidaja, vabakutseline, palgata töötaja pereettevõttes (talus)	08 Töövõimetuspensionär		09 Kodune, lapsehoolduspuhkusel		10 Ajateenija		11 Kinnipeetav		12 MUU [KIRJUTAGE].....
01 Täisajaga palgatöötaja	05 Töötu																
02 Osaajaga palgatöötaja	06 (Üli)õpilane																
03 Täisajaga ettevõtja-tööandja, üksikettevõtja, palgatöõjõuta talupidaja, vabakutseline, palgata töötaja pereettevõttes (talus)	07 Vanaduspensionär																
04 Osaajaga ettevõtja-tööandja, üksikettevõtja, palgatöõjõuta talupidaja, vabakutseline, palgata töötaja pereettevõttes (talus)	08 Töövõimetuspensionär																
	09 Kodune, lapsehoolduspuhkusel																
	10 Ajateenija																
	11 Kinnipeetav																
	12 MUU [KIRJUTAGE].....																
G35 	Milline eelmises küsimuses loetletud seisunditest Teid põhiliselt iseloomustas eelmise kalendriaasta igas kuus ? <i>NB! Töölt puudumisi rasedus- ja sünnituspuhkuse, haiguse, vigastuse jt selliste põhjuste tõttu arvestage töötamiseks.</i> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">A Jaanuar <input type="text"/><input type="text"/></td> <td style="width: 50%;">G Juuli <input type="text"/><input type="text"/></td> </tr> <tr> <td>B Veebruar <input type="text"/><input type="text"/></td> <td>H August <input type="text"/><input type="text"/></td> </tr> <tr> <td>C Märts <input type="text"/><input type="text"/></td> <td>I September <input type="text"/><input type="text"/></td> </tr> <tr> <td>D Aprill <input type="text"/><input type="text"/></td> <td>J Oktoober <input type="text"/><input type="text"/></td> </tr> <tr> <td>E Mai <input type="text"/><input type="text"/></td> <td>K November <input type="text"/><input type="text"/></td> </tr> <tr> <td>F Juuni <input type="text"/><input type="text"/></td> <td>L Detsember <input type="text"/><input type="text"/></td> </tr> </table>	A Jaanuar <input type="text"/> <input type="text"/>	G Juuli <input type="text"/> <input type="text"/>	B Veebruar <input type="text"/> <input type="text"/>	H August <input type="text"/> <input type="text"/>	C Märts <input type="text"/> <input type="text"/>	I September <input type="text"/> <input type="text"/>	D Aprill <input type="text"/> <input type="text"/>	J Oktoober <input type="text"/> <input type="text"/>	E Mai <input type="text"/> <input type="text"/>	K November <input type="text"/> <input type="text"/>	F Juuni <input type="text"/> <input type="text"/>	L Detsember <input type="text"/> <input type="text"/>				
A Jaanuar <input type="text"/> <input type="text"/>	G Juuli <input type="text"/> <input type="text"/>																
B Veebruar <input type="text"/> <input type="text"/>	H August <input type="text"/> <input type="text"/>																
C Märts <input type="text"/> <input type="text"/>	I September <input type="text"/> <input type="text"/>																
D Aprill <input type="text"/> <input type="text"/>	J Oktoober <input type="text"/> <input type="text"/>																
E Mai <input type="text"/> <input type="text"/>	K November <input type="text"/> <input type="text"/>																
F Juuni <input type="text"/> <input type="text"/>	L Detsember <input type="text"/> <input type="text"/>																

OSA H. SISSETULEK

H.A. RAHALINE SISSETULEK PALGATÖÖST

Järgmised küsimused on Teie eelmise kalendriaasta sissetuleku kohta. Käesolevas uuringus on see info väga oluline, kuna võimaldab paremini analüüsida vaesuse ja rikkuse jagunemist Eestis. Palume Teil järgmistele küsimustele vastata võimalikult ausalt. Kogu Teie antud teavet käsitletakse nii, et seda ei saa Teie või Teie leibkonnaga otseselt seostada.

H01	Kas Teil on olnud eelmise kalendriaasta jooksul sissetulekut palgatööst?	
	1 JAH 2 EI → H22	
H02	Kuidas on Teil lihtsam nimetada kogu eelmise aasta palgatöö sissetulek, kas ...	
	1 kuukeskmise töötasuna või 2 aasta kohta tervikuna? → H04	
H03	Nimetage, kui suur oli Teie eelmise kalendriaasta kuukeskmise sissetulek palgatööst. Kui Teil oli peale põhitöö ka kõrvaltöö, kust saite samuti töötasu, siis palume ka need summad meelde tuletada ja arvesse võtta. Palun nimetage eelmisel kalendriaastal saadud	
A	kuukeskmise brutotöötasu (kõigilt töökohtadelt kokku)	_ _ _ _ _ _ _ krooni
B	kuukeskmise netotöötasu (kõigilt töökohtadelt kokku)	_ _ _ _ _ _ _ krooni
C	Mitmel kuul Te töötasu saite?	Kuude arv _ _
	JÄTKAKE → H05	
H04	Nimetage, kui suur oli Teie eelmise kalendriaasta sissetulek palgatööst. Kui Teil oli peale põhitöö ka kõrvaltöö, kust saite samuti töötasu, siis palume ka need summad meelde tuletada ja arvesse võtta. Palun nimetage eelmisel kalendriaastal saadud	
A	aasta brutotöötasu (kõigilt töökohtadelt kokku)	_ _ _ _ _ _ _ krooni
B	aasta netotöötasu (kõigilt töökohtadelt kokku)	_ _ _ _ _ _ _ krooni
C	Mitmel kuul Te töötasu saite?	Kuude arv _ _
H05	Peale regulaarse töötasu on võimalik saada mitmeid lisatasusid. Palun meenutage, kas Te saite eelmisel kalendriaastal ka järgmisi tasusid?	
		JAH EI
A	Puhkusetoetus	1 2
B	Jõulutoetus	1 2
C	Muud pühadetasud ja toetused	1 2
D	Lisatasu, tulemustasu	1 2
E	Ületunnitasu	1 2
F	Asendustasu	1 2
G	Lähetuskulude kulutamata ja endale kättejäänud osa	1 2
H	Aastapremia	1 2
I	Rahas saadud tulu kasumi jaotamisest	1 2
J	Töötasuna saadud osaku- või aktsiaoptiooni realiseerimisest saadud tulu	1 2
K	Komisjonitasu	1 2
L	Jootraha	1 2
M	Muud tasud [KIRJUTAGE].....	1 2
	KUI KÕIK VASTATI 2 → H08	
H06	Kas arvestasite kõik need tasud eespool nimetatud töötasude hulka?	
	1 JAH → H08 2 EI	
H07	Palun nimetage arvestamata jäänud tasude summa.	
A	Aasta brutotasu (kõigilt töökohtadelt kokku)	_ _ _ _ _ _ _ krooni
B	Aasta netotasu (kõigilt töökohtadelt kokku)	_ _ _ _ _ _ _ krooni

Palume meelde tuletada, kas ja kui palju maksite Teie ja/või Teie tööandja eelmisel kalendriaastal pensionifondidesse ja muudesse kindlustusskeemidesse.

H08 	Kas Teie tööandja maksis Teie töötasult eelmisel kalendriaastal...				
		Jah, täiel määral	Jah, kuid vähem kui peaks	Ei maksnud üldse	EI TEA
	A	riiklikku sotsiaalkindlustusmaksu (33%)?	1	2	3
B	riiklikku töötuskindlustusmaksu (1%)?	1	2	3	4
KUI VASTATI 1, 3 VÕI 4 → H10					
H09	Kas oskate öelda, kui suurelt summalt Teie tööandja eelnimetatud makse maksis?				
A	1 JAH Summa, millelt tööandja eelmisel aastal makse maksis 2 EI			_____ krooni	
H10	Kas olete liitunud pensionikindlustuse II sambaga? 1 JAH 2 EI → H12				
H11	Palun nimetage, kui palju maksti Teie töötasult eelmisel kalendriaastal pensionikindlustuse II sambasse.				
	Eelmise kalendriaasta makse pensionikindlustuse II sambasse			_____ krooni	
H12	Kas olete liitunud pensionikindlustuse III sambaga? 1 JAH 2 EI → H14				
H13	Palun nimetage, kui palju maksite eelmisel kalendriaastal pensionikindlustuse III sambasse.				
	Eelmise kalendriaasta makse pensionikindlustuse III sambasse			_____ krooni	
H14	Kas Teie tööandja on Teid lisaks kindlustanud ja maksab Teie eest erakindlustusskeemidesse (nt tervisekindlustus, elukindlustus jms)? 1 JAH 2 EI → H16				
H15	Palun nimetage, kui palju maksis Teie tööandja Teie lisakindlustuse eest eelmisel kalendriaastal.				
	Tööandja makse Teie lisakindlustuse eest eelmisel kalendriaastal			_____ krooni	
H16	Kas olete end ise lisaks kindlustanud ja teete makseid erakindlustusskeemidesse (nt tervisekindlustus, elukindlustus jms)? 1 JAH 2 EI → H18				
H17	Palun nimetage, kui palju maksite enese lisakindlustuse eest eelmisel kalendriaastal.				
	Eelmise kalendriaasta makse lisakindlustuse eest			_____ krooni	

H.B. MITTERAHALINE SISSETULEK PALGATÖÖST

Järgmised küsimused on palgatööst saadava mitterahalise sissetuleku kohta.

H18	Kas tööandja võimaldas Teil eelmisel kalendriaastal kasutada autot, furgoonautot või muud mootorsõidukit (nt mootorratas, mopeed, paat, traktor) ka isiklikul otstarbel? 1 JAH 2 EI → H21				
H19	Palun öelge selle sõiduki tüüp, mark ja väljalaskeaasta.				
A	Tüüp			
B	Mark			
C	Aasta	_____			
H20	Mitu kuud Te eelmisel kalendriaastal seda sõidukit kasutasite? Kuude arv _____				

H38	Kas olete liitunud pensionikindlustuse II sambaga? 1 JAH 2 EI → H40
H39	Palun nimetage, kui palju maksite eelmisel kalendriaastal pensionikindlustuse II sambasse. Eelmise kalendriaasta makse pensionikindlustuse II sambasse krooni
H40	Kas olete liitunud pensionikindlustuse III sambaga? 1 JAH 2 EI → H42
H41	Palun nimetage, kui palju maksite eelmisel kalendriaastal pensionikindlustuse III sambasse. Eelmise kalendriaasta makse pensionikindlustuse III sambasse krooni
H42	Kas olete end ettevõtte kaudu lisaks kindlustanud ja maksate erakindlustusskeemidesse (nt tervisekindlustus, elukindlustus jms)? 1 JAH 2 EI → H44
H43	Palun nimetage, kui palju maksite lisakindlustuse eest eelmisel kalendriaastal. Ettevõtluse kaudu tehtud makse eelmisel kalendriaastal krooni
H44	Kas olete end ise lisaks kindlustanud ja teete makseid erakindlustusskeemidesse (nt tervisekindlustus, elukindlustus jms)? 1 JAH 2 EI → H46
H45	Palun nimetage, kui palju maksite enese lisakindlustuse eest eelmisel kalendriaastal. Eelmise kalendriaasta makse enese lisakindlustuse eest krooni

H.D. TULU REGISTREERIMATA ETTEVÕTLUSEST

Järgmised küsimused on registreerimata ettevõtluse kohta.

H46	Kas Te saite eelmisel kalendriaastal rahalist tulu järgmistest tegevustest?			
		JAH	A. Tulu eelmisel kalendriaastal	EI
A	Eraviisiline tasuliste teenuste osutamine teistele isikutele või leibkondadele (nt lapsehoidmine, koduabi, põlluharimine jne)	1	krooni	2
B	Tulu omavalmistatud tarbekaupade müügist (nt käsitööesemed, suveniirid jm)	1	krooni	2
C	Tulu omatoodetud toidukaupade müügist (nt pirukad, vahvlid, šašlõkk jm)	1	krooni	2
D	Tulu vahendustegevusest	1	krooni	2
E	Sissetulek leibkonna põllu- ja metsamajanduslikust tegevusest (nt aia- ja põllusaaduste, elusloomade ja -lindude, looma- ja linnukasvatussaaduste, mesindussaaduste, metsamaterjali, metsaandide jms müügist saadud tulu)	1	krooni	2
F	MUU [KIRJUTAGE].....	1	krooni	2
H47	Kas saite eelmisel kalendriaastal registreerimata ettevõtlusest ka mitterahalist tulu (nt heinte vedamise eest saadud kütus, metsategemise eest saadud küttepuud jms)? <i>NB! Tuludest tuleb tootmise kulud maha arvestada!</i>			
	JAH	[KIRJUTAGE]	A. Ligikaudne väärtus eelmisel kalendriaastal	EI
A	1	krooni	2
B	1	krooni	2
C	1	krooni	2
H48	Järgnevalt on loetletud tooteid enda tarbeks . Kui vastate “jah”, siis palume hinnata ka nende ligikaudset väärtust eelmisel kalendriaastal. <i>NB! Tuludest tuleb tootmise kulud maha arvestada!</i>			
		JAH	A. Ligikaudne väärtus eelmisel kalendriaastal	EI
A	Eluruumide ehitamine	1	krooni	2
B	Põllumajanduslik tegevus	1	krooni	2
C	Metsamajanduslik tegevus	1	krooni	2
D	MUU [KIRJUTAGE].....	1	krooni	2

H.E. OMANDITULU

Järgmised küsimused on Teie eelmise kalendriaasta omanditulu kohta.

H49	Kas saite eelmisel kalendriaastal järgmist tulu?			
		JAH	A. Summa eelmisel kalendriaastal	EI
A	Tulu hoiuste kasvikutelt (hoiuprotsent pangas)	1	_ _ _ _ _ _ _ krooni	2
B	Tulu väärtpaberite (aktsiad, võlakirjad) kasvikutelt	1	_ _ _ _ _ _ _ krooni	2
C	Tulu väärtpaberite dividendidest (st aktsiad, osakud, võlakirjad)	1	_ _ _ _ _ _ _ krooni	2
D	Pensionikindlustuse III sambast või muudest vabatahtlikest kindlustusskeemidest saadud maksed	1	_ _ _ _ _ _ _ krooni	2
E	MUU [KIRJUTAGE].....	1	_ _ _ _ _ _ _ krooni	2
KUI KÕIK VASTATI 2 →H51				
H50	Kui palju maksite saadud tuludelt eelmisel kalendriaastal makse?			
	Eelmisel kalendriaastal omanditulult makstud tulumaks		_ _ _ _ _ _ _ krooni	

H.F. SIIRDED

H51	Kas saite eelmisel kalendriaastal vanaduspensioni või muid vanadusega seotud hüvitisi (rahvapension, eripension, tööandja makstav ühekordne hüvitis pensionile jäämisel, pensionikindlustuse II sambast või muudest kohustuslikest kindlustusskeemidest saadud maksed jms)?		
	1 JAH		
A	Saadud summa eelmisel kalendriaastal		_ _ _ _ _ _ _ krooni
B	Mitu kuud seda saite?		Kuude arv _ _
	2 EI		
H52	Kas saite eelmisel kalendriaastal töövõimetuspensioni või muid töövõimetusega seotud hüvitisi (puudega lapse toetus, puudega 16-aastase ja vanema inimese toetus, puudega inimese õppetoetus, hooldajatoetus jms)?		
	1 JAH		
A	Saadud summa eelmisel kalendriaastal		_ _ _ _ _ _ _ krooni
B	Mitu kuud seda saite?		Kuude arv _ _
	2 EI		
H53	Kas saite eelmisel kalendriaastal toitjakaotuspensioni või muid toitjakaotusega seotud hüvitisi (matusetoetus, tööandja toetus töötajale lähedase inimese surma korral jms)?		
	1 JAH		
A	Saadud summa eelmisel kalendriaastal		_ _ _ _ _ _ _ krooni
B	Mitu kuud seda saite?		Kuude arv _ _
	2 EI		
H54	Kas saite eelmisel kalendriaastal haigushüvitisi või muid terviseiga seotud hüvitisi (töötrauma hüvitis, kahjuhüvitis seoses tööõnnetusega, hooldushüvitis jt)?		
	1 JAH		
A	Saadud summa eelmisel kalendriaastal		_ _ _ _ _ _ _ krooni
B	Mitu kuud seda saite?		Kuude arv _ _
	2 EI		

H55	Kas saite eelmisel kalendriaastal töötü abiraha või muid töötusega seotud hüvitisi (koondamistasu, tööturuga seotud põhjustel enneaegse pensionilemineku hüvitis, töötasu hädaabitöödel osalenule jms)?			
	1 JAH			
A	Saadud summa eelmisel kalendriaastal		_ _ _ _ _ krooni	
B	Mitu kuud seda saite?		Kuude arv _ _	
	2 EI			
H56	Kas saite eelmisel kalendriaastal tööturutoetust ettevõtluse alustamiseks?			
	1 JAH			
A	Saadud summa eelmisel kalendriaastal		_ _ _ _ _ krooni	
	2 EI			
H57	Kas Teil oli eelmisel kalendriaastal järgmisi õppimisega seotud hüvitisi?			
		JAH	A. Saadud summa eelmisel kalendriaastal	EI
A	Riiklik õppestipendium	1	_ _ _ _ _ krooni	2
B	Eestis asuva fondi või organisatsiooni stipendium või grant	1	_ _ _ _ _ krooni	2
C	Välisriigi stipendium või grant	1	_ _ _ _ _ krooni	2
D	Mingis ulatuses kustutatud õppelaen	1	_ _ _ _ _ krooni	2
E	Sõidupileti soodustus	1	_ _ _ _ _ krooni	2
F	Tulumaksu tagastus tasatud koolituskulutuste ja õppelaenu intresside eest	1	_ _ _ _ _ krooni	2
G	Õppetootus	1	_ _ _ _ _ krooni	2
H	MUU [KIRJUTAGE]	1	_ _ _ _ _ krooni	2
H58	Kas saite eelmisel kalendriaastal veel mõnda toetust/ hüvitist/pensioni, mida eespool ei nimetatud (kinnipidamiskohast vabanenu toetus, kriminaalkuriteoohvrile makstav kahjuhüvitis jms)?			
	JAH	[KIRJUTAGE]	A. Saadud summa eelmisel kalendriaastal	EI
A	1	_ _ _ _ _ krooni	2
B	1	_ _ _ _ _ krooni	2

H.G. MAKSUD SISSETULEKULT

H59	Kas Te maksite eelmisel kalendriaastal saadud sissetulekult tulumaksu juurdemakset?			
	1 JAH			
	2 EI → H64			
H60	Kes ja kelle eest tulumaksu juurdemakse maksis?			
	1 Maksin tulumaksu juurdemakse ainult enda eest → H63			
	2 Maksin tulumaksu juurdemakse nii enda kui ka teiste leibkonnaliikmete eest → H62			
	3 Tulumaksu juurdemakse maksis teine leibkonnaliige, kattes nii minu kui enese sissetuleku			
H61	Palun öelge selle leibkonnaliikme nimi, kes Teie eest tulumaksu juurdemakse maksis.			
A	Nimi.....			
	Sünniaasta	_ _ _ _		
	JÄTKAKE → H64			

<p>H62</p> <p>A</p> <p>B</p> <p>C</p>	<p>Õelge selle leibkonnaliikme / nende leibkonnaliikmete nimed, kelle eest Teie tulumaksu juurdemakse maksite.</p> <p>Nimi.....</p> <p>Sünniaasta _ _ _ _ </p> <p>Nimi.....</p> <p>Sünniaasta _ _ _ _ </p> <p>Nimi.....</p> <p>Sünniaasta _ _ _ _ </p>
<p>H63</p>	<p>Kui suur oli eelmisel kalendriaastal sissetulekult makstud tulumaksu juurdemakse kogusumma?</p> <p>Eelmise kalendriaasta sissetulekult tasutud tulumaksu juurdemakse _ _ _ _ _ _ krooni</p>
<p>H64</p> <p>A</p>	<p>Kas saite eelmise kalendriaasta deklareeritud sissetulekult tulumaksu tagastust? <i>NB! Tulumaksu tagastus tasutud koolituskulutuste ja õppelaenu intresside eest arvestada siia hulka.</i></p> <p>1 JAH</p> <p>Tulumaksu tagastus eelmise kalendriaasta sissetulekult _ _ _ _ _ _ krooni</p> <p>2 EI</p>

OSA I. TERVIS

I01	Milliseks hindate oma tervist üldiselt?		
	1 Väga hea 2 Hea	3 Ei hea ega halb 4 Halb 5 Väga halb	
I02	Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem? <i>NB! Hooajalised (nt heinanohu) või korduvad terviseprobleemid lugege samuti pikaajalisteks.</i> 1 JAH 2 EI		
I03	Kas mõni terviseprobleem on Teie igapäevategevusi pikka aega (vähemalt viimased 6 kuud) piiranud?		
		Jah, väga palju	Jah, mõningal määral
A	Töötamine ja õppimine (sh täiendus- või ümberõppekursuse alustamine või jätkamine)	1	2
B	Ringiliikumine kodus ja väljas (sh ühistranspordi kasutamine)	1	2
C	Suhtlemine ja vaba aja veetmine (sh klubides või teistes asutustes käimine)	1	2
	<i>NB! Kui terviseprobleem on hooajaline või korduv, siis tuleks mõelda möödunud aastale. Kui terviseprobleem on just tekkinud, siis tuleks mõelda tulevasele aastale.</i>		
I04	Kas 12 viimase kuu jooksul on esinenud olukordi, kus Te vajasite abi või konsultatsiooni perearstilt , kuid ei saanud seda? 1 JAH 2 EI → I06		
I05	Mis oli peamine põhjus, miks Te perearsti abi või konsultatsiooni ei saanud?		
	01 Ma ei saanud seda endale lubada majanduslikel põhjustel	06 Liiga pikk vahemaa, sõiduprobleemid	
	02 Mul ei olnud aega töö, laste või teiste hooldamise tõttu	07 Liiga pikk ootejärjekord	
	03 Kartsin (arsti, haiglat, uurimist, ravimist)	08 Mul ei olnud kehtivat ravikindlustust	
	04 Ma ei teadnud ühtki head arsti, kelle juurde minna	09 Mul ei olnud saatekirja	
	05 Tahtsin oodata ja vaadata, kas tervisehäire kaob iseenesest	10 Mõni muu põhjus [KIRJUTAGE]	
		
I06	Kas 12 viimase kuu jooksul on esinenud olukordi, kus Te vajasite abi või konsultatsiooni hambaarstilt , kuid ei saanud seda? <i>NB! Arvestada ka proteesiarste ja ortodonte.</i> 1 JAH 2 EI → I08		
I07	Mis oli peamine põhjus, miks Te hambaarsti abi või konsultatsiooni ei saanud?		
	01 Ma ei saanud seda endale lubada majanduslikel põhjustel	06 Liiga pikk vahemaa, sõiduprobleemid	
	02 Mul ei olnud aega töö, laste või teiste hooldamise tõttu	07 Liiga pikk ootejärjekord	
	03 Kartsin (arsti, haiglat, uurimist, ravimist)	08 Mul ei olnud kehtivat ravikindlustust	
	04 Ma ei teadnud ühtki head arsti, kelle juurde minna	09 Mul ei olnud saatekirja	
	05 Tahtsin oodata ja vaadata, kas tervisehäire kaob iseenesest	10 Mõni muu põhjus [KIRJUTAGE]	
		
I08	Kas 12 viimase kuu jooksul on esinenud olukordi, kus Te vajasite abi või konsultatsiooni eriarstilt , kuid ei saanud seda? 1 JAH 2 EI → I10		
I09	Mis oli peamine põhjus, miks Te eriarsti abi või konsultatsiooni ei saanud?		
	01 Ma ei saanud seda endale lubada majanduslikel põhjustel	06 Liiga pikk vahemaa, sõiduprobleemid	
	02 Mul ei olnud aega töö, laste või teiste hooldamise tõttu	07 Liiga pikk ootejärjekord	
	03 Kartsin (arsti, haiglat, uurimist, ravimist)	08 Mul ei olnud kehtivat ravikindlustust	
	04 Ma ei teadnud ühtki head arsti, kelle juurde minna	09 Mul ei olnud saatekirja	
	05 Tahtsin oodata ja vaadata, kas tervisehäire kaob iseenesest	10 Mõni muu põhjus [KIRJUTAGE]	
		
I10	Kui pikk Te olete? _ _ _ _ cm		
I11	Kui palju Te kaalute? _ _ _ _ kg		

OSA K. SOTSIAALSED KONTAKTID

Järgmised küsimused puudutavad Teie suhteid ja kontakte teiste inimestega.

KY	KÜSITLUSE ALGUSAEG	
A	_ _ TUND	
B	_ _ MINUTID	
K01 	Palun hinnake, kui sageli Te kohtute mõnega oma sugulastest, kellega Te koos ei ela? 1 Peaaegu iga päev 2 Vähemalt kord nädalas, kuid mitte iga päev 3 Vähemalt kord kuus, kuid mitte iga nädal 4 Mõni kord aastas, kuid mitte igas kuus 5 Veelgi harvem 6 Mul ei ole sugulasi	
K02 	Palun hinnake, kui sageli kohtute oma abikaasa/elukaaslase sugulastega, kellega Te koos ei ela (välja arvatud Teie ühised lapsed ja lapselapsed)? 1 Peaaegu iga päev 2 Vähemalt kord nädalas, kuid mitte iga päev 3 Vähemalt kord kuus, kuid mitte iga nädal 4 Mõni kord aastas, kuid mitte igas kuus 5 Veelgi harvem 6 Mul ei ole sugulasi	
K03 	Kui sageli Te vabal ajal suhtlete oma sõprade, naabrite või töökaaslastega? 1 Peaaegu iga päev 2 Vähemalt kord nädalas, kuid mitte iga päev 3 Vähemalt kord kuus, kuid mitte iga nädal 4 Mõni kord aastas, kuid mitte igas kuus 5 Veelgi harvem 6 Mul ei ole sõpru, naabreid ega töökaaslast	
K04	Kas Teil on mõni väga lähedane sõber või inimene, keda saate täielikult usaldada? 1 JAH 2 EI	
K05 	Kas Te olete eelmisel kalendriaastal kellelegi väljaspool oma leibkonda osutanud tasuta abi järgmistes töödes? 1 Majapidamistööd 2 Lapsehoidmine 3 Lilledel kastmine, lemmikloomade hooldamine, tööriistade või muu vajamineva laenamine 4 Kaupluses käimine või muu asjaajamine 5 Haige või erivajadustega isiku abistamine igapäevatoimingutes 6 Autotransporditeenused 7 Ehitus- ja remonditööd 8 Aia- või põllutööd 9 MUU [KIRJUTAGE].....	
K06 	Keda abistasite? VÕIB OLLA MITU VASTUST. 01 Oma vanemaid 02 Abikaasa vanemaid või vanavanemaid 03 Poega või tüdart 04 Väimeest või miniat (või täiskasvanud lapse elukaaslast) 05 Lapselast 06 Õde või venda 07 Muud sugulast 08 Sõpra 09 Töö- või õpingukaaslast 10 Naabrit või tuttavat	

K07 	Kas Te olete eelmise kalendriaasta jooksul saanud tasuta abi kelleltki, kellega Te koos ei ela?						
	1 Majapidamistööd 2 Lapsehoidmine 3 Lillede kastmine, lemmikloomade hooldamine, tööriistade või muu vajamineva laenamine 4 Kaupluses käimine või muu asjaajamine 5 Haige abistamine või erivajadustega isiku igapäevatoimingud 6 Autotransporditeenused 7 Ehitus- ja remonditööd 8 Aia- või põllutööd 9 MUU [KIRJUTAGE].....						
K08 	Kes Teid abistas? VÕIB OLLA MITU VASTUST.						
	01 Oma vanemad 02 Abikaasa vanemad või vanavanemad 03 Poeg või tütar 04 Väimees või minia (või täiskasvanud lapse elukaaslane) 05 Lapselaps 06 Õde või vend 07 Muu sugulane 08 Sõber 09 Töö- või õpingukaaslane 10 Naaber või tuttav						
K09 	Kas olete mõne loetletud organisatsiooni, ühingu või grupi liige?						
				JAH	EI		
	01 Ametiühing			1	2		
	02 Ametiliit, selts, ühendus			1	2		
	03 Poliitiline partei (noortepartei või naisorganisatsioon)			1	2		
	04 Usuorganisatsioon			1	2		
	05 Spordiühing			1	2		
	06 Heategevus- või tervishoiuorganisatsioon (nt Punane Rist)			1	2		
	07 Eakaaslaste organisatsioon (skaudid, korporatsioonid jt)			1	2		
	08 Keskkonnakaitse organisatsioon			1	2		
	09 Muusikagrupp, teatritrupp, koor, tantsutrupp			1	2		
	10 Elamu- või korteriühistu, üürnike ühendus			1	2		
	11 MUU [KIRJUTAGE].....			1	2		
K10 	Kas Teil on tulnud ette suhtlusraskusi või probleeme Teie...?						
		Jah, isiklikul tasandil	Jah, kaubanduses	Jah, suhetes avaliku teenistusega (politsei, arstiabi)	Jah, haridusasutuses	Jah, mujal	Ei
A	soo tõttu	1	2	3	4	5	6
B	usu tõttu	1	2	3	4	5	6
C	rahvuse tõttu	1	2	3	4	5	6
D	sotsiaalse staatuse tõttu	1	2	3	4	5	6
E	eesti/vene keele ebapiisava oskuse tõttu	1	2	3	4	5	6
F	Muul põhjusel [KIRJUTAGE].....	1	2	3	4	5	6
K11 	Kas olete rahul (jagate ühiseid arusaamu, maailmavaadet) oma naabrite, kolleegide ja ühingukaaslastega?						
		Täielik vastastikune arusaamine	On erinevusi, aga aktsepteerin neid	Ei jaga ega aktsepteeri nende seisukohti			
A	Naabrid	1	2	3			
B	Töökaaslased	1	2	3			
C	Ühingukaaslased	1	2	3			

K12 	Kuivõrd tunnete ühtekuuluvust järgmiste paikadega?					
		Tunnen väga	Pigem tunnen	Pigem ei tunne	Üldse ei tunne	
A	Teie kodulinn/koduküla	1	2	3	4	
B	Teie maakond	1	2	3	4	
C	Eesti	1	2	3	4	
D	Euroopa	1	2	3	4	
E	Venemaa	1	2	3	4	
F	MUU [KIRJUTAGE]	1	2	3	4	
K13 	Esitan Teile mõned küsimused rahulolu kohta. Kuivõrd olete rahul...?					
		Ei ole üldse rahul	Ei ole rahul	Ei ole rahul ega rahul- olematu	Olen rahul	Olen väga rahul
A	eluruumiga	1	2	3	4	5
B	perekonnavaluga	1	2	3	4	5
C	töö või peamise tegevusalaga	1	2	3	4	5
D	vaba aja hulgaga	1	2	3	4	5
E	majandusliku olukorraga	1	2	3	4	5
F	sissetulekuga	1	2	3	4	5
G	eluga tervikuna	1	2	3	4	5
H	Eesti riigikorraga	1	2	3	4	5
K14 	Millise hinnangu annaksite oma elu kvaliteedile?					
	1 Väga halb					
	2 Halb					
	3 Ei hea ega halb					
	4 Hea					
	5 Väga hea					

OSA O. PEREHOIAKUD, POLIITILISED VAATED

O01	<p>KUI KÜSIMUSELE C06 VASTATI 1, SIIS KÜSIDA “VEEL LAPSI”.</p> <p>Kas Te soovite endale (veel) lapsi?</p> <p>1 JAH 2 EI → O05 3 EI TEA → O03</p>																																																												
O02 	<p>Esitan Teile loetelu põhjustest, miks inimesed soovivad endale lapsi. Palun märkige, kui olulised need põhjused Teile on.</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 80%;"></th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Väga oluline</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Oluline</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Ei ole oluline</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1 On loomulik, et igal inimesel on järeltulijad, kes elu edasi viivad</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>2 Olemasolevale lapsele (lastele) oleks kaaslast vaja</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td><u>3 Soovin saada last (praeguse) abikaasaga/elukaaslasega</u></td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>4 Lapsed kindlustavad abielu-/kooselusidemeid</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>5 Lapsed aitavad vältida üksindust vanas eas</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td><u>6 Soovin aidata kaasa Eesti rahva püsijäämisele</u></td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>7 Soovin (abikaasa/elukaaslane soovib) saada nimelt poega/tütart</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>8 Muu põhjus [KIRJUTAGE]</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> </tbody> </table>		Väga oluline	Oluline	Ei ole oluline	1 On loomulik, et igal inimesel on järeltulijad, kes elu edasi viivad	1	2	3	2 Olemasolevale lapsele (lastele) oleks kaaslast vaja	1	2	3	<u>3 Soovin saada last (praeguse) abikaasaga/elukaaslasega</u>	1	2	3	4 Lapsed kindlustavad abielu-/kooselusidemeid	1	2	3	5 Lapsed aitavad vältida üksindust vanas eas	1	2	3	<u>6 Soovin aidata kaasa Eesti rahva püsijäämisele</u>	1	2	3	7 Soovin (abikaasa/elukaaslane soovib) saada nimelt poega/tütart	1	2	3	8 Muu põhjus [KIRJUTAGE]	1	2	3																								
	Väga oluline	Oluline	Ei ole oluline																																																										
1 On loomulik, et igal inimesel on järeltulijad, kes elu edasi viivad	1	2	3																																																										
2 Olemasolevale lapsele (lastele) oleks kaaslast vaja	1	2	3																																																										
<u>3 Soovin saada last (praeguse) abikaasaga/elukaaslasega</u>	1	2	3																																																										
4 Lapsed kindlustavad abielu-/kooselusidemeid	1	2	3																																																										
5 Lapsed aitavad vältida üksindust vanas eas	1	2	3																																																										
<u>6 Soovin aidata kaasa Eesti rahva püsijäämisele</u>	1	2	3																																																										
7 Soovin (abikaasa/elukaaslane soovib) saada nimelt poega/tütart	1	2	3																																																										
8 Muu põhjus [KIRJUTAGE]	1	2	3																																																										
O03	<p>Mitu last Te endale (kokku) soovite?</p> <p>Laste arv <input style="width: 30px;" type="text"/><input style="width: 30px;" type="text"/><input style="width: 30px;" type="text"/><input style="width: 30px;" type="text"/></p> <p>3 EI TEA</p>																																																												
O04	<p>Kas Te kavatsete kahe järgmise aasta jooksul endale lapsi muretseda?</p> <p>1 JAH → O06 2 EI 3 EI TEA → O06</p>																																																												
O05 	<p>Esitan Teile loetelu põhjustest, miks mõned inimesed laste muretsemise edasi lükkavad või üldse lastesaamisest loobuvad. Palun vastake, kui olulised need põhjused Teile on.</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 80%;"></th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Väga oluline</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Oluline</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Ei ole oluline</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>01 Sobiv partner puudub</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>02 Olen liiga noor</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td><u>03 Olen liiga vana</u></td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>04 Partner ei soovi praegu lapsi</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>05 Rahalised raskused</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td><u>06 Eluasemega seotud probleemid</u></td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>07 Minul (abikaasal/elukaaslasel) on õpingud pooleli või kavatsus õppima asuda</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>08 Kardan (abikaasa/elukaaslane kardab) töökohta kaotada</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td><u>09 Soovin ennast enne majanduslikult kindlustada</u></td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>10 Ma ei soovi karjääriredelilt kõrvale astuda</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>11 Tervislikud põhjused (minu või abikaasa/elukaaslase), sh ka probleem laste saamisel</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td><u>12 Eesti praegune olukord ei soosi laste sünnitamist</u></td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>13 Tunnen ebakindlust lapse tuleviku suhtes</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>14 Muu põhjus [KIRJUTAGE]</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> </tbody> </table>		Väga oluline	Oluline	Ei ole oluline	01 Sobiv partner puudub	1	2	3	02 Olen liiga noor	1	2	3	<u>03 Olen liiga vana</u>	1	2	3	04 Partner ei soovi praegu lapsi	1	2	3	05 Rahalised raskused	1	2	3	<u>06 Eluasemega seotud probleemid</u>	1	2	3	07 Minul (abikaasal/elukaaslasel) on õpingud pooleli või kavatsus õppima asuda	1	2	3	08 Kardan (abikaasa/elukaaslane kardab) töökohta kaotada	1	2	3	<u>09 Soovin ennast enne majanduslikult kindlustada</u>	1	2	3	10 Ma ei soovi karjääriredelilt kõrvale astuda	1	2	3	11 Tervislikud põhjused (minu või abikaasa/elukaaslase), sh ka probleem laste saamisel	1	2	3	<u>12 Eesti praegune olukord ei soosi laste sünnitamist</u>	1	2	3	13 Tunnen ebakindlust lapse tuleviku suhtes	1	2	3	14 Muu põhjus [KIRJUTAGE]	1	2	3
	Väga oluline	Oluline	Ei ole oluline																																																										
01 Sobiv partner puudub	1	2	3																																																										
02 Olen liiga noor	1	2	3																																																										
<u>03 Olen liiga vana</u>	1	2	3																																																										
04 Partner ei soovi praegu lapsi	1	2	3																																																										
05 Rahalised raskused	1	2	3																																																										
<u>06 Eluasemega seotud probleemid</u>	1	2	3																																																										
07 Minul (abikaasal/elukaaslasel) on õpingud pooleli või kavatsus õppima asuda	1	2	3																																																										
08 Kardan (abikaasa/elukaaslane kardab) töökohta kaotada	1	2	3																																																										
<u>09 Soovin ennast enne majanduslikult kindlustada</u>	1	2	3																																																										
10 Ma ei soovi karjääriredelilt kõrvale astuda	1	2	3																																																										
11 Tervislikud põhjused (minu või abikaasa/elukaaslase), sh ka probleem laste saamisel	1	2	3																																																										
<u>12 Eesti praegune olukord ei soosi laste sünnitamist</u>	1	2	3																																																										
13 Tunnen ebakindlust lapse tuleviku suhtes	1	2	3																																																										
14 Muu põhjus [KIRJUTAGE]	1	2	3																																																										
O06	<p>Mitu last peaks Teie arvates Eestis käesoleval ajal perekonnas olema?</p> <p>Laste arv <input style="width: 30px;" type="text"/><input style="width: 30px;" type="text"/><input style="width: 30px;" type="text"/><input style="width: 30px;" type="text"/></p>																																																												

O07	Kas Teie perekonnaseis on vabaabieliu? 1 JAH 2 EI → O10
O08	Kas Teil on kavas järgmisel aastal abielluda? 1 JAH → O10 2 EI 3 EI TEA
O09 	Esitan Teile loetelu põhjustest, miks mõned inimesed eelistavad registreeritud abieliu asemel kooseluvormiks vabaabieliu. Palun vastake, kui olulised need põhjused Teile on.
	Väga oluline Oluline Ei ole oluline
	01 Sobiv partner puudub 1 2 3
	02 Olen liiga noor abiellumiseks 1 2 3
	03 Olen liiga vana abiellumiseks 1 2 3
	04 Partner ei soovi praegu abielluda 1 2 3
	05 Suhe on kestnud liiga lühikest aega 1 2 3
	06 Kardan vabadust kaotada 1 2 3
	07 Rahalised raskused 1 2 3
	08 Eluasemega seotud probleemid 1 2 3
	09 Soovin ennast enne majanduslikult kindlustada 1 2 3
	10 Ma ei pea registreerimist oluliseks 1 2 3
	11 Mu elukaaslane ei pea registreerimist oluliseks 1 2 3
	12 Suhe on kestnud pikka aega ja nüüd ei ole enam mõtet abielluda 1 2 3
	13 Tervislikud põhjused (minu või elukaaslase) 1 2 3
	14 Praegu on liiga kiire aeg 1 2 3
	15 Muu põhjus [KIRJUTAGE] 1 2 3

Järgmised küsimused puudutavad Teie poliitilisi vaateid ja seisukohti.

O10 	Kuivõrd olete poliitikast huvitatud? 1 Olen väga huvitatud 2 Olen huvitatud 3 Ei ole eriti huvitatud 4 Ei ole üldse huvitatud
O11 	Kas olete 5 viimase aasta jooksul osalenud järgmistes poliitilistes tegevustes?
	JAH EI
	1 Hääletanud Riigikogu valimistel 1 2
	2 Hääletanud kohalike omavalitsuste volikogude valimistel 1 2
	3 Osalenud poliitilisel demonstratsioonil või miitingul 1 2
	4 Osalenud mõnes muus poliitilises ettevõtmises (osalenud streigis; avaldanud oma poliitilist arvamust lehes, miitingul; kirjutanud alla poliitilistele nõudmistele, dokumentidele jms) 1 2

O12		Palun hinnake, mil määral usaldate järgmisi institutsioone ja organisatsioone?				
		Usaldan täielikult	Pigem usaldan	Pigem ei usalda	Üldse ei usalda	Võimatu vastata
A	Riigikogu	1	2	3	4	5
B	President	1	2	3	4	5
C	Peaminister	1	2	3	4	5
D	Valitsus	1	2	3	4	5
E	Kohalik omavalitsus	1	2	3	4	5
F	Kirik	1	2	3	4	5
G	Ametiühingud	1	2	3	4	5
H	Poliitilised parteid	1	2	3	4	5
I	Kohus (õigussüsteem)	1	2	3	4	5
J	Politsei	1	2	3	4	5
K	Relvajõud	1	2	3	4	5
L	Televiioon, raadio, kirjutav press	1	2	3	4	5
M	Suurettevõtted (kompaniid)	1	2	3	4	5
N	Vabatahtlikud organisatsioonid	1	2	3	4	5
O	Euroopa Liit	1	2	3	4	5

O13		Kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega?			
		Olen täiesti nõus	Pigem olen nõus	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
A	Poliitika on nii keeruline, et minusugusel inimesel on sellest raske aru saada	1	2	3	4
B	Mul on küll õigus eraisikuna valimistel hääletada, kuid tegelikkuses saan ma poliitilisi otsuseid vähe mõjutada	1	2	3	4
C	<u>Ei ole mõtet tulevikuplaane teha, sest nahunii nad ei täitu</u>	1	2	3	4
D	Valitsevad ringkonnad varjavad inimeste eest olulist informatsiooni, mida avalikkus peaks teadma	1	2	3	4
E	Valitsevad ringkonnad ei tule oma kohustustega toime	1	2	3	4

OSA P. KURITEGEVUS, VÄGIVALD, TURVATUNNE

Järgmised küsimused on kuritegevuse, vägivalda ja turvatunde kohta.

P01 	Kas Teie isiklikult olete 12 viimase kuu jooksul kogenud...?					
			A. Kas olete kogenud		B. Kui "jah", siis kas teatasite politseile	
			JAH	EI	JAH	EI
	1 vägivalda, mille tagajärjel saite kehavigastusi		1	2	1	2
	2 vägivalda, millega ei kaasnenud olulisi kehavigastusi		1	2	1	2
	3 ähvardusi, mille tõttu tundsite hirmu		1	2	1	2
	4 vargust oma elamust või autost		1	2	1	2
5 tänavaröövi ohvriks sattumist		1	2	1	2	
6 autovarguse ohvriks sattumist		1	2	1	2	
P02 	Milliseks hindate politsei tegutsemist pärast seda, kui Teie või keegi Teie tuttavatest on politseisse kuriteost teatanud?					
	1 Väga hea					
	2 Pigem hea					
	3 Pigem halb					
	4 Väga halb					
5 Ei tea						
P03 	Kas Te tänaval, avalikes kohtades (turg, ühissõiduk jms) või kodus viibides kardate, et võite langeda kallaletungi või ähvarduste ohvriks?					
		JAH	Jah, teatud määral	EI		
	A	Tänaval	1	2	3	
	B	Avalikes kohtades	1	2	3	
	C	Kodus	1	2	3	
P04	Kas kasutate järgmisi turvameetmeid?					
			JAH	EI		
		01 Väldin üksinda väljaskäimist	1	2		
		02 Väldin pimedas üksinda väljaskäimist	1	2		
		03 Väldin ohtlikke kohti	1	2		
		04 Mul on koer kaitsjaks	1	2		
		05 Olen paigaldanud eluruumile turvalukud	1	2		
		06 Olen paigaldanud eluruumile häiresüsteemid	1	2		
		07 Kannan kaasas gaasipihustit (pisar- jt gaase)	1	2		
		08 Kannan püstolit	1	2		
		09 Kannan nuga või muud külmrelva kaasas	1	2		
	10 MUU [KIRJUTAGE]	1	2			
P05	Kas Teil või mõnel Teie leibkonna liikmetest on järgmiste liikide vabatahtlik kindlustus?					
			JAH	EI		
	A	Elukindlustus	1	2		
	B	Korteri-/majakindlustus	1	2		
C	Koduse vara kindlustus	1	2			

OSA R. RAHVUSLIK INTEGRATSIOON

Järgmised küsimused puudutavad Teie hoiakuid seoses Eesti keele õppimise ning integratsiooniga.

R01	Kas Teie emakeel on eesti keel? 1 JAH → R07 2 EI																																								
R02	Mitu korda olete üldse võtnud osa eesti keele kursustest ? _ _ korda																																								
R03	Kas olete õppinud eesti keelt iseseisvalt (eratunnid, õppesaated raadios, sugulaste-tuttavate abil, õpikute abil jm)? 1 JAH 2 EI																																								
R04 	Kuidas kokkuvõttes hindate, kas Teie eesti keele oskuse tase on viimaste aastate jooksul ...? 1 pidevalt tõusnud 2 kord tõusnud, siis jälle langenud 3 jäänud endiseks 4 pidevalt langenud																																								
R05	Kas ja kus vajaksite praegusest paremat eesti keele oskust? <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 80%;"></th> <th style="width: 10%; text-align: center;">JAH</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">EI</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1 Töoga seoses kehtestatud keeleoskuse nõuete täitmiseks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> </tr> <tr> <td>2 Senisest parema töökoha leidmiseks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> </tr> <tr> <td>3 Kõrgkoolis õppima asumiseks, õpingutega paremini toimetulekuks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> </tr> <tr> <td>4 Sõprade, tuttavate, sugulastega rohkem suhtlemiseks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> </tr> <tr> <td>5 Et sooritada keeleeksam Eesti kodakondsuse saamiseks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> </tr> <tr> <td>6 Eesti elust ja kultuurist (uudised, ajakirjandus, raamatud, teater jms) paremini arusaamiseks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> </tr> <tr> <td>7 MUU [KIRJUTAGE]</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> </tr> </tbody> </table>		JAH	EI	1 Töoga seoses kehtestatud keeleoskuse nõuete täitmiseks	1	2	2 Senisest parema töökoha leidmiseks	1	2	3 Kõrgkoolis õppima asumiseks, õpingutega paremini toimetulekuks	1	2	4 Sõprade, tuttavate, sugulastega rohkem suhtlemiseks	1	2	5 Et sooritada keeleeksam Eesti kodakondsuse saamiseks	1	2	6 Eesti elust ja kultuurist (uudised, ajakirjandus, raamatud, teater jms) paremini arusaamiseks	1	2	7 MUU [KIRJUTAGE]	1	2																
	JAH	EI																																							
1 Töoga seoses kehtestatud keeleoskuse nõuete täitmiseks	1	2																																							
2 Senisest parema töökoha leidmiseks	1	2																																							
3 Kõrgkoolis õppima asumiseks, õpingutega paremini toimetulekuks	1	2																																							
4 Sõprade, tuttavate, sugulastega rohkem suhtlemiseks	1	2																																							
5 Et sooritada keeleeksam Eesti kodakondsuse saamiseks	1	2																																							
6 Eesti elust ja kultuurist (uudised, ajakirjandus, raamatud, teater jms) paremini arusaamiseks	1	2																																							
7 MUU [KIRJUTAGE]	1	2																																							
R06 	Palun öelge, mis takistab Teid tõstmast oma eesti keele oskuse taset ja kui oluline see takistus Teie jaoks on? <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 60%;"></th> <th style="width: 15%; text-align: center;">Väga oluline</th> <th style="width: 15%; text-align: center;">Oluline</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Ei ole oluline</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1 Eesti keel on minu jaoks liiga raske</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>2 Olen liiga vana, haige, et õppida</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>3 Ei ole stiimulit õppimiseks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>4 Ei viitsi õppida</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>5 Ei ole võimalust õppida (ei ole kursusi, õpikuid, õpetajaid)</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>6 Ei jätku raha õppimiseks (kursused, õpikud on liiga kallid)</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>7 Ei ole aega õppimiseks</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>8 Ei ole võimalust suhelda eesti keeles</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> <tr> <td>9 MUU [KIRJUTAGE]</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">3</td> </tr> </tbody> </table>		Väga oluline	Oluline	Ei ole oluline	1 Eesti keel on minu jaoks liiga raske	1	2	3	2 Olen liiga vana, haige, et õppida	1	2	3	3 Ei ole stiimulit õppimiseks	1	2	3	4 Ei viitsi õppida	1	2	3	5 Ei ole võimalust õppida (ei ole kursusi, õpikuid, õpetajaid)	1	2	3	6 Ei jätku raha õppimiseks (kursused, õpikud on liiga kallid)	1	2	3	7 Ei ole aega õppimiseks	1	2	3	8 Ei ole võimalust suhelda eesti keeles	1	2	3	9 MUU [KIRJUTAGE]	1	2	3
	Väga oluline	Oluline	Ei ole oluline																																						
1 Eesti keel on minu jaoks liiga raske	1	2	3																																						
2 Olen liiga vana, haige, et õppida	1	2	3																																						
3 Ei ole stiimulit õppimiseks	1	2	3																																						
4 Ei viitsi õppida	1	2	3																																						
5 Ei ole võimalust õppida (ei ole kursusi, õpikuid, õpetajaid)	1	2	3																																						
6 Ei jätku raha õppimiseks (kursused, õpikud on liiga kallid)	1	2	3																																						
7 Ei ole aega õppimiseks	1	2	3																																						
8 Ei ole võimalust suhelda eesti keeles	1	2	3																																						
9 MUU [KIRJUTAGE]	1	2	3																																						

R07 	Kas Teie hinnangul on mitte-eestlastel samade eelduste korral eestlastega võrdsed võimalused saavutada järgmisi eesmärke? <i>NB! Samade eelduste all on mõeldud seda, et näiteks mõlemad on kodanikud, samaealised, võrdse hariduse, keeleoskuse ja kogemustega.</i>					
		Enamasti on	Sageli on	Sageli ei ole	Enamasti ei ole	
A	Saada erialast tööd	1	2	3	4	
B	Saada juhtivale ametikohale	1	2	3	4	
C	Saada kõrgemat haridust	1	2	3	4	
D	Saada sama töö eest võrdset palka	1	2	3	4	
R08 	Mitte-eestlaste osakaal Eesti riigivõimuorganites on praegu väiksem kui on nende arvuline osakaal rahvastikus. Kui suur peaks olema Teie arvates mitte-eestlaste osakaal järgmistes riigivõimuorganites?	Vähemalt võrdne osakaaluga rahvastikus	Mõnevõrra suurem kui praegu	Selline nagu praegu	Praegusest väiksem	Ei peaks sõltuma nende arvukusest
A	Riigikogus	1	2	3	4	5
B	Vabariigi Valitsuses	1	2	3	4	5
C	Teie linna/valla volikogus	1	2	3	4	5
R09 	Meie praegune valitsemiskord pole ainuvõimalik. On avaldatud arvamust, et Eesti riiki võiks valitseda ka teisiti. Mida arvate Teie?		Olen täiesti nõus	Pigem olen nõus	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
A	Riiki tuleks valitseda karmi käega, anda korra tagamiseks rohkem võimu jõuametkondadele		1	2	3	4
B	Tuleks vähendada Riigikogu ja suurendada presidendi võimu		1	2	3	4
C	Tuleks jääda praeguse parlamentaarse korra juurde		1	2	3	4
R10 	Kuivõrd nõustute järgmiste seisukohtadega?		Olen täiesti nõus	Pigem olen nõus	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
A	Kui riigis on eri rahvusi, on nendevahelised konfliktid paratamatud		1	2	3	4
B	Kui riigis on eri keeli kõnelevaid ja kultuuriliselt erinevaid rahvusi, rikastab see elu-olu		1	2	3	4

OSA S. TAUSTANDMED

S01	Millal olete sündinud?
A	Päev _ _
B	Kuu _ _
C	Aasta _ _ _ _
S02	MÄRKIGE KÜSITLETAVA SUGU
	1 MEES
	2 NAINES

LÕPULAUSE: OLEMEGI JÕUDNUD KÜSITLUSE LÕPPU. SUUR TÄNU TEILE KOOSTÖÖ EEST!

KÜSITLEJA OSA (JÄRG)

A03	KÜSITLUSE LÕPUAEG	KATKEMISE KORRAL JÄTKU LÕPUAEG
A	TUND	TUND
B	MINUTID	MINUTID
A04	KÜSITLUSE KEEL	
	1 EESTI	
	2 VENE	
A05	KES VEEL VIIBISID KÜSITLUSE JUURES? [VÕIB OLLA MITU VASTUST]	
A	1 MITTE KEEGI	
B	2 5-AASTASED JA NOOREMAD LAPSED	
C	3 6-AASTASED JA VANEMAD LAPSED	
D	4 ABIKAASA (ELUKAASLANE)	
E	5 MUUD SUGULASED	
F	6 MUUD TÄISKASVANUD (MITTESUGULASED)	
A06	KÜSITLUS KULGES...	
	1 VÄGA HÄSTI	4 RASKUSTEGA [SELGITAGE A10s]
	2 HÄSTI	5 SUURTE RASKUSTEGA [SELGITAGE A10s]
	3 RAHULDAVALT	
A07	KUIDAS ON TÄIDETUD ISIKUKÜSITLUSE ANKEET?	
A	1 KÜSITLUSINTERVJUU	
B	2 TELEFONIINTERVJUU	
C	3 KÜSITLETAV ISE TÄITIS ANKEEDI	
D	4 PROXI-INTERVJUU	
E	5 MUU VARIANT, KIRJUTAGE	
A08	KAS KÜSITLETAV ELAB LEIBKONNAST ERALDI?	
	1 JAH 2 EI	
A09	KÜSITLUSE TOIMUMISKOHT	
	1 KÜSITLETAVA ELUKOHAS	
	2 KÜSITLETAVA TÖÖKOHAS	
	3 KÜSITLEJA TÖÖKOHAS/ELUKOHAS	
	4 MÕNES MUUS KOHAS (KIRJUTAGE, KUS?)	
	
A10	MÄRKUSED KÜSITLUSE KOHTA [KIRJUTAGE KÕIGIST SEGAVATEST ASJAOLUDEST]	
	
	
	
	
	
	
	
	
	
	

KUI OLETE KONTROLLINUD, ET ANKEEDI KÜSIMUSTE JÄRGNEVUSEST ON KINNI PEETUD JA KÕIGILE SELLES JÄRGNEVUSES KÜSIMUSTELE VASTUSED KIRJUTATUD, KINNITAGE SEDA OMA ALLKIRJAGA.

..... KÜSITLEJA ALLKIRI

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Sirli Lend _____
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: ___22.03.1986_____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Elukohavahetuste rahvuserinevused Eestis perioodil 1991-2004.

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendajad on _Kadri Leetmaa, Laur Lilleoja_____,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **20.05.2013**